

د کتاب پیژندنه

د کتاب نوم: صنعتي اقتصاد
خانګه: محاسبه، او د تجارت اقتصاد
تدوین کوونکی: عبدالرحمن سروري
ژباړونکی: نورالله حقل

د څار کمېټه:

- محمد آصف ننگ د تخنیکي او مسلکي زده کړو معین
- دیپلوم انجنیر عبدالله کوزایي د تعلیمي نصاب رییس
- محمد اشرف وحدت په تعلیمي نصاب کې د معینیت د مقام سلاکار

د تصحیح کمېټه:

- محمد نسیم پسرلی
- عبدالجمیل ممتاز

د ګرافیک او ډیزاین خانګې مسئول : محمد جان علیرضایي
ګرافیک او ډیزاین: علی مومنی
چاپ کال: ۱۳۹۲ لمريز کال
تیراژ: ۶۰۰۰ ټوکه
چاپ ځل: لومړی
وېب پاڼه: www.dmtvet.gov.af
برېښنالیک: info@dmtvet.gov.af
کډ ISBN: 978-99-300-1-1

Ketabton.com

د چاپ حق د تخنیکي او مسلکي زده کړو له معینیت سره خوندي دی

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ور سره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هیواد به تل څلیږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مو دی رهبر
دا عزت د هر افغان دی
هر بچی بې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زړه وي جاوېدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

د پوهنې وزارت پیغام

ګرانو زده کوونکو، محصلانو او درنو ښوونکو!

د یوې ټولنې وده او پرمختګ کاملاً د هماغې ټولنې د پیاوړو کاري کادرونو، بشري قوې او ماهرو فکرونو په کار او زیار پورې تړلي دي. همدا بشري قوه او کاري مټې دي چې د هیواد انکشافی اهدافو ته د رسیدو لارې چارې طی کوي او د یوه نیکمرغه، مرفه او ودان افغانستان راتلونکی تضمینوي. انسان په خپل وار سره د الله تعالی له جانبه او هم د خپل انساني فطرت له اړخه مؤظف او مکلف دی چې د ځمکې په عمران او د یوه سوکاله ژوند د اسبابو او ایجاباتو د تکمیل لپاره خپل اغیزمن نقش، همدارنګه ملي او اسلامي رسالت ادا کړي.

له همدې ځایه ده چې د یوه ژوندي او فعال انسان نقش، د خپل ژوند د چاپیریال او خپلې اړوندې ټولنې په اړه، تل مطلوب او په هیڅ حالت کې نه نفی کېږي او نه هم منقطع کېږي. په ټول کې د پوهنې نظام او په خاصه توګه د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت مسوولیت او مکلفیت لري چې د اسلامي ارزښتونو، احکامو او همداراز معقولو او مشروعو قوانینو ته په ژمنتیا سره، د افغانستان په انکشاف کې فعاله، چاپکه او موثره ونډه واخلي، ځکه دغه ستر او سپیڅلي هدف ته د رسیدو په خاطر د انساني ظرفیت وده، د حرفوي، مسلکي او تخنیکي کادرونو روزنه او پراختیا یو اړین مقصد دی. همدا په تخنیکي او مسلکي زده کړو مزین تنګي ځوانان کولی شي چې په خپلې حرفې او هنر سره په سیستماتیک ډول د هیواد انکشاف محقق او میسر کړي.

جوته ده چې په افغانستان کې د ژوند تګ لاره، دولتداري او ټولنیز نظام د اسلام له سپیڅلو احکامو څخه الهام اخیستی، نو لازمه ده چې زموږ د ټولنې لپاره هر ډول پرمختګ او ترقي باید په علمي معیارونو داسې اساس او بنا شي؛ چې زموږ د کارګر نسل مادي او معنوي ودې ته پکې لومړیتوب ورکړ شي. د حرفوي ظرفیت جوړونې تر څنګ د ځوانانو سالم تربیت او په سوچه اسلامي روحيې د هغوی پالنه نه یوازې پخپل ذات کې یوه اساسي وجیبه ده، بلکې دا پالنه کولی شي چې زموږ وطن پخپلو پښو ودروي، له ضعف څخه یې وژغوري او د نورو له سیاسي او اقتصادي احتیاج څخه یې آزاد کړي.

زموږ ګران زده کوونکي، محصلان، درانه استادان او مربیون باید په بشپړه توګه پوه شي، چې د ودان او نیکمرغه افغانستان ارمان، یوازې او یوازې د دوی په پیاوړو مټو، وپښ احساس او نه سترې کیدونکي جد او جهد کې نغښتی او د همدغو مسلکي او تخنیکي زده کړو له امله کیدای شي په ډیرو برخو کې د افغانستان انکشافی اهداف تر لاسه شي.

د دې نصاب له ټولو لیکوالانو، مولفینو، ژباړونکو، سمونکو او تدقیق کوونکو څخه د امتنان تر څنګ، په دې بهیر کې د ټولو کورنیو او بهرنیو همکارانو له مؤثرې ونډې او مرستو څخه د زړه له کومې مننه کوم. له درنو او پیاوړو استادانو څخه رجماندانه هیله کوم چې د دې نصاب په ګټور تدریس او فعاله تدریب سره دې د زړه په ټول خلوص، صمیمي هڅو او وجداني پیکار خپل ملي او اسلامي نقش ادا کړي.

د نیکمرغه، مرفه، پرمختللي او ویاړمن افغانستان په هیله

فاروق وردګ

د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

لړلیک

پاڼې	سرلیکونه	څپرکي
۱	صنعت د ملي اقتصاد د مهم او اساسي سکتور په توګه	لومړی
۱۷	په صنعتي شرکتونو کې د تولید عملیه	دویم
۳۱	په صنایعو کې مزد او معاش	درېیم
۴۷	صنعت او صنعتي کېدل	څلورم
۵۳	په صنایعو کې د کار مؤثریت	پنځم
۶۱	د صنایعو د څانګو ترکیب	شپږم
۶۹	په صنایعو کې اقتصادي رهبري	اووم
۷۷	صنعتي مارکېټ او د هغه اړوند اصطلاحات	اتم
۸۷	د صنعتي اقتصاد تیوري	نهم
۹۳	صنعت په اقتصادي پرمختګ کې مخ پروراندې څانګه	لسم
۱۰۵	د صنعتي اقتصاد له نظره د صنعت تحلیل او شننه	یوو لسم
۱۱۳	د صنعتي کیدلو اهمیت او عوامل	دولسم
۱۱۹	د صنعتي ودې نظریات	دیارلسم
۱۲۷		سرچینې او اخیستنې

سريزه

هغه مطالب چې د (تصدی- اقتصاد) تر عنوان لاندې تنظيم او ليکل شوي دي، په هغو موضوعاتو کې شامل دي چې د صنعت او صنعتي اقتصاد د برخې مينوال په ځانگړي ډول د محاسبې د ځانگړي محصلين ترې استفاده کولای شي.

صنعت ته لاسرسی او د هغه له مزایاوو څخه استفاده، ددې غوښتنه کوي چې په لومړي سر کې د صنعتي اقتصاد په اړه یو لړ ذهني تیورۍ او د دغه علم په اړه نور معلومات ولرو، له دې امله چې صنعتي اقتصاد، د اقتصاد پوهنې د یوې ځانگړې په توگه اوږده سابقه نه لري او په ځانگړي ډول په افغانستان کې په دې اړه ډیر لږ ليکل شوي آثار شتون لري، مگر له دې سره سره بیا هم هڅه شوې چې له مختلفو منابعو او سرچینو څخه کار واخیستل شي خو لږ تر لږه د دغه مضمون د اړتیا وړ مطالب تهیه او تدوین کړای شي.

صنعتي کیدل د افغانانو په گډون د ټولو نړیوالو لپاره یو ملي او ولسي آرمان دی، ځکه ټول خلک غواړي چې له مادي او معنوي اړخه آسوده وي.

د پرمختللو هیوادونو له ودې او پراختیا څخه سطحي برداشت د دغو هیوادونو په اړه کلي تصویر نه شي وړاندې کولای او نه هم په یو شمیر زیربنایي پروژو کې د توسعې اساس او بنیاد باندې خلاصه کولای شي، په حقیقت کې دغو ننیو پرمختللو او صنعتي هیوادونو ستونزمنې لارې پلپ کړې دي او له گڼو موانعو څخه تیر شوی او په دې توگه یې د خپل تکامل او صنعتي کیدو لارې لنډې کړې دي.

مگر د افغانستان په څېر هیوادونه چې د مختلفو دلایلو له امله له صنعتي کیدو څخه څنډې ته پاتې دي، باید د داسې علمي او منطقي اصولو او اساساتو له مخې یې لاملونه و څیړل شي چې د افغانستان له جغرافیې او نورو خصوصیاتو سره موافقت ولري.

صنعتي اقتصاد او د دغې ځانگړې د علم او فن زده کړه سربیره پر دې چې د اقتصاد، تجارت او محاسبې د څانگو د زده کوونکو او څیړونکو لپاره ضروري گڼل کیږي، دغه راز د نورو څانگو لکه د مدیریت، پلان جوړونې او د انجنیرۍ د څانگو متخصصینو لپاره هم خورا گټور گڼل کیدای شي. په دې ټولگه کې کوشښ شوی چې د صنعتي اقتصاد، تیورۍ، مدلوله او اصطلاحات د امکان تر حده په ساده توگه بیان شي، د صنعتي اقتصاد اساسي موضوعات، صنعت، د صنایعو رهبري او کار، صنعتي اصطلاحات، تیورۍ، د صنعت تحلیل او ارزښتي، د صنعتي کیدو عوامل، او د صنعتي رشد په اړه د اقتصادي مکتبونو نظریات تشکیلوي.

هیله من یم چې تهیه شوي موضوعات به د (صنعتي اقتصاد) تر نامه لاندې د محاسبې د ځانگړې د محصلینو لپاره گټور تمام شي.

په درناوي

عبدالرحمن سروری

د کتاب ټوليزه موخه:

د دغه کتاب په لوستلو سره به محصلين د صنعتي اقتصاد له عمومي مفاهيمو، د صنعت له تأثير، په صنعتي رشد کې د کار او رهبري د ونډې، صنعتي نظرياتو او سياستونو او په دې برخه کې ډيرو نورو مهمو موضوعاتو په اړه معلومات حاصل کړي.

صنعت د ملي اقتصاد د مهم او اساسي سکتور په توګه

عمومي موخه:

د ملي اقتصاد د پراختیا او انکشاف په برخه کې د مهم او اساسي سکتور په توګه د صنعت نقش، د هغه د تعریف او مشخصاتو په هکله د معلوماتو ترلاسه کول او له سترو ماشينی صنایعو سره د لاسي صنایعو توپیر په ګوته کول.

د زده کړې موخې: محصلین به د دې څپرکي په پای کې وګرځي شي د لاندې مواردو په هکله معلومات ولري:

- د صنعتي اقتصاد د ساحې او تاریخچې په هکله معلومات .
- د اقتصادي پراختیا په برخه کې د صنعت د نقش اهمیت او مشخصاتو په باره کې معلومات.
- د صنعتي اقتصاد د محدودې یا چاپیریال پېژندل او له سترو صنعتي ماشينی صنایعو سره د لاسي صنایعو توپیر یا پرتله.
- د تجارت د بېلانس په برخه کې د صنعت رول او په وارداتو باندې د هغه تعویض.
- د صنعتي اقتصاد له تعریف او مفهوم سره اشنایي .

د صنعتي اقتصاد لنډه تاریخچه:

د صنعتي اقتصاد اصطلاح په دې وروستيو کلونو کې خپل ځان ته د علماوو پام وړ وګرځاوه او په (۱۹۵۰) میلادي کال کې د آندروز (Andrews) د لیکنې په واسطه توضیح شو. تر دغې نیتې وړاندې د صنعتي اقتصاد تحلیل او شننه د اقتصاد له علم څخه د یوه ګوښې څانګې په توګه

مطالعه کېدله، خو د وخت په تېرېدلو سره د صنعتي اقتصاد اهميت مخ په زياتېدو شو او د اقتصاد پوهانو ځانگړې پاملرنه يې جلبه كړه.

بايد وويل شي چې د بشر په واسطه صنعتي فعاليتونو يوه پيچلې او له خنډنه ډكه لاره طي كړې ده چې په لومړي سر كې د كرنيزو او زراعتي وسايلو له توليد څخه پيل كيږي او له هغه وروسته د اوسپنې له كشف كېدلو او د هغې له وېلې كېدلو سره د آلاتو، اېزارو او د فاعي وسايلو توليد صنعت او صنعتي فن ته پراختيا وركړه.

صنعت د هغې زمانې په كليو او ښارونو كې د ميلې يا اړم په څېر د ساده ميخانيكي ماشينونو په توگه كارول كېده چې وروسته دغه ساده دستگاوي يا ماشينونه د مونوفكتور په نامه ياد شول.

نژدې ۱,۸ ميلیونه كاله وړاندې د لومړي ځل لپاره د پليستوسن (plestosine) په تاريخي دوره كې انسانانو د تپرو له تراشلو او له تپرو څخه د اېزارو يا آلاتو په جوړولو باندې پيل وكړ، نو ويل كيږي چې د صنعت پيل له همدې تاريخي نقطې څخه پيل كيږي، له دغې دورې وروسته د انساني ژوند زيات وخت د الاتو او اېزارو په توليد او د خوراك، څښاك او مسكن په څېر د اړتيا وړ توكيو په توليد او تيارولو باندې مصرفېده.

په ځانگړې توگه د صنايعو او صنعتي شركتونو د چلند ميتود د صنعتي انقلاب له وخته هميشه د اقتصاد د علم د خاوندانو او پوهانو د توجه وړ گرځېدلی دی، خو د يوې ځانگړې برخې په توگه د صنعتي اقتصاد تر عنوان لاندې د اقتصاد دغه برخه د (۱۹۵۰) په لومړيو كې مطرح شوه او له هغه وروسته د هارورډ په پوهنتون كې د صنعتي اقتصاد په نامه د يوې ايجاد شوې رشتې په توگه لوستل كېده او په دې توگه يې په (۱۹۵۰) كال كې پراختيا وموندله.

صنعت د تاريخ په يوه معينه مرحله كې د ټولنيز ډومين له وېش سره منځته راغی چې د صنعتگرې او كرهنيې تر منځ يې صورت ونيو چې په بې ساري توگه د توليدي ځواكونو او اقتصادي ودې لامل وگرځېده. په څوارلسمه پيړۍ كې د لومړي ځل لپاره اوسپنيز وسايل د كار ساحې ته وارد شول چې په گړندۍ توگه د محصولاتو د زياتوالي لامل وگرزېدل.

د اوسپنې ويلي كېدل او له هغې څخه د اوبدلو د وسايلو جوړېدل، د لاسي صنايعو د توليد لومړنۍ رشته وه چې د وخت په تېرېدو سره د صنعتي فن او توليدي وړتيا لامل وگرځېده. د صنعت له ورته پرمختگ سره انسانانو وكړای شول طبيعي ماحول او سر چينې مهار كړي او په هغه كې شته طبيعي لورېني د خپلو ورځنيو اړتياوو او حوايجو د لرې كولو لپاره وكاروي.

انگستان لومړنی هيواد ؤ چې د صنعتي انقلاب بنسټ يې كېښود او په ټوله اروپا كې يې پراختيا و موندله. صنعتي انقلاب چې په اتلسمه پيړۍ كې پيل شو، د ټولي بشري ټولنې لپاره يې د يوه زيري معنا لرله چې د انساني ژوند د بدلون لامل وگرځېد او د ځمكې په کره كې يې د بشر ژوند ته نوی رنگ ور كړ.

د صنعتي اقتصاد ساحه يا محدوده:

له (۱۹۵۰)م ميلادي كال څخه وړاندې د صنعتي اقتصاد اصطلاح د اقتصاد له علم څخه ديوې جلا څانگې په توگه بې اهميته مفهوم ارزول كېده چې د صنعت د اقتصاد، صنعت او تجارت ، د كار او كسب د اقتصاد، صنعتي ادارې په څېر داسې نور نومونه وركول كېدل.

د امريكا په متحدو ايالاتو كې دغه رشته د صنعتي ادارې په نامه ياديږي ، په داسې كې حال چې په اروپا كې د صنعتي اقتصاد اصطلاح زياته مروه ده. د دغې موضوع د تحقيق د عناوينو او ميتودونو په باره كې هم د نظر يووالی شتون نه لري.

د صنعتي اقتصاد لومړنۍ رشته د هارورډ په پوهنتون كې د (۱۹۳۰) په لومړۍ لسيزه كې پيل شوه او دچمبرلين (Chamberlin) او مسون (Mason) له لوري تدريس كېدله. د صنعتي اقتصاد د څېړنې او تحليل په صورت كې هم اړوند تصاميم د سر چينو د محدوديت او غوښتنو د پراختيا د اصل له مخې نيول كيږي تر څو د دغو محدودوسرچينو په واسطه نامحدودې غوښتنې پوره كړای شي. د صنعتي اقتصاد دغه نظر د كوچني اقتصاد يا Micro Economics له هغه سره توپير نه لري، همدغه لامل دی چې ځينې علما صنعتي اقتصاد د كوچني اقتصاد د يوې برخې په توگه پېژني.

د صنعتي اقتصاد په مطالعه كې حداقل دوه روشونه شتون لري چې لومړنی هغه يې له ادارې جوړښت څخه عبارت دی چې د صنعتي ادارې بشپړ انځور وړاندې كوي.

دوهم روش يا ميتود يې د قيمت له تيوري سره تړاو لري چې د بازار د جوړښت او تگلاري د وضاحت په موخه د ميكرو اقتصاد له موډلونو څخه استفاده كوي.

د جوړښت، ادارې او كنترول د ميتود له مخې يو صنعت د هغه له اړوند شركتونو سره تړاو لري، په دې معنا چې سيال شركتونه د كومو ميتودونو له مخې په بازار كې د سيالۍ يا رقابت ټيټه درجه تايمينولای شي او د كوم پلان يا نوښت له مخې د توليد موفقيت، د شركت او مصرف كوونكو په گټه عيارولای شي.

د يوه صنعت جوړښت د تكنالوژي، صنعتي مهارت او د محصول لپاره د تقاضا په څېر په يو لړ اصلي فكتورونو باندې اتكاء لري. د مثال په توگه كه په يوه صنعتي واحد كې داسې تكنالوژي نصب شي چې د توليد د زياتوالي او د مصرف د كموالي لامل وگرځي، په دې صورت كې د دې احتمال شته چې شركت څو نورې څانگې هم ولرلای شي، خو كه چېرته بازار ته يوازې د يوه شركت (انحصاري شركت) له لوري محصولات عرضه كيږي، په دې صورت كې ممكن نوموړی شركت د قيمت د تعين ځواك هم ولري چې د توليد تر نهايي مصرف زيات وي. خو كه چېرته اصلي شرايط داسې وي چې د انحصاري اموالو لپاره تقاضا نسبتاً لږ ارتجاعيت ولري يعنې دا چې خلك د قيمت د تغيير او بدلون په وړاندې لږ حساسيت ولري، په دې صورت كې د اړوند بازار

قیمت تر هغه وخت لوړ وي چې تقاضا یې په نسبی توګه ارتجاعیت لرونکي وي.

دوهم روش: د قیمت یا قیمت گذاري تیوري ده چې له تحلیل سره یې تړلې انګیزې د افرادو او شرکتونو په وړاندې قرار لري تر څو د بازار وضعیت په ښه توګه توضیح کړای شي.

د خپل فعالیت لپاره هر شرکت دوه ډوله اړیکې په نظر کې نیسي چې یو ډول یې د شرکت له داخلي اړیکو او بل ډول یې د شرکت له باندنیو اړیکو څخه عبارت دي.

د شرکت داخلي اړیکې د تولید د مصارفو، د تولید د عواملو د استعمال او داسې نورو په څېر کورني مسایل په بر کې نیسي، خو باندنۍ اړیکې له شرکت سره د نورو شرکتونو د اړیکو، د دولت د سیاستونو، نړیوال بازار او داسې نورو په څېر یو لړ باندني مسایل په بر کې نیسي.

د شرکت د کورنیو دندو بحث له تولید سره تړاو لري او د ګټورتوب او موثریت په څېر یو لړ مفاهیم احتوا کوي چې ځواکمن او موثر فعالیت یې د صنعت په پراختیا او په ټولیزه سطحه په اقتصادي انکشاف باندې مثبت تاثیرات غورځوي.

د شرکتونو او اداراتو شتون د تولید د عواملو او روشنو په اړه د زیاتې همغږۍ له کبله دی چې د وخت په تېرېدلو سره یې تخصص ته لاره هواره کړې ده.

په پخوا وختونو کې د شرکت مالک او مدیر سره یو ول، خو د شرکتونو له پراختیا سره مالکیت له مدیریت څخه د ګوښې ځانګې په توګه معرفي شو.

د بازار جوړښت او د مالکیت څرنګوالي ته په کتنې سره شرکتونه بېلابېلي موخې تعقیبوي. ممکن دغه شرکتونه د خصوصي دولتي او یا عام المنفعه سکتور برخې وي چې هره یوه یې د ځانګړو موخو لپاره فعالیت کوي، خو په ټولیزه توګه ویلای شو چې د شرکت او تصدي نهایی موخه د زیات مفاد لاسته راوړل دي او دغه مقصد ته د رسېدلو لپاره په کار ده چې یا خو حداقل مصرف او یا حد اکثر درآمد او یا د دغو دواړو ترکیبي حالت ولري او په ورته زمان کې د بازار ډول او جوړښت په ښه توګه و پېژندلای شي او انحصاري، رقابتي او ازاد بازارونه په ښه توګه یو له بل څخه تفکیک کړای شي او هر ډول پرېکړه چې کوي، باید د بازار د شرایطو د تشخیص په اساس وي.

په پخوا وختونو کې نظر دا وو چې جوړښت په اداره او اداره په کړو وړو یا چلند باندې تاثیر کوي، خو په اوس وخت کې د ورته مقصد لپاره د جانینو تر منځ اړیکه د دغه اصل په توګه منل شوې ده. یعنې یو تولید کونکی د نوښت یا صنعتي ابداع په مرسته مصرف را کمولای شي او په دې توګه خپل سیالان د سیالۍ له ډګر څخه ایستلای شي او که چېرته بازار انحصاري بڼه ولري، نو خپل پلانونه په داسې توګه طرحه کولای شي چې په ضمن کې د شرکت مفاد اکثر حد ته رسېدلای شي.

د صنعتي اقتصاد تعريف او مفهوم

مخکې له دې چې د صنعتي اقتصاد په تعريف او مفهوم باندې خبرې وکړو، په کار ده چې د صنعت په برخه کې يو څه وويل شي.

صنعت د ملي اقتصاد د يوه مهم او ستر سکتور په توګه د سړي سرعايد په لوړولو او د ملي عايد په اوچتولو کې ستر رول لري. همدا رنگه صنعت د توليد د يوه مهم سکتور په توګه مادي نعمتونه د عامه اړتياوو د رفع کولو په موخه د خلکو په واک کې ورکوي او د توليد د وسايلو د توليد د اوليه موادو، د توليد له معدنی زيرمو څخه د خامو موادو د استخراج، د ثقيله او خفيفه صنايعو لپاره د ماشين آلاتو د تهپې، د ساختماني موادو د توليد، د انرژي په موخه د ماشينونو او مؤسساتو د توليد او د ملي اقتصاد د ټولو سکتورونو د وسايلو او تاسيساتو د توليد او اکمال په برخه کې رغنده رول او نقش لري.

صنايع برسېره پر دې چې د اقتصاد د مختلفو سکتورونو په برخه کې مهم رول لري، د ابتدايي، منځنيو او عالي تعليماتو، صحې موسساتو، د درملو د توليد او داسې نورو په څېر د ټولنيزو او کلتوري موسساتو د خدمت او تجهيز د امکاناتو په برخه کې هم غښتلی رول لري.

د دې تر څنګ د صنايعو په انکشاف او د وارداتو په تعويض کې هم مهم رول لري او د يوه هېواد د تادياتو او تجارت بېلانس مثبت لوري ته بيايي او له هېواد څخه د اسعارو د وتلو مخنيوی کوي.

همدا شان د يوه هېواد د اقتصادي، اجتماعي، سياسي او دفاعی قدرت د تحکيم په برخه کې زيات رول لري.

صنعتي اقتصاد چې پخوا د اقتصاد د علم د يوې ځانګړې رشتې په توګه مطالعه کېده، نن ورځ تر ځانګړيو عناوينو لاندې له خورا اهميت او ګټور توب څخه برخمن دی. صنعتي اقتصاد د تصدي اقتصاد له تحليلونو او مدلونو څخه زياته استفاده کوي او له همدغو تحليلونو څخه د صنعتي شرکتونو په برخه کې هم استفاده کيږي.

صنعتي اقتصاد هم د بل هر اقتصاد په څېر له محدودو سرچينو څخه د زياتې استفادې او يا زيات حاصل او غوره پايلې د تر لاسه کولو توصيه کوي.

صنعتي اقتصاد يا صنعتي اداره د کوچني يا میکرو اقتصاد په خلاف يوازې يوه موخه نه تعقيبوي، بلکې د څو مقاصدو د لاسته راوړلو هڅې کوي او تر ډېره ځايه د محدوديت د رفعه کولو هلې ځلې کوي، له همدې کبله د اقتصاد يوه فعاله رشته ګڼله کيږي. په دې برسېره له صنعتي شرکتونو سره په تړاو د هغوی د بېلابېلو اړخونو په اړه هم د نظري بحثونو او عملي جنبې عمق ته رسيږي. له کار او کسب، د عمومي مالکيت د قوانينو له کنترول او داسې نورو سره په

تړاو د دولت او اقتصادي بازارونو سياستونه په ژوره توگه مطالعه کوي.

همدا شان صنعتي اقتصاد د اوليگو پولیستي بازار په هکله هم زیات بحث کوي. په عمومي توگه د صنعتي اقتصاد په اړه د ملتونو د ثروت په نامه د کتاب له نشر کېدلو وروسته د کوچني اقتصاد اړوند تحلیلونو د هغو بازارونو د مختلفو جوانبو په هکله مطالعات پیل کړل چې ناکامل رقابت په کې حاکم و. همدغه لامل دی چې استیگلر (Stigler) صنعتي اقتصاد داسی توجیه کوي (صنعتي اقتصاد یوازې د اقتصاد د مجموعې پای نه دی، بلکې د قیمت له سنتي تیوري سره په یوه وخت کې یوځای دی).

خو اقتصاد پوهان د ادم سمیت د قیمت په تیوري باندې وفادار پاتې شويدي، ځکه صنعتي اقتصاد، د اقتصاد د یوې څانگې په توگه د اقتصاد پوهانو له لوري مطالعه کېږي. پورتنیو مطالبو ته په کتنې سره صنعتي اقتصاد د دريو اصلي موضوعی قوانیو په واسطه تعریف کېږي.

- د شرکتونو د رفتار، مقیاس او ادارې تعینونکي عوامل.

- د بازار جوړښت له هغو ټولو موضوعاتو څخه دی چې په صنعتي اقتصاد کې مطالعه کېږي.

د صنعت عمده او اساسي مشخصات

صنعت په حقیقت کې د انسانانو له لوري د اړتیاوو د پوره کولو په منظور د شیانو له استحصال او تغیر شکل څخه عبارت دي.

- صنعت د اقتصاد د علم یوه فعاله رشته ده چې د صنعتي شرکتونو ټول اړخونه تر تحقیق او څیړنې لاندې نیسي.

- د صنعت بله مشخصه دا ده چې د صنعت او صنعتي اقتصاد په سکتور کې د دولت سياستونه تر مطالعې لاندې نیسي.

- د صنعت سکتور د ثقیله صنایعو، ماشیني صنایعو او سپکو صنایعو په برخه کې د صنعتي کېدلو او انکشاف مراحل پرله پسې توگه تعقیبوي.

- د صنعتي کېدلو یوه مشخصه د صنعت په مختلفو برخو کې د ماهر کار د ځواک، وړتیا او فن له منځته راوړلو څخه عبارت دی. په خصوصي صنعتي شرکتونو کې د انساني کار د ځواک د منځته راوړلو لپاره پانگه اچونه گټوره نه ده، ځکه په خصوصي شرکتونو کې د تل لپاره د کار د انساني قوې د پاتې کېدلو یو مخیز تضمین شتون نه لري. خو په دولتي شرکتونو کې د کار د قوې په برخه کې

پانگه اچونه د پانگې اچونې غوره انتخاب گڼل کيږي.

هغه مهم خصوصيات چې د صنعتي طرحو د کښلو لپاره په پراخه کچه بيانيري، د (روزن اشتاين روډن) له نظره، په بشپړه توگه له صنايعو سره تړاو لري چې د صنعت له مهمو بحثونو څخه دي.

د معاصرو صنايعو د مشخصاتو له لږ څخه يو هم د ټولو سکتورونو او ټولنې لپاره د مادي، تخنيکي، توليدي وسايلو د مجددي، مسلسلې او بلاوقفه توليد اړتيا ده.

د لاسي توليدي وسايلو سره د سترو ماشيني صنايعو توپير.

صنعت له خپلې ابتداء څخه تر اوسه پورې د تدريجي انکشافی مراحل طی کړي دي. صنايع د خپل اصلي مفهوم له مخې د لاسي ماشين له کلمې څخه پيل شوي او د سترو ورځنيو صنايعو، مغلقې تکنالوژي او فابريکاتي مرحلې پړاو ته رسېدلې ده.

لومړني لاسي صنايع له سترو ماشيني صنايعو سره توپير لري چې په لنډه توگه ترې يادونه کوو:

۱ - د لاسي توليد په صورت کې د توليد چارې په انفرادي توگه تر سره کيږي. په ورته کار ځای کې د پانگې تشکيل يوه معمولي موضوع ده، خو د کار سختوالي يې په مراتبو زيات دی.

د لاسي صنايعو په صورت کې د کار د استاد مهارتونه له يوه نسل څخه بل نسل ته لېږدول کيږي او د استاد شهرت د هغه په لاس د توليد شويو شيانو د کيفيت او جنسيت د ښه والي نمايندگي کوي. که چېرته په ورځنيو پر مخ تلليو صنعتي شرکتونو او فابريکو کې د کار وېش په ژوره او اساسي توگه شتون ولري، د کار سختوالي خپل ځای د سرمايې سختوالي ته پرېږدي، يعنې په دې مرحله کې د کار تر عامل د سرمايې هغه زيات نقش لري او په دې توگه توليد هم په زياته اندازه تر سره کيږي.

د کار وېش د کاري قوې د توليدي ځواک او اړوند مهارت په بهبود او غوراوي کې ستر نقش لري. په يوه ټولنه کې په حرفه او مشاغلو باندې د کار وېشل هغه وخت حس کېدی شي چې د توليدي فعاليتونو د جريان څرنکوالی د ځانگړو صنايعو په برخه کې مطالعه او ارزيايي شي. د مثال په توگه د سنجاق په څېر يو ساده صنعت په نظر کې نيسو، هغه کس چې په ورته برخه کې هيڅ ډول مهارت نه لري او په ورته صنعت کې له استعمالېدونکو ماشينونو سره هيڅ بلدتيا ونه لري، نو په يوه ورځ کې کم شمېر سنجاقونه توليد کولای شي، خو که چېرته له کوم بل روش څخه استفاده وشي، يا دغه کار فني کسانو ته وسپارل شي، نه يوازې دا چې ټول فعاليت د پاملرنې

ور گرځي، بلکې په دې فعالیت کې یو لړ نورې رشتې هم منځته راتلای شي.

په دې ترتیب چې یو کس سیم یا اوسپنیز تار په څټک وهلو نری کړي، بل نفر یې مستقیم شکل ته واړوي، درېیم کس یې په مناسب سایز سره پرې کاندې، څلورم کس یې تېره کاندې او پنځم کس یې د سر د برخې په پلنولو سره کار ته آماده کاندې، نو ویل کېږي چې دغه ساده کار په پنځو مرحلو کې بشپړېږي. د بسته بندۍ کار یې بیا هم څو مرحلو ته اړتیا لري.

څنگه چې د یوه سنجاق د جوړولو مختلف مراحل نږدې اتلسو بېلابېلو عملونو ته اړتیا لري، نو شونې ده چې په ځینو کارځایونو کې د افرادو محدودیت احساس شي، په داسې حال کې چې په ځینو نورو کارخانو کې یو کس، دوه یا درې دندې په مخ بیايي.

د مثال په توګه په یوه کوچنۍ کارخانه کې چې ۱۵ نفره کارګر لري او هر یو یې یوه یا څو دندې په مخ بیايي، د ورځې په اوږدو کې ۶ کیلو سنجاقونه جوړوي چې هره کیلو یې ۹۲۰۰۰ سنجاقونه کېږي، په داسې حال کې چې که هر یو یې وغواړي په یوازې سر له کوم پخواني مهارت پرته په مستقله توګه د تولید مراحل تر سره کړي، څرګنده ده چې دومره سنجاقونه نه شي جوړولای لکه، پخوا چې دغه ګروپ په ګډه سره جوړول، حتی د ورځې ۲۰ سنجاقونه هم نه شي جوړولای چې دغه پېښه د کار د وېش او مختلفو فعالیتونو د ترکیب پایله په ډاګه کوي.

په تولید کې دغه زیاتوالی چې د کار د وېش مستقیمه پایله ده، درې خصوصیات په ځان کې لري.

الف- د کارګرانو د مهارت د میزان لوړوالی.

ب- د وخت سپما چې په معمولي توګه د فعالیت په مختلفو برخو کې ضایع کېږي.

ج- د ماشینونو اختراع چې د تولید د کرښې مطابق، یوه کس ته د څو کارونو د تر سره کولو وړتیا ورکوي.

د کار د وېش په پایله کې د تولیداتو څو برابره زیاتوالی صورت مومي او هر فرد وړتیا تر لاسه کوي. هغه کار چې د تر سره کولو فرصت یې نه لري، نورو ته پریږدي. په ورته حالاتو کې افراد امکان تر لاسه کوي تر څو اضافی شمېر تولیدي شيان، د نورو د اضافی شيانو په مقابل کې مبادله کړي او په دې توګه د اړتیا وړ توکي د ټولنې د اقسارو تر منځ توزیع شي.

۲- د لاسي صنایعو په کار ځایونو کې تولید معین محل او معینو مشتریانو ته اړتیا لري او فرمایش یې د کار په استاد باندې د پخواني اعتماد او د کار د اسنادو د پېرندګلوي له مخې

صورت نيسي، خو په هغه صنعت کې چې د فابريکې او پر مختللي صنعتي. شرکت په سطحه صورت نيسي، د مشتريانو حلقه يې پراخېږي او پلور يې له محلي او ملي پولو څخه تجاوز کوي او ځانته نړيوال شکل غوره کوي.

که څه هم د صنعت په پر مختللي مرحله کې زياتره توليدات د پخواني فرمايش په اساس صورت نه نيسي، خو بيا هم په ورته مرحله کې يو لړ توليدات شته چې په کتلوي توگه يې صورت نه دی موندلی، بلکې په واحد او منفرد شکل د پخواني فرمايش له مخې تر سره کېږي، لکه لويې بيړی، الوتکې او داسې نور.

۳ - د لاسي صنايعو په يوه کار ځای کې د سرمايې مقدار کم، خو د کار شدت زيات وي چې البته دغه ټکی د کارگرو د زياتوالي مفهوم نه لري، ځکه د کار وسايل ساده، بسيط، کوچني او ځينې وخت له ډېرو ساده ماشينونو څخه استفاده کېږي، خو په پرمخ تلليو صنعتي فابريکو او موسساتو کې نسبت دې ته چې توليد کتلوي شکل لري، توليد د مختلف النوعه نورمونو له مخې صورت نيسي او همدا شان د سرمايې شدت زيات وي او د کار وسايل په ميکانيزه کېدلو برسېره اتوماتيک شکل هم اختياروي.

۴ - د لاسي کار په يوه کار ځای کې ټولنيز روابط نسبتاً غښتلي وي. د کار استاد خپل شاگردان له هر قوم څخه نه انتخابوي، بلکې يوازې د خپلې کورنۍ غړيو ته د کار د تر سره کولو روزنه ورکوي، خو په ورځينو صنعتي شرکتونو او فابريکو کې د استخدام پروسه له فاميلي شکل څخه وتلې ده او د کارکوونکو او متصديانو تر منځ اړيکې يوازې د قوانينو او مقرراتو له مخې تامينيږي.

په افغانستان کې هم لاسي صنايع له پخوا را هيسې مروج دي چې خورا اهميت لري او تر اوسه هم د ملي اقتصاد په برخه کې موثر نقش لري، خو ماشيني صنايع تر اوسه پورې په افغانستان کې ابتدايي شکل لري. که څه هم زموږ هېواد د توليد د لومړنيو سر چينو، طبيعي سر چينو د کار د طبيعي عواملو له درکه يو غني هېواد دی، خو تخنيکي او مسلکي پوهې د کموالي له کبله له دغو امکاناتو سره سره د دغه هېواد و گړي په بېوزلۍ او فقر کې ډوب دي. د دوی حالت د هغه کس له حالت سره ورته والی لري چې د سيند په غاړه له تندې مري او يا په رڼا ورځ په تياره يا ظلمت کې ايسار شوې وي او د لمر له رڼا څخه استفاده نه شي کولای.

د ملي اقتصاد په برخه کې د صنعت عمده او اساسي نقش

په اوسني وخت کې صنعت او په مجموع کې ثقيل او خفيف صنايع نه يوازې دا چې د پرمختلليو هيوادونو په اقتصادي انکشاف کې ستر رول لري، بلکې مخ په وده هيوادونه هم هغه

پړاو ته رسېدلي دې چې د وروسته پاتې والي اصطلاح نه ور باندې اطلاق کېږي. په دې برسېره زیاتره مخ په وده هېوادونه د صنعتي انکشاف په پایله کې د اقتصادي ودې هغه پړاو ته رسېدلي دي. چې د پرمختللیو او صنعتي هېوادونو په قطار کې ځای نیسي او دا د هغو تحولاتو پایله ده چې په دې وروستیو کلونو کې یې په مجموعي توګه د دغو هېوادونو اقتصادي جوړښت ته د صنایعو د ایجاد او پراختیا په بڼه نوی رونق ورکړی دی.

صنعت د تولید د مهم سکتور په توګه له تخنیکي مخې د ملي اقتصاد د ټولو سکتورونو لپاره مادي نعمات مجهز کوي او د کرهنې، ترانسپورت، تجارت، ساختمان، مواصلاتو، مخابراتو او داسې نورو په څېر د ټولو اقتصادي سکتورونو د تخنیکي او اقتصادي سطحې له لوړ والي سره تړاو لري. د صنعت سکتور د ټولنیز او اقتصادي انکشاف په موخه، د ماشین الاتو په تولید برسېره د صنعتي سکتور د خامو موادو او ټولنیزې استهلاکي او مصرفي امتعې زیاته برخه تولید او تهیه کوي. د تولید د سطحې تخنیکي ارتقا او د ماشین الاتو په واسطه د ملي اقتصاد د ټولو سکتورونو تجهیز پخپله د اقتصادي ودې لامل ګرځي. دغه اهداف یوازې د صنعتي انکشاف په ترڅ کې میسر کیدای شي.

د مثال په توګه، په ځینو اقتصادي سکتورونو کې د صنعت د یو لړ اثراتو یادونه کوو:

صنعت د تراکتور، تهریش، کیمیاوي سرې، درملو، کرنیز تحقیقاتي لابراتوار او داسې نورو په څېر پر مختللی سامان الات او اسانتیاوې د کرنیز سکتور په واک کې ورکوي چې په خپل نوبت سره د کرنیزو محصولاتو د زیاتوالي او اړوند سکتور د ودې او پر مختګ لامل ګرځي.

د ترانسپورت او مواصلاتو د انکشاف په برخه کې د صنایعو نقش خورا اهمیت لري چې ټول صنعتي او کرنیز محصولات، خام استخراجي مواد، افراد او اشخاص له مواصلاتي خطونو څخه په استفادې سره د ترانسپورتي وسایلو د استعمال په واسطه په کم وخت او لږو مصارفو سره له یوه ځای څخه بل ځای ته انتقال کیدی شي، چې دا هم د صنعت د سکتور له لوري د ترانسپورت د سکتور په واک کې ورکول کېږي.

صنایع د تجارت د سکتور په برخه کې چې د ملي اقتصاد خورا مهم سکتور ګڼل کېږي، هم غښتلی رول لري. ځکه د افرادو، کورنیو، شرکتونو او دولت اړتیاوې د تجارت په واسطه دهغوی په واک کې ورکول کېږي چې د تجارت د ښه بهیر لپاره بیا هم ټول تخنیکي امکانات د صنعت له لوري برابرېږي.

صنعت نه یوازې د اقتصادي سکتورونو د مادي او تخنیکي تحکیم په برخه کې اساسي نقش

لري، بلکې د اقتصادي، ټولنيزو او فرهنگي برخو په څېر د ژوند په نورو اړخونو کې هم ارزښتمند رول لري. په مخ پر وده هېوادونو کې د اقتصادي ژوند اساس يوازې په کرهڼې، مالدارۍ او خفیفه لاسي صنايعو باندې متکي دی.

په اوسني وخت کې په زیاتره هېوادونو کې د جغرافیایي او طبیعي شرایطو، له سر چينو څخه د استفادې دڅرنگوالي، له انساني قوې څخه د استفاده کولو د طرز، د اقتصادي سیستم د ډول او د دولتونو د اقتصادي سیاست له مخې په هېوادونو کې د صنعت د متفاوت نقش او توسعې شاهدان یو. ځکه هغه مخ پر وده هیوادونه چې د جنگ او طبیعي حوادثو په څېر یې لږ موانع او محدودیتونه درلودل، نسبتاً نارامه هیوادونو ته یې زیاته صنعتي وده تر لاسه کړه.

څنګه چې په (۱۸-۱۹) پېړۍ کې د صنعت اساس د پرمختلليو هیوادونو له لوري اېښودل شوی دی، او له بل لوري مخ په وده هېوادونو د اقتصادي پرمختګ په موخه خپله ټوله پاملرنه په صنعتي وده باندې متمرکز کړېده، سره له دې چې پرمختللي هېوادونه یا د صنعت وارثان د مخ په وده هیوادونو له ورته هڅو سره تضاد لري، خو له دې سره سره مخ پر وده هیوادونه هڅه کوي تر څو دغه فاصله را کمه کړي او هېوادونه یې په صنعتي هېوادونو باندې بدل شي تر څو خپلې سرچینې په کار واچوي، د خود کفایي مرحلې ته په رسېدلو سره د نورو له احتیاج نه خلاصون و مومي چې په ترڅ کې یې سیاسي استقلال هم تامین کیدای شي.

دې ټکي ته په پام سره چې د وروسته پاتې هېوادونو په اقتصادي او ټولنيز چاپیریال کې خورا نامساعد عوامل شتون لري، خو له دې سره سره اړوند دولتونه هڅه کوي تر څو په دې مورد کې له موثرو سیاستونو او پالیسیو څخه په استفادې سره گام په گام د ترقي او پرمختګ موخې تعقیب کړي.

هغه څېړنې چې په دې برخه کې د ملګرو ملتونو د ټولنيزې ادارې له لوري تر سره شوې، څرګندوي چې د نړۍ زیاتره ولسونو د خپلې پاملرنې او توجه زیاته برخه د صنعتي پرمختګ لور ته سوق کړې ده. دا په دې معنا نه دی چې گواکې هغوی د نورو سکتورونو په برخه کې له غفلت څخه کار اخلي، بلکې هڅه کوي چې صنعت او کرهڼه یې هم پر موازي توګه په مخ ولاړه شي.

پورتنیو ټکیو ته په کتنې سره ویلای شو چې په یوه ټولنه کې د صنعت د تولید ځواک د هغې ټولني د تکامل او ترقي تر ټولو غوره شاخص یا متمایزه نښه ده.

د هېواد په وارداتي تعویض او د تجارت د بېلانس په تقویه کې د صنعت رول

ټولنيز محصولات چې په یوه معینه دوره، معمولاً یوه کال کې په یوه هېواد کې تولیدیږي،

یو مقدار یې د صادراتو تر عنوان لاندې باندنیو هېوادونو ته استول کیږي او د دغو محصولاتو د معادل ارزښت په عوض کې د تجارت د بېلانس د ماډاد په نامه هیواد ته پولي جریان صورت نیسي چې په پایله کې یې د یوه هېواد ثروت زیاتوالی مومي.

برعکس هېواد ته د باندنیو هېوادونو وارد شوي محصولات د وارداتو په نامه یادېږي چې د ارزښت د معادل عوض په توګه یې د هېواد له دارايي څخه تادیه صورت نیسي چې دغه پېښه د تجارت د کسر په نامه یادېږي.

نو په دې اساس د صادراتي او وارداتي اقلامو، اموالو او خدمتونو تر منځ توپیر چې په پیسو باندې افاده کیږي، د تجارت د بېلانس په نامه یادېږي. دغه توپیر ممکن مثبت او یا منفي شکل ولري. که چېرته د تجارت بېلانس مثبت شکل ولري، د تجارت د ماډاد په نامه او که منفي شکل ولري د تجارت د کسر په نومونو یادېږي. یعنې که چېرته په یوه معینه دوره کې د صادراتو کچه د وارداتو تر هغې لوړه شي، دغه حالت د تجارت د ماډاد په نامه او که د وارداتو کچه د صادراتو تر هغې لوړه شي، نو د تجارت د کسر په نومونو یادېږي چې په تناسب یې د مملکت له دارايي څخه باندني هیواد ته پولي جریان صورت نیسي او د همدغه کسر په اندازه په ملي ثروت کې کموالي را منځته کیږي.

که چېرته د یوه هیواد صادرات او واردات سره مساوي وي، نوویل کیږي چې د هیواد د تجارت بېلانس د صفر په حالت کې قرار لري او په خارجي تجارت کې یې تعادل شتون لري

د وارداتو د تعویض په برخه کې د صنعت د نقش او رول په هکله ویلای شو:

کوم هیوادونه چې له صنعتي رشد او انکشاف څخه برخمن دي او صنعتي وړتیا یې تر لاسه کړې ده، له خپلې داخلي اړتیا څخه اضافي محصولات باندنیو هیوادونو ته صادروي چې په وارداتو باندې د صادراتو عوض کول ګڼل کیږي. ورته بهیر د یوه هیواد د تجارت د تقویې او ماډاد لامل ګرځي او په بدل کې یې هیواد ته باندني اسعار واردېږي چې په خپل نوبت سره د تجارت په ښه والي کې خورا مثبت رول لري او په ورته زمان کې د اسعارو له دغه جریان څخه په کور د ننه د مجددې سرمایه گذارۍ په توګه استفاده کیږي.

د لومړي څپرکي د مطالبو لنډیز:

د دغې مجموعې په لومړي څپرکي کې هغه مطالب او موضوعات را غونډ شوي چې د صنعتي اقتصاد د تنکیو زده کوونکو لپاره اړین ول چې په دې ځای کې یې په لاندې ډول لنډیز کیږي.

لکه څنگه چې د هر علم موخه او موضوع تر زده کولو د مخه د هغه علم د تاریخ او ریښې په هکله معلومات لرل اړین بلل کیږي، همدغه لامل دی چې مور هم په لومړي سر کې د صنعتي اقتصاد تاریخچې ته سر ور ښکاره کړ چې په ضمن کې مو د صنعتي اقتصاد د فعالیت له محدودې او قلمرو څخه هم یادونه وکړه.

د تعریف او مفهوم په برخه کې مو د اقتصاد د علم د یوې ځانګړې رشتې په توګه د استهلاکي محصولاتو د تولید د څرنګوالي، تولید، د لومړنیو تولیدي موادو د استخراج، د خدمتونو د وړاندې کولو، د دولت او اقتصادي بازارونو د سیاستونو او داسې نورو په څېر د صنعتي اقتصاد د اړوند موضوعاتو په هکله لنډ بحث وکړ.

د صنعتي اقتصاد د مشخصاتو، او له سترو ماشیني صنایعو سره د سپکو لاسي صنایعو توپیر په ګوته کول او د کار له ورځني وېش څخه یادونه، د دغه څپرکي دوهم مهم بحث ګڼل کېده. د اقتصادي پراختیا او د اقتصاد په نورو اړوندو سکتورونو باندې د صنعتي اقتصاد د مثبتو اثراتو یادونه هم وشوه او په دې و پوهېدو چې د صنعتي اقتصاد له کبله د یوه هیواد صادرات زیاتوالی مومي او په وارداتو باندې د هغوی تعویض، هیواد ته ذاتی ګټې ور په برخه کوي، البته په دې برخه کې وویل شول چې د ورته تعویض په ترڅ کې د یوه هیواد د تجارت بیلانس غښتلی کیږي او د صادراتو په بدل کې هیواد ته را بهېدونکي باندني اسعار د مجددې سرمایه گذاري لپاره مناسب شرایط برابروي چې په خپل نوبت سره د ملي اقتصاد د بهبود او پراختیا لامل ګرځي.

د ملي اقتصاد د اساسي سکتور په توګه صنعتي اقتصاد د تیرې د تراشلو له دوې څخه (چې نژدې ۱،۸ میلیونه کاله سابقه لري) تر اوسه پورې خورا پېچلې او له خنډونو ډکه لار طی کړی ده چې په تدریجي توګه یې ساحې او اهمیت پراختیا وموندله. دا هم و ویل شول چې د اقتصاد دغه رشته په بېلا بېلو هیوادونو کې په مختلفو نومونو سره یاده شوه، چې په امریکا کې د (صنعتي ادارې) او په اروپا کې د (صنعتي اقتصاد) نومونه یادولای شو.

په عمومي توګه د صنعت وده د وارداتو په تعویض، د تجارت په وده او د تادیاتو د بیلانس په ښه والي کې مهم رول لري او مخ په وده هیوادونو ته د اقتصادي ضعف په وړاندې اقتصادي سپک ورکوي او په هیوادونو کې د اقتصادي، اجتماعي او سیاسي ځواک د تحکیم له مخې خورا مهم رول لوبوي. په صنعتي اقتصاد کې هم د اقتصاد د نورو څانګو په څېر په دې ټینګار کیږي چې له محدودو سر چینو څخه دې زیاتي اړتیاوې پوره شي.

صنعتي اقتصاد تر ډېره ځایه د میکرو یا کوچني اقتصاد له موډلونو څخه استفاده کوي، خو د میکرو د اقتصاد پر خلاف یوازې د یوې موخې د تعقیب هڅه نه کوي، بلکې د یو لړ موخو د تر

لاسه کولو توصیه کوي، نو په دې توگه ویلای شو چې صنعتي اقتصاد، د اقتصاد د علم یوه فعاله څانگه ده.

د دغه څپرکي د موضوعاتو د څپرلو په پایله کې ویلای شو چې د صنعتي تولیداتو د تولید ځواک، د جوامعو د ترقۍ او تکامل تر ټولو غوره شاخص گڼل کیږي.

د لومړي څپرکي پوښتنې

د اوسپنې د کشف کېدلو او د هغې ویلې کېدلو د صنعت په تحول کې څه رول درلود او په لومړي ځل له فلزاتو څخه په کومه برخه کې استفاده وشوه؟

۱- د تیرو تراشل په کومه دوره کې دود شول او دانسانانو په ژوند کې یې څه نقش درلود؟
۲- صنعتي انقلاب د لومړي ځل لپاره په کوم هیواد کې ظهور وکړ او په ټولنه باندې یې څه اثرات و شیندل؟

۳- صنعتي اقتصاد په نورو کومو نومونو سره یادېږي؟

۴- صنعتي اقتصاد کوم روشونه یا میتودونه مطالعه کوي؟

۵- صنعتي اقتصاد تعریف کړئ؟

۶- صنعتي اقتصاد د د ولت کوم ډول سیاستونه په نظر کې نیسي؟

۷- د صنعتي اقتصاد عمومي بحث د کوم ډول بازار ونو په هکله دی؟

۸- د صنعت اساسي مشخصات بیان کړئ؟

۹- له ماشیني صنایعو سره د لاسي کارگاه توپیر په گوته کړئ؟

۱۰- د کار وېش، د کار په ښه والي کې څه نقش لري؟

۱۱- صنعت د ملي اقتصاد په نورو سکتورونو باندې څه ډول تاثیرات لري؟

۱۲- د یوې ټولنې د تکامل تر ټولو غوره شاخص څه شی دی؟

۱۳- په مخ په ودې هیوادونو کې د اقتصادي ژوند اساس د اقتصاد په کومو برخو باندې متکي دی؟

۱۴- د تجارت ماډاد او کسر واضح کړئ؟

۱۵- د تجارت د بېلانس په تقویت کې صنعت څه رول لري، واضح یې کړئ؟

په صنعتي شرکتونو کې د تولید عملیه

ټولیزه موخه:

په بشپړه توګه د تولید د ارزښت او مفهوم پېژندګلوي

د زده کړې موخې: له محصلینو نه تمه کېږي چې د څپرکي له ختمېدلو وروسته د لاندې مواردو په هکله معلومات تر لاسه کړي:

- د تولید د ارزښت او مفهوم په هکله د بشپړو معلوماتو لرل.
- د تولید د تیوري په هکله معلومات او له شکلونو سره جوخت د تولید د تابع په هکله معلومات لرل.
- د تولید په هکله د پراخو او لنډو معلوماتو لرل.
- د صنعتي تولیداتو د پلان گذارۍ او د هغوی د اشکالو په هکله معلومات لرل.
- د اساسي، اجرايوي تخصصي پروګرامونو په هکله معلومات لرل.

تولید او صنایع

انسان د خپل ژوند د بقا په موخه بېلا بېلو توکو او خدمتونو ته اړتیا لري چې دغه شیان د یوې ټولنې د تکاملي بهیر د درجې له مخې یو تر بله توپیر لري چې د مادي غوښتونو په نامه یادېږي.

انسان د خپلو دغو اړتیاوو د پوره کولو په موخه مجبور دی چې په تولید لاس پورې کړي.

د دې لپاره چې انسان تولید و کاندې، باید چې کار وکړي. په دې توګه دغه تولید د انسان د کار او فعالیت هغه ساحه په بر کې نیسي چې موخه یې د انساني ژوند د اړینو توکو منځته راوړل وي. بشري ټولنه نه شي کولای له تولید نه پرته شتون ولري. بشري جوامع بدلون مومي، راتلونکي نسلونه د تېرو نسلونو ځای نیسي، اقتصادي سیستمونه تغیر خوري، خو تولید د تل لپاره د بشري ټولنې د لازمي اړتیا په توګه په خپل حال پاتې کېږي.

لکه څنګه چې بشري ټولنه له مصرف څخه صرف نظر نه شي کولای، په همدې توګه نه شي کولای تولید متوقف کړي. په دې ځای کې اړتیا لیدله کېږي چې د تولید تیوري او توابع په لنډه توګه بیان شي.

الف- د تولید تیوري:

د تولید تیوري د عرضې له موضوع سره سروکار لري. د عرضې او تقاضا له ترکیب څخه د شیانو قیمت تعین کولای شو. د تولید تیوري نه یوازې د شیانو د قیمت په برخه کې، بلکې د عواملو د قیمت، د سرچینو د تخصیص او د عاید د توزیع په برخه کې هم مهم رول لري. همدا شان، دغه تیوري له ځینو اړخونو څخه د تقاضا له تیوري سره ورته والي یا مشابهت هم لري. د تقاضا په تیوري کې یو مصرف کوونکی فرد د یوه اقتصادي واحد په توګه فرض کېږي، دغه مصرف کوونکی خپل عاید په هغه ډول مصرفوي، تر څو د خپلو اړتیاوو په برخه کې تر ټولو لوړ رضایت تر لاسه کړي او خپل مطلوبیت اعظمي حد ته ورسوي.

لوړ حد ته د تولید د رسولو په موخه یو شرکت له سرچینو څخه د پیسو په توګه استفاده کوي. د تولید تیوري تر ډېره ځایه د شیانو له عرضې سره سروکار لري او څرګنده ده چې د یوه توکي عرضه د تولید له مصارفو سره تړاو لري چې د تولید لګښت هم له دوو عواملو سره اړیکه لري.

- د عواملو او حاصلاتو تر منځ فزیکي اړیکه.

- د عواملو قیمت.

د تولید د عواملو او حاصلاتو تر منځ اړیکه د تولید مصارف تعینوي او د عواملو او حاصلاتو تر منځ همدغه اړیکه ده چې د تولید د تیوري اصلي موضوع تشکیلوي.

په بل عبارت: د تولید تیوري د تولید له فزیکي قوانینو سره تړاو لري.

تولید په حاصلاتو باندې د بدلون اړتیا لري چې د عامل او حاصل تر منځ دغه رابطه د تولید د تابع په نامه یادېږي.

د تولید د تیوري پایله د تولید د تابع مطالعه ده. د تولید د عواملو په تغیر سره د تولید

مقدار هم تغییر کوي.

د تولید د تیوري اهمیت په دې کې دی چې له یوه لوري د تولید د مصرف او مقدار تر منځ د اړیکې اساس څرگندوي او له بل لوري د تولید د عواملو لپاره د شرکت د تقاضا د تیوري بنسټ څرگندوي.

د تولید مصارف، د محصولاتو د عرضې بهیر اداره کوي او له تقاضا سره یو ځای د محصول قیمت هم تعیینوي. څنگه چې د تولید د عواملو قیمت د تولید په مصرف باندې تاثیر کوي، نو د تولید د عواملو لپاره تقاضا د هغوی د عرضې تر څنګ د هغوی قیمت هم تعیینوي.

د تولید تیوري د شرکت د تیوري لپاره خورا اهمیت لري. د شرکت تیوري له دې سره تړاو لري چې، په کومه اندازه تولید تر سره شي، ترڅو د شرکت مفاد اعظمي حد ته ورسېږي. د شرکت یا تصدې په اقتصاد کې د تولید تیوري د تولید د عواملو د نسبي قیمتونو د تیوري لپاره له فوق العاده اهمیت څخه برخمنه ده. په همدې توګه د تولید تیوري دملي اقتصاد لپاره هم د اهمیت وړ ده.

ب - د تولید تابع:

د تولید تابع د نهایي مطلوبیت د نزولي کېدلو قانون تشریح کوي. په بل عبارت د اقتصادي موضوعاتو د وړاند وینې په موخه د عرضې او تقاضا اړیکې ته د تولید تابع ویل کېږي. هغه اړیکه چې له کبله یې یو متغیر بدلون په بل متغیر باندې اثر واچوي، د صنعتي اقتصاد په اصطلاح کې تابعي اړیکې بلل کېږي. دغه تابعي اړیکې کولای شي په عرضه او تقاضا باندې د قیمت د اثر او یا په اقتصادي ودې باندې د ټولنې د ودې د اثر څرګندونه وکړي. دغه تابعي اړیکې د ګراف یا د معادلاتو د جدول په واسطه بیانېږي، خو د موضوع د ساده ګۍ په موخه تر ډېره ځایه له معادلاتو څخه استفاده کېږي. ځکه په یوه زماني نقطه کې شونې ده چې څو عوامل په نظر کې و نیول شي.

د تقاضا اړیکه په لاندې ډول لیکلای شو:

$D_d = f(p)$ په پورتنۍ معادله کې درې عناصر شتون لري. لیوالیتا لرو، پوه شو چې د تقاضا مقدار (D_d) په څه ډول په قیمت کې د تغییر (p) له امله متاثر کېږي. په بل عبارت: تقاضا له قیمت سره تړاو لري، نو په دې اساس د (D_d) اصطلاح اړوند یا تړلی متغیر بلل کېږي. ځکه په هغه (D_d) کې تغییر راتلل په قیمت (p) کې له تغییر راتلو سره تړاو لري او د (p) متغیر قیمت مستقل دی او (f) د تابع نمونه ده.

په دې توګه پورتنۍ معادله په داسې ډول تعریف کولای شو چې: (د تقاضا مقدار د قیمت تابع دی).

د تولید دتابع اصطلاح د عامل او حاصل تر منځ د فزیکي اړیکې شتون په گوته کوي . په دې ځای کې په شرکتونو کې د تولید د عواملو د شاملو سر چينو لپاره د عوامل کلمه کارول شوې ده، او د تولید کلمه د شيانو او خدمتونو په تولید پورې اړه لري.

(فرکسن) د تولید تابع دا ډول تعريف کوي: شته تکنالوژي او د مهارت فعلي وضعیت ته په کتنې سره، د تولید تابع له هغه جدول څخه عبارت دی چې د عواملو له یوې مجموعې څخه د تولید اکثر مقدار ترلاسه کولای شي.

(استکلر) د تولید تابع د اقتصاد پوهانو د فني پوهې په دود لنډوي.

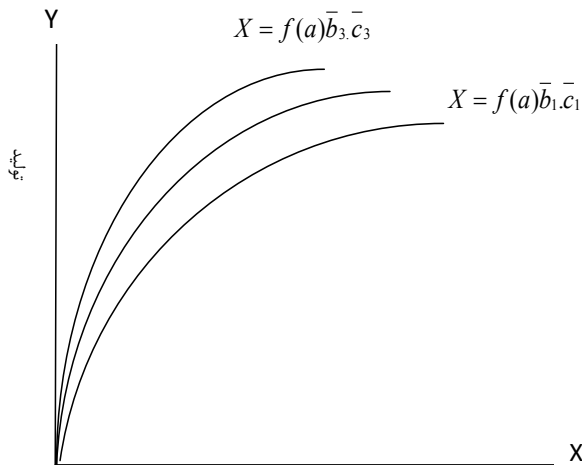
معمولاً د تولید تابع د ریاضي په شکل افاده کېږي چې په لاندې ډول لیکل کېږي:

$$Q = f(a, b, c, \dots)$$

د Q د $(c, b, a, \dots)$ په څېر د شيانو د عواملو ښودونکې ده. د Q تولید شوی مقدار د زمان په هر واحد کې د $(c, b, a, \dots)$ مقدار سر چينو تابع ده چې د شرکت په واسطه په هر زماني واحد کې تر استفادې لاندې نیول کېږي.

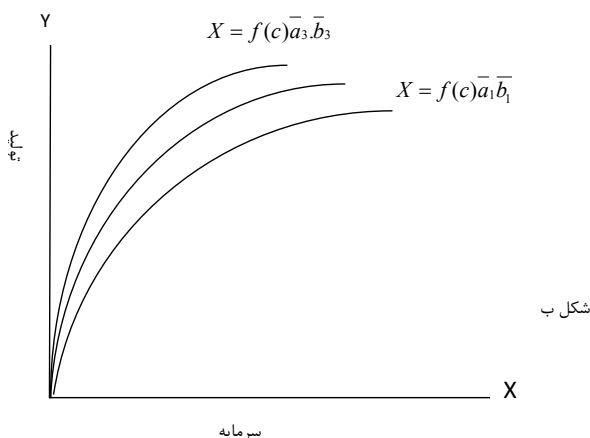
د تولید تابع معمولاً د یوه گراف په شکل لیکل کېږي چې دوه ابعاده لري. په اړوند متغیراتو یا Variables کې تغیر یا Variation یا خو له منحنی سره یو ځای ښودل کېږي او یا د تولید د تابع له منحنی سره یو ځای ښودل کېږي.

الف شکل د b, c مقادیرو له ثابت فرض کېدلو سره د تولید او کار د قوې تر منځ اړیکه په گوته کوي.

شکل الف

د کار قوه

(ب) شکل د کار د قوې او ټولو عواملو له ثابتوالي سره د تولید او سرمایې د مختلفو مقادیرو تر منځ اړیکه په گوته کوي.

په (الف) شکل کې د کار د قوې له زیاتوالي او د ټولو متغیرو له ثابتوالي سره تولید زیاتوالی مومي او موږ د منحنی په طول کې حرکت کوو، که چېرته د کارگرو مقدار، سرمایه او نور متغیرات یعنې a, b, c زیاتوالی وکړي، بیا هم د تولید د تابع منحنی پورته لور ته انتقالیږي.

په (ب) شکل کې تولید د سرمایې تابع فرض شوی او نور ټول متغیرات ثابت فرض شوي دي، یعنې تولید د سرمایې تابع دی، خو که چېرته له سرمایې څخه پرته نور متغیرات تغیر وکړي، بیا هم تولید تغیر کوي او د تولید منحنی پورته لور ته خوځیږي.

د تولید د تابع په مورد کې دوو موضوعاتو ته کلکه پاملرنه کیږي:

لومړي دا چې د تولید تابع په یوه معینه زماني مقطع پورې اړه لري او د وهم دا چې دغه تابع د تکنالوژي د وضعیت له مخې تعینېږي، یعنې کله چې تکنالوژي پرمختگ کوي، د تولید تابع تغیر کوي.

په اقتصادي تیوري کې د تولید یا عواملو او حاصلاتو دوه ډوله تابعي اړیکې لرو. الف - کله چې د تولید ځینې عوامل ثابت او ځینې یې متغیر وي، د عامل او حاصل دغه ډول اړیکه د متغیراتو د نسبتونو د قانون اصلي موضوع جوړوي. که په لنډ مهال کې ځینې عوامل ثابت وي، د متغیراتو د نسبتونو قانون د لنډ مهاله تولید له تابع سره اړیکه نیسي.

ب- مور هغه وخت د تولید تابع مطالعه کوو چې د تولید ټول عوامل متغیر وي. دغه موضوع د (بهره به قیاس) د قانون موضوع ده. څنگه چې په اوږده مهال کې ټول عوامل تغیر کولای شي، نو (بهره به قیاس) مسله هم د اوږد مهاله تولید تابع گرځي.

تولید د پراخ مفهوم له مخې:

تولید د هغه د وسیع مفهوم له مخې د امتعې او خدمتونو د منځته راوړلو په موخه د تولید د عواملو له هر ډول ترکیب څخه عبارت دی. دغه اصطلاح تر ډېره ځایه په ملي اقتصاد کې معمول ده چې د تهپې او تولید یا تمویل او پلور په څېر، د صنعتي شرکت ټولې دندې په بر کې نیسي.

په هغو صنعتي شرکتونو کې چې تر ډېره ځایه ماشین او تخنیک په کې د انسان ځای نیولای وي او له بله لوري زیاته سرمایه گذاري په کې تر سره کېږي، دغه وضعیت پخپله د مصارفو او لگښتونو په کموالي کې رغنده رول لري او د فی واحد تولید د مصرف د کموالي له امله د صنعتي شرکت د مفاد د زیاتوالي لامل گرځي.

تولید د محدود مفهوم له مخې:

کله چې په صنعتي شرکتونو کې تولید د هغه د محدود مفهوم له مخې مطالعه کېږي، باید لاندې ټکي په پام کې و نیول شي.

الف- په ابتدایي او استخراجي شرکتونو یا فعالیت ځایونو کې د خامو موادو استحصال.

ب- په تولیدي شرکتونو کې د محصولاتو تولید.

ج - د خامو موادو په کار اچول او په محصولاتو باندې د هغوی د شکل بدلول چې د ارزښت د زیاتوالي لامل گرځي.

د - د شرکتونو په واسطه د خدمتونو اجرا کول.

تولید د ښه محدود مفهوم له مخې:

د هغه د ښه محدود مفهوم له مخې تولید محض له تولید څخه عبارت دی چې د بشرې اړتیاوو د رفع کېدلو په غرض د شیانو د ایجاد او منځته راوړلو په موخه د اقتصادي او تخنیکي امورو د ترکیب یا انضمام له کبله صورت نیسي. له دې تعریف څخه پایله تر لاسه کېږي چې تولید اقتصادي او تخنیکي جنبه لري چې له تخنیکي او اقتصادي ظرفیتونو څخه استفاده کول، د مصارفو، مولدیت، د صنعتي شرکت د بقا او مفاد د اړتیا له نقطه نظره د تولید د عواملو د غوره ترکیب مسایل یې اهمیت لري.

په اخري لسيزو کې د علم او تخنيک د گړندي پرمختگ له امله صنعتي شرکتونو او فابريکو ايجاد کره چې د توليد پروسه دې د اقتصادي پرنسيبونو له مخې صورت ونيسي، تر څو يې په پايله کې د صنعتي محصولاتو کيفيت او کميت بهبود يا ښه والي و مومي.

د صنعتي توليداتو پلان:

د يوه اقتصاد مهمې برخې د صنعت، کرهڼې او خدماتو د سکتورونو په څېر يو شمېر اقتصادي څانگې په بر کې نيسي چې د يو لړ مصارفو په بدل کې د شيانو او خدمتونو د تهپې په بڼه د راتلونکې اړتياوې تامينوي. د صنعتي توليداتو د عملي کېدلو لپاره ضروري ده چې د توليد د ظرفيت مطابق يو منظم پلان طرحه او عملي شي.

د توليد پلان گذاري په حقيقت کې د توليدي پروسې او د هغې د تطبيق طرحې يا پلان گذاري امتزاج دی. دغه موضوع بيا هم د توليد لپاره د اړينو عواملو او توليدي جريان پلانگذاري احتوا کوي.

د پلانگذاري څانگري عناصر په حقيقت کې د پلانونو يوه مجموعه تشکيلوي چې په يوه برخه کې يې تير وټنه په نورو ټولو برخو کې د پلان تطبيق له گواښ او خطر سره مخ کوي. د پلان گذاري په واسطه برنامه يا پروگرام تثبيت کيږي چې له مخې يې په يوه معينه دوره کې د صنعتي شرکت له لوري د توليد کېدونکو شيانو د مقدار او ډول په هکله تصميم نيول کيږي. په عمومي توگه د پلور پلان د توليدي پلان اساسي برخه تشکيلوي. که چېرته د پلور په پلان کې د کميت او کيفيت له نظره صنعتي محصولاتو ته د مستهليکينو اړتياوې تثبيت نه شي، د گدام ، لېږد را لېږد او داسې نورو په څېر د يو لړ مصارفو د زياتوالي لامل گرځي او له اقتصادي نظره صنعتي شرکت متضرر کيږي.

په صنعتي شرکتونو کې د محصولاتو د پلور او توليد له پلان سره په تړاو لاندې موضوعات په نظر کې نيول کيږي.

الف - د توليدي حجم د غوره ودې په موخه د غوره شرايطو تامين.

ب - د توليد دپروسې دوامدر او بلاوقفه بهير.

ج - د صنعتي محصولاتو د کيفيت لوړول.

د- د ټولنې لومړنيو اړتياوو ته د کتنې له مخې د امتعې ښه والي.

په صنعتي شرکتونو کې د توليد عملي پلان، د توليد د عواملو په برخه کې پلان گذاري، د توليد د عملي پلان او د مالي چارو د پلان له تهپې څخه عبارت دی.

له زماني نقطه نظره د صنعتي شرکتونو په شمول د ټولو شرکتونو پلان گذاري يا د پلان طرحه په لنډ مهاله، منځ مهاله او اوږد مهاله برخو وېشل کيږي، چې د صنعتي شرکت د موخو او ستراتيژۍ له مخې پتیبیل کيږي. د هر ډول پلانگذاري اساس او بنياد د شته او راتلونکو ستونزو له تشخيص او تحليل او د هغوی د حل د امکانونو له لټون څخه عبات دی، نو په دې توگه پلان گذاري يو موخه نه، بلکې پتېل شوې موخې ته د رسېدلو وسيله ده.

د يوه صنعتي شرکت پلان هغه وخت موثر او د تطبيق وړتایبېدلای شي، چې د توليد له عواملو، د دولت له سياستونو، د پيسو او سرمايي د بازار له سياستونو، د بازار د ډول او وضعيت له مطالعې، د پلور د بازار او اړتياوو له تشخيص سره په تړاو د ټولو داخلي او خارجي سر چينو په هکله هر اړخيز معلومات ولري.

بالاخره د صنعتي پلانگذاري اهميت په دې کې نغېستی، تر څو د صنعتي شرکت د ساختمان او تشکيلاتو د څرنگوالي، د مختلفو توليدي رشتو د تنظيم او دکار د وېش، د تمویل د پانگې د سر چينو د تهپې، له مناسبې تکنالوژي څخه استفاده کول، د توليدي سر چينو او توليداتو تر منځ د مناسب تناسب د تثبيت او اقتصاديت په څېر د صنعتي توليداتو ټول پرواگرام، کاري او عملي بهير په کې څېړل شوی وی.

د مرکبو توليداتو پلانگذاري:

دغه ډول پلانگذاري په يوه توليدي صنعتي واحد کې چې له يوه محصول څخه زيات شيان توليدوي، د توليدي مقدار پتېيل، د مختلفو محصولاتو حجم ته په کتو سره د مختلفو کار ځايونود توليدي ظرفيت او لومړنيو يا خامو موادو ته لاس رسي او د پلور د قيمت له مخې د محصولاتو د تمام شوي قيمت د تخميني وړاند ويني په څېر د يو لړ موضوعاتو د شننې له مخې تر سره کيږي. دغه موضوع د يوه شرکت يا توليدي يونټ يا واحد د فعاليت د پيل ابتدايي او اصولي دنده شمېرل کيږي، خو هغه صنعتي شرکتونه چې گڼ شمېر محصولات توليدوي، لکه د موټر جوړولو شرکت چې د بار وړلو، د ښاري موټرو، مينوبوسونو، سرويس موټرانو او لويو بار وړونکو موټرو په څېر کوچني او ستر موټر جوړوي، يا د برقي وسايلو د توليد کارخانه چې مختلف برقي وسايل جوړوي، د خپلو محصولاتو د تقاضا د حجم د وړاند ويني لپاره د پخوانۍ تقاضا په څېر د هغو ټولو اقتصادي عواملو له احصايې څخه استفاده کوي چې په تقاضا باندې اثر کوي.

د محصولاتو د پلور قيمت او تمام شد مصارف هم د صنعتي حسابدارۍ د ځانگړو روشونو له مخې مشخص کيږي. په ورته حال کې په کار دی چې د محصول په اړه د صنعتي دستگاوو او اړوند ماشين الاتو بالقوه ظرفيت په ابتدايي مراحلو کې مشخص شي.

د هغوی د غوره تخمين په موخې د کار او وخت د ارزبايي، د توليد د تخنيکي جرياناتو د اصولو

او برسي په څېر د صنايعو د انجنيري له ميتودونو څخه استفاده كول غوره لاره ده. وروسته له دې چې توليدي ظرفيت، د لومړنيو موادو تعين، د يوه واحد توليدي محصول په توليد كې د اړتيا وړ مقدار كاري قوه او داسې نور فكتورونه ارزيايي شي، كولاى شو هغه د مركب توليد په پلان گذارى كې شامل كړو.

معمولاً مركب توليد له دوو ليد لوريو څخه تر مطالعې لاندې نيول كيږي:

۱ - توليدي تركيب يا د توليد بېلا بېلې سر چيني.

۲ - د يوه معين محصول د توليد په موخه د بېلا بېلو لمړينو موادو امتزاج يا تركيب.

څنگه چې د ورته خامو موادو د تركيب ډول سره يو شان نه دى، نو له دې كبله په كار دى چې د يوه مورد نظر توكي د توليد لپاره د خامو موادو مختلف مقادير يو تر بله ممزوج يا گډ كړل شي او په پايله كې متفاوت مصارف را منځته شي.

په دې صورت كې په پلان كې هغه ډول تركيب په نظر كې نيول كيږي چې د خامو مصرفي موادو مجموعي قيمت اقل حد ته و رسيږي. په بل عبارت بايد و راند وينه وشي چې له هرې خامې مادې څخه كوم مقدار يې مصرف شي، تر څو د نظر وړتوكي د منځته راوړلو لپاره د مصرفي موادو مجموعي مصارف اصغري حد ته نزول وكړي.

دغه ډول امتزاج تر ډېره ځايه د نفتو په صنعت كې د خامو نفتو او د هغوى د مشتقاتو د اختلاط، د فلزاتو په توليد كې د خامو معدني موادو د اختلاط، د نساجي په صنعت كې د الياف د تر لاسه كولو په موخه، د پنبې، وړۍ او نورو موادو د اختلاط په شكل ليدل كيږي چې په صنايع كې استعمالېږي.

د يو لړ محصولاتو د توليد لپاره ځانگړي ماشينونه يا دستگاوي شتون لري چې له تنظيم او عيارېدلو سره كولاى شي چې ځانگړي توليدات په مختلفو مقاديرو سره توليد كاندې. د مثال په توگه د نفتي مشتقاتو لپاره د خامو نفتو د تهيبې دستگاه، او داسې نور.

په دې ځاى كې موخه دا ده تر څو د صنعت هغه موډل يا نمونه انتخاب شي چې د نظر وړموخې په لاسته راوړلو برسېره، له ضايعاتو څخه هم مخنيوى وكړاى شي.

د توليدي پروگرام پلانگذاري

يو فرد يا پر مخ تللى صنعتي شركت خپلو موخو ته د رسېدلو لپاره پلان ته اړتيا لري. نو په دې اساس د بشپړو موخو د تعقيب په مقصد برنامه ريزي يا پلان گذاري يو داسې واقعيت دى چې سترگې ترې نه شي پيټيدلاى. يعنې كه چېرته موخه د يوې ميلمستيا جوړېدل او يا د يوه محصول

تولیدوي، بیا هم برنامه ریزی یا Planing ته اړتیا شته، ځکه یوه برنامه یا Plan په لاندې واقعیتونو استوار دی (ټول بنسټونه په یوه متحول چاپیریال کې فعالیت کوي).

پلان او برنامه ریزی په لاندې ډول تعریف کولای شو:

۱. د موخې پتیبیل او هغې ته د رسېدلو د لارو چارو لټون.
۲. د هغو کارې مواردو په هکله تصمیم نیول چې تر سره کېدل یې اړین گڼل شوي وي.
۳. په راتلونکي وخت کې د مطلوب وضعیت تجسم، طراحی او د هغه د لاسته راوړلو لپاره د وسایلو او اسانتیاوو برابرول.

د خپلې اصلي خیرې له مخې پلان گذاري په لاندې ډول تعریف کولای شو:

(د مورد نظر موخې د تر لاسه کولو لپاره د هغه له فزیکي لټون او کاري فعالیت له ایل نه وړاندې ذهني تلاش د پلان گذاري په نامه یادېږي.)

په دې ځای کې موخه دا ده چې د یوه صنعتي شرکت د تولید د پروگرام په پلان گذاري کې له ستراتیژیکي پلانونو څخه پیل، تر منځ مهاله، لنډ مهاله، اجرائیوي، قسمي او جزیی پروگرامونو پورې ټول اړین پلانونه په بر کې نیسي.

معمولاً د اقتصاد د نورو برخو په څېر، د صنعتي اقتصاد په برخه کې هم درې ډوله برنامه ریزی شتون لري:

۱. اساسي یا ستراتیژیکي برنامه ریزی د هغو اداره شویو پلانونو سلسله یا لړۍ ده چې لاندې مراحل طی کوي.

الف - د لیري موخو او دندو تعین.

ب - په بېلا بېلو موخو باندې د ماموریتونو وېشل.

ج - د سیاستونو یا خط مشي تعین.

د - د اجرائیوي یا تاکتیکي پروگرامونو طرحه کول.

اجرايوي يا عملياتي برنامه ريزي:

دغه ډول برنامه ريزي په ترتيب سره لاندې موارد په بر کې نيسي:

الف- د لنډ مهاله برنامه تهيه (د وختونو او بوديجې تعين)

ب - د موقعيت، کميت، کيفيت او مصارفو په څېر د عملي کوونکو معيارونو په نظر کې نيول.

ج - د انحراف د مواردو کنترول او مراقبت.

د - د نويو برنامه تهيه.

تخصصي برنامه ريزي (په نورو دندو کې برنامه ريزي)

الف - د توليد کنترول او پلانگداري: دغه ډول پلان گذاري د ټولنې او بازار د وړاند ويني وړ اړتياوو د تامين په موخه د توليداتو او محصولاتو د توليد لپاره د تعليم او تخصصي تربيت د تحصيل په برخه کې د شرکت له اړتياوو څخه عبارت ده.

ب - د پرسونل پلانگداري يا **Personal Planing**: له ورته برنامې څخه موخه د هغو افرادو له تعين څخه عبارت ده چې په راتلونکې کې د شرکت د موخو د تامين لپاره گمارل کېږي. په ورته بهير کې کارکوونکو ته اړونده روزنه ورکول کېږي، د کاري لياقت په اساس تر فيع ورکول کېږي. همدا شان دلزوم په صورت کې تر فيع ورکول کېږي او يا خو له کار څخه رخصت کېږي.

ج - مالي پلانگداري يا **Financial Planing**: دغه ډول پلانگداري د صنعتي شرکت او د هغه د مالکينو د موخو د تعقيب په موخه د مصرف کېدونکو مالي سر چينو له تعين او څرنگوالي څخه عبارت دی.

د توليد د تطبيق پلانگداري:

وروسته له دې چې په مختلفو برخو کې توليدي پلانونه طرحه شي، د پلان دملي کېدلو وخت را رسېږي چې په دې صورت کې د توليد د تطبيق د ډول او څرنگوالي په برخه کې د اوضاع او شرايطو مطابق معينه او مشخصه پلانگداري طرحه او د توليد د عملي جريان پروسه تطبيق کېږي. د توليد د پروسې د عملي کېدلو لپاره په کار دی، تر څو له بودجې او تعين شوي وخت سره په تړاو په لومړي سر کې د لنډ مهاله پروگرامونو تعميل په نظر کې ونيول شي.

په ورته بهير کې د هغو حالاتو د نظارت او کنترول تر څنگ چې د پلان د انحراف لامل گرځي، د هغو معيارونو څرنگوالي ته هم دقيقه پاملرنه کېږي چې د کار او توليد له موقعيت، د توليد له کميت او کيفيت او توليد له مصارفو سره تړاو لري.

په پای کې د تولیدي پلان د تطبیق مرحله پیل کېږي، تر څو د تولید د راتلونکو دورو لپاره نوې برنامه تنظیم شي.

د دوهم څپرکي د مطالبو لنډيز

بشر د خپل ژوند د تداوم په موخه بېلا بېلو توکيو او خدمتونو ته اړتیا لري او د دغو اړتیاوو د رفع کولو په موخه اړ دی چې په تولیدي چارو لاس پورې کړي.

بشري ټولنه له تولید پرته شتون نه شي لرلای. جوامع، نسلونه، اقتصادي نظامونه او سیستمونه بدلون مومي، خو تولید همیشه د یوې نه بېلېدونکې اړتیا په توګه په خپل حال پاتې کېږي.

د تولید د تحلیل او ارزيايي لپاره په کار دی چې د تولید توابع او تیوري و پېژندل شي. د تولید تیوري د عرضې له برخې سره سر و کار لري چې د عرضې او تقاضا له تر کیب څخه د تولیدي توکو یا شيانو قیمت تعیینولای شو. د تولید په تیوري کې یو شرکت یو اقتصادي واحد فرض کېږي، په داسې حال کې چې د تقاضا په تیوري کې یو مصرف کونکی فرد یو اقتصادي واحد ګڼل کېږي. د یوه توکي عرضه د هغه له مصارفو سره تړاو لري او د تولید مصارف هم له دوو عواملو سره تړاو لري.

- د حاصلاتو او عواملو تر منځ فزیکي اړیکه.
- د عواملو قیمت.

د تولید د تیوري اهمیت په دې کې دی چې له یوه لوري د تولید د مقدار او مصرف تر منځ د شته اړیکې تحلیل او اساس وړاندې کوي او له بل لوري د تولید د عواملو لپاره د شرکت د تقاضا د تیوري اساس تشکیلوي.

د تولید تابع دا مفهوم پیاده کوي چې ګواکې تولید د تولید د عواملو تابع دی. هغه اړیکې اوروابط چې له کبله یې یو متغیر په بل متغیر باندې تاثیر غورزوي، په صنعتي اقتصاد کې د تابعي اړیکو په نامه یادېږي.

دغه روابط د عرضې او یا تقاضا په مقدار باندې د قیمت د اثراتو او یا په اقتصادي وده باندې د نفوس د ودې د اغېزو څرګندونه کوي.

د تقاضا د اړیکې ډول په دې ډول لیکلای شو:

$$D_d = f(P)$$

د اقتصاد علماوو د تولید تابع په بېلابېلو ډولونو تعریف کړې ده، له دې ډلې څخه استگلر د تولید تابع د اقتصاد د فني پوهې په دود خلاصه کوي او په لاندې ډول یې افاده کوي:

$$Q = f(a, b, c, \dots)$$

د تولید د تابع په اړه دوه موضوعات د یادولو وړ دي. لومړی دا چې د تولید تابع له یوې معینې زماني مقطع سره تړاو لري او بل دا چې د تولید تابع د تکنالوژي د وضعیت له مخې تعین کیږي.

تولید د خپل پراخ مفهوم له مخې د تولید د هر ډول عواملو له ترکیب څخه عبارت دی چې دغه اصطلاح تر ډېره بریده د ملي اقتصاد په سطحه کې معمول دی.

د خپل ساده مفهوم له مخې په تولیدي پروسه کې د خامو موادو د استحصال، استخراج، د محصولاتو د تولید، په کار باندې د هغوی د اچولو، د خامو موادو شکل ته د تغیر ورکولو او داسې نورو په څېر یو لړ موضوعات په بر کې نیسي.

د صنعتي تولیداتو پلانګذاري یو مهم او حیاتي امر دی چې په لمړۍ گام کې یې د تولید د برنامې د پلان گذاري مرحله او په دوهم گام کې یې د تولید د پلانګذاري د تطبیق مرحله شامله ده.

د صنعتي تولید پلانګذاري کلي پلان، جزئي پلان او قسمي پلان په بر کې نیسي چې د پلان په یوه برخه کې تېروتنه، د پلان ټولې برخې له گواښ او خطر سره مخ کولای شي.

پلان گذاري د تهیې، تولید او پلور د پلانونو او مالي امورو په څېر د ټولو ساحاتو د همغږي په صورت کې ترتیب او تنظیم کیږي. همدا شان د وخت له نقطه نظره پلانونه په اوږد مهاله، منځ مهاله او لنډ مهاله هغو باندې وېشل شويدي.

د مرکب تولید پلانګذاري له دوو لید لوریو د مطالعې وړ دی.

- له بېلابېلو تولیدي سر چینو سره ترکیبي تولید.

- د یوه معین محصول لپاره د څو ډوله خامو موادو یو ځای کول.

همدا رنگه د تولید د برنامې پلانګذاري له ستراتیژیکي پلانګذاري (اجرائي یا عملیاتي پلانګذاري) او تخصصي (د نورو دندو برنامه ريزي) پلان گذارۍ څخه تشکیل شوې ده.

د دوهم څپرکي پوښتنې

- ۱- د تولید تیوري څه اهمیت لري؟
- ۲- د انسان او بشري ټولنې په ژوند کې تولید څه رول لري؟
- ۳- د تولید تابع څه مفهوم پیاده کوي؟
- ۴- د تولید په تیوري کې د عواملو او حاصلاتو اړیکه واضح کړئ؟
- ۵- (فرگوسن) د تولید تابع څه ډول تعریف کوي؟
- ۶- تولید د هغه د پراخ مفهوم له مخې تعریف کړئ؟
- ۷- په هغه موضوع کې چې تولید د هغه د محدود مفهوم له مخې تعریف کوي، کوم ټکي په نظر کې نیول کېږي؟
- ۸- د صنعتي تولیداتو پلان واضح کړئ؟
- ۹- مرکب تولید له څو لوریو تر مطالعې لاندې نیول کېږي؟
- ۱۰- د برنامه ریزی په پلان کې کوم موضوعات په نظر کې نیول کېږي؟
- ۱۱- پلان گذاري د هغې د اصلي شکل له مخې څه ډول تعریف کېږي؟
- ۱۲- په ستراتیژیکي برنامه ریزی کې کوم مراحل په پام کې نیول کېږي؟
- ۱۳- په تخصصي برنامه ریزی کې کوم موضوعات رعایت کېږي؟
- ۱۴- د تولید د تطبیق پلان گذاري څه مفهوم لري؟

په صنایعو کې مزد او معاش

ټولیزه موخه:

د دې څپرکي مطالب په صنایعو او شرکتونو کې له مزد او معاش سره په تړاو هغه ټول موضوعات څېړل کېږي، چې د معلوماتو په صورت کې یې محصلین له لاندې مسایلو سره پیژنگلوي پیدا کولای شي.

د زده کړې موخې: د دې څپرکي په پای کې به محصلین د لاندې مواردو په هکله معلومات ولري:

- مزد څه مفهوم لري، د کوم ډول فعالیت په مقابل کې ورکول کېږي او په ورته حال کې یې تعینونکي معیارونه کوم دي.
- د دې څپرکي له مطالعې سره به محصلین د مختلفو صنعتي محصولاتو د زیاتوالي په برخه کې د مزد او معاش د نقش او اهمیت په برخه کې معلومات تر لاسه کړي.
- د څپرکي په اوږدو کې به محصلین د مزد له ډولونو سره آشنایي پیدا کړي او دا به تشخیص کړای شي چې کوم ډول مزد د کار او فعالیت د خصوصیاتو له مخې مناسب گڼل کېږي.

په صنایعو کې له مزد او معاش سره تړلي اساسي مفاهیم

مزد او معاش د کارگر له مؤلديت، فعالیت او تخصص سره نژدې اړیکه لري. یعنې په هره اندازه چې په یوه کار کې د کارگر د کار او فعالیت نتیجه متمره وي، په هماغه تناسب لوړ مزد تر لاسه کولای شي.

په دې برسیره په هر ه اندازه چې کار ثقیل او ستونزمن وي ، د اجرا لپاره یې زیاتې جسمي او فکري قوې، لوړ استعداد او لوړې مسلکي او تخصصي پوهې ته اړتیا لیدل کېږي . د دې اصل له مخې د مزد او معاش ورکول هم باید د همدې تناسب له مخې په پام کې و نیول شي.

د نامساعدو او سختو شرایطو، نا مناسب چاپیریال، د کار ځای د لري والي، د ماشین آلاتو د لوړ غږ او غال مغال، لوګي او حرارت په څېر یو لړ نور عوامل چې کار ستونزمن کوي، د مزد او معاش په تعیین کې تاثیر لري . د مزد او معاش د نسبي معیار د ټاکلو لپاره لاندې ټکي په پام کې نیول کېږي:

الف - جسمي او فکري ځواک چې د کار د اجرا لپاره اړین ګڼل کېږي.

ب - د کار محصول یا د کار پایله.

ج - د کار د ثقلت درجه، محیطي شرایط، تحصیلي درجه، په مسلکي رشته کې تعلیم او تخصص، کاري تجربه، په کار کې دقت ، د مسؤلیتونو احساس او داسې نور.

که څه هم د کار کړاو، ثقلت او ظرافت د مزد او معاش د تعیین نسبي معیارونه دي، خو په ټولیزه توګه د مزد او معاش تعیین کېدل، د کار په پایله پورې اړه لري. د مثال په توګه په ورته شرایطو کې دوه کارگران د کار د کیفیت او کمیت له نظره ناوړته یا متفاوتې پایلې لري، په دې صورت کې یقیناً متفاوت مزد تر لاسه کوي . د یوه شرکت بقا او دوام هغه وخت تامین کېدی شي چې د کار مولدیت د هغه په مقابل کې تر ورکول کېدونکي پاداش (مزد او معاش) زیات وي. له بل لوري د مزد او معاش ارزښت د کارگرانو او کارمندانو د ژوند د سطحې د ارتقا تر ټولو اساسي شاخص ګڼل کېږي.

اوس نو که چېرته د مزد او معاش په اړه د هغه له ساده مفهوم څخه ووځو او ورته موضوع د صنعتي اقتصاد د تیوري او د پوهانو د نظریاتو له مخي مطالعه کړو، دې پایلې ته رسیږو چې په ورته وخت کې د یوه صنعتي شرکت کارکونکي او هم د هغه مدیره ډله د خپل لوړ مطلوبیت د تر لاسه کولو په لټه کې دي.

په اوسني وخت کې د زیاتره شرکتونو، مدیره ډله او مالکیت سره جلا دي، خو د مدیره ډلې موخه یوازې د لوړ مزد په ترلاسه کولو سره د خپل رضایت حاصلول نه دي ، بلکې د استراحت لپاره د کافی وخت ترلاسه کول هم د دوی د رضایت په حاصلولو کې شامل دی.

د (ویلیمسون) له نظره د صنعتي شرکتونو مدیران د لاندې عواملو په پام کې نیولو په صورت کې خپل رضایت اکثر حد ته رسولای شي:

مزد او معاش او د هر ډول خدمتونو اعاده:

څنگه چې مزد او معاش او نورې ښېګڼې د مدیرانو د ژوند د مصارفو او رفاه تعیینونکي عوامل دي او د هغوی د ژوند په سطحه باندې تاثیر غورزوې نو له همدې کبله مدیران د خپل مزد او معاش او ښېګڼو د زیاتوالي په فکر کې دي.

۱- د مدیریت اړوند کارکوونکو شمېر: په هره اندازه چې د مدیریت په تشکیل کې د کارکوونکو شمېر زیات وي، په هماغه تناسب یې موقف او اعتبار او امتیازي حقوق هم لوړ وي. همدغه لامل دی چې مدیران د خپلو صلاحیتونو او مادونانو د شمېر له زیاتوالي سره لیوالتیا ښيي.

۲- مدیریتي تجملات: د مدیر مطلوبیت د هغو تجملاتو له مقدار سره هم تړاو لري چې د هغه په واک کې ورکول کېږي، لکه ښکلی تعمیر، موبل او فرنیچر، ښکلی موټر، کمپیوټر، تلفون، انټرنیټي اسانتیا او داسې نور مصارف چې د صنعتي شرکت د ښه والي او بهبود لپاره اړین وي. حتی مدیرانو ته ځینې نور مصارف هم ورکول کېږي. که څه هم دغه مصارف د شرکت د فعالیت لپاره ضروري نه وي، خو دا کار د دې لپاره تر سره کېږي تر څو د مدیر رضایت تر لاسه شي او په ریښتیني ډول خپل کارونه او دندې تر سره کړي.

۳- د پانګې اچونې او مصرف په برخه کې واک ورکول: دغه انګېزه چې په مصرف او سرمایه گذاري کې د مدیر صلاحیتونه غښتلي کوي، هم کولای شي د مدیر رضایت لوړ کړای شي. دغه صلاحیت مدیر ته د شرکت د فعالیتونو د اجرا لپاره د شرکت له امکاناتو څخه د استفادې کولو وړتیا ور ښيي. دا هم د هغو مواردو له ډلې څخه شمېرل کېږي چې د مزد د تعیین تر څنګ د مدیرانو د مزد د ډولونو په مورد کې مدنظر نیول کېږي.

مزد او معاش له څه نه عبارت دی؟

مزد له هغه پرداخت څخه عبارت دی چې د کار فرما یا دکار د څښتن له لوري کارکوونکو ته د جسمي یا فکري فعالیت د تر سره کېدلو په بدل کې ورکول کېږي، او یا دا چې د کار عاید چې د کارکوونکو د مزد یا پاداش په نامه یادېږي، د ملي عاید یوه برخه ده چې له کارکوونکو سره تړاو لري.

د مزد یا پاداش یا (Allowance, Bonus, Prremium) په برخه کې ضروري ده چې له فعالیت یا مولدیت سره تطابقت ولري، ځکه فعالیتونه او مثمرې پایلې د کارګر د فزیکي ځواک د مصرف له کبله منځته راځي.

د مدیرانو، رهبري هیئت، متخصصینو، مسلکي او ماهرو کارګرانو او عادي کارګرانو مزد د

هغوی د تحصیل د سطحې، تجربې او په ټولیزه توګه د هغوی د پایلې د مثمریت په اساس ورکول کیږي.

د دولت یا کارفرمایانو له لوري د جوازو، اضافه کارۍ او داسې نورو په ډول د کار د عاید یا مزد نور ډولونه غوره پایلې او ښه کار ته د کارکوونکو د تشویق په مقصد ورکول کیږي.

کار او د کار کولو وړتیا چې د تولید له مهمو عواملو څخه شمېرل کیږي، قیمت یې د بازار له لوري د عرضې او تقاضا له مخې تعین کیږي. که چېرته په بازار کې د کارکوونکو شمېر کم شي، د مزد سطحه لوړیږي او برعکس که په بازار کې کاري قوه زیاته وي، نو د مزد سطحه کمیږي.

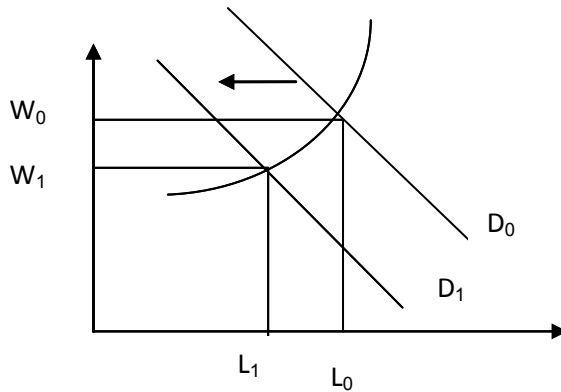
د عادلانه مزد تعین د مزد ورکولو د غوره پرنسیب په توګه

په مختلفو اقتصادي سیستمونو او مختلفو هیوادونو کې د مزد تعین کېدل متفاوت یا ناوړته شکل لري. تر اوسه پورې د مزد ورکولو کوم مشخص او د منلو وړ نړیوال معیار شتون نه لري، تر څو د مزد عادلانه او غیر عادلانه ډولونه سره بېل کړای شي. د مثال په توګه یو کارګر چې د افغانستان په یوه تولیدي کارخانه کې د منل شویو معیارونو له مخې عادلانه او د قناعت وړ مزد تر لاسه کوي، د نړۍ په کوم بل پرمختللي هیواد کې چې د ژوند د سطحي معیار یې اوچت وي، هیڅکله هم عادلانه او قناعت بنسټونکی مزد نه شمېرل کیږي، ځکه دغه مقدار مزد په هماغه، یعنې پرمختللي هیواد کې کوم داسې مزد نه دی چې د هغه ورځنیو اړتیاوو ته ځواب و وایی.

د کلاسیکې اقتصادي تیوري له نظره، که چېرته د کار قوې ته د تقاضا مقدار او د کار د قوې د عرضې مقدار د مزد د نرخ د کموالی یا زیاتوالي په واسطه د تعادل نقطې ته راوړل شي، هېڅ اوږد مهاله بېکاري او یا د کار تر مقدار د کار د قوې زیاته عرضه شتون نه شي لرلای.

کلاسیک اقتصاد پوهان فرض کوي چې د کار د قوې د عرضې او تقاضا تر منځ د تعادل راوړلو په موخه د مزد نرخ تعدیل کیږي، چې د بېکارۍ د نه شتون ښودنه کوي. د دغې مسئلې د تثبیت په موخه فرض کوي چې د کار د قوې په تقاضا کې کموالی چې په لاندې شکل کې ښودل کیږي، د تقاضا منحنی ته له D_0 څخه D_1 ته تغیر ورکوي. د تقاضا د دغه کموالی له کبله د مزد نرخ له W_0 څخه W_1 ته او د کار قوې ته د تقاضا مقدار له L_0 څخه L_1 ته نزول کوي.

د کار د قوې په عرضه کې کموالی د کار د عرضې د منحنی په امتداد ښودل شویږي. په شکل کې ښودل شوې د کار د قوې د عرضې په منحنی باندې هره نقطه د هغه کار د مقدار ښودنه کوي چې کورنۍ غواړي د مزد په معین نرخ کې یې د کار بازار ته عرضه کړي.

د کلاسیکو اقتصاد پوهانو له نظره د کار بازار همپشه د تعادل په حالت کې قرار لري. که چېرته د کار د قوې لپاره تقاضا له D_0 څخه D_1 ته کموالی وکړي، تعادلي مزد له W_0 څخه W_1 ته کموالی مومي او هر کس د w په مزد کې د ځان لپاره یو کار موندلی شي.

د کار د تقاضا په منحنی باندې هره نقطه د کاري قوې د مقدار ښودنه کوي چې شرکتونه غواړي د مزد په معین نرخ کې استخدام وکړي. که چېرته کورنۍ تر فعلي تولید زیاته تقاضا ولري، په دې صورت کې د تقاضا کچه د تولید تر کچې زیاتېږي چې په پایله کې یې د شیانو قیمت زیاتوالی مومي او ورسره جوخت د کار قوې ته هم تقاضا زیاتېدلای شي چې د مزد زیاتوالي او بازار ته د زیاتو کارگرانو د شاملېدو لاره هواروي.

په ساده ژبه، هغه مزد او معاش چې د کارگر له مصرف کېدونکي جسمي او فکري انرژي سره مطابقت ولري او له ټولنیز نظره کارکونکو ته د منلو وړ وي، عادلانه مزد گڼل کېږي.

د کارگرانو له مؤلديت سره د مزد مطابقت :

په عمومي توګه د کار له مؤلديت سره د مزد رابطه یوه مستقیمه رابطه ده، ځکه په هره اندازه چې د کار مولدیت او پایله ستره او باکیفیته وي، له هغه مزد او معاش سره متناسبه ده چې کارکونکي یې پیدا کوي .

سره له دې چې د کار پېچلتیا او ثقلت د کار د ارزښت د تعیین یو نسبي معیار گڼل کېږي، خو په عمومي توګه د کار د مزد او معاش معیار د کار په حاصل پورې اړه لري. د کار له مؤلديت سره د مزد د تطابق څرنګوالی د بازار د قانون له مخې صورت نیسي

پوهیرو چې د ډینامیک اقتصاد په ځینو شرایطو کې ځینې صنایع د توسعې په حال کې او ځینې صنایع خپلو فعالیتونو ته کموالی ورکوي.

د مثال په توګه د ۱۹۹۰ په لسیزه کې د کالیفورنیا په ایالت کې ساختماني صنایعو خپل فعالیتونه وروکړل.

که چېرته د صنعتي بحران له کبله د یوه ویلډینګ کار د فعالیت د سقوط پېښه وڅېړو، دې پایلې ته رسیږو چې دغه شخص په خپل اړوند شغل کې خپلو مهارتونو ته د ساختماني صنعت په نورو برخو کې انکشاف ورکوي او له دغو مهارتونو څخه د صنعت په نورو برخو کې هغه ډول استفاده نه شي کیدی، لکه څنګه چې لازمه ده.

که چېرته نوموړی د هغه په اصلي شغل کې د کال ۲۸۰۰۰ ډالر ترلاسه کوي او دغه مزد د هغه د کار له مولدیت سره مطابقت ولري، ممکن په بل شغل کې د کال نژدې ۱۸۰۰۰ ډالر تر لاسه کړي، ایا دغه ویلډینګ کار به هغه کار خوښ کړي چې له درکه یې په کال کې ۱۸۰۰۰ ډالر عاید تر لاسه کوي؟

په دې ځای کې لږ تر لږه دوه امکانات شتون لري چې نوموړی شخص دغه نوې دنده قبوله کړي:

اول: ممکن هغه په دې باور وي چې په ساختماني صنایعو کې رکود موقتي بڼه لري او په دې تمه وي چې ډیر ژر به خپله اصلي دنده تر لاسه کړي

دوهم: ممکن هغه په دې باورې شي چې په نورو صنایعو کې تر ۱۸۰۰۰ ډالر زیات عاید تر لاسه کولای شي. فرضیه د دې لپاره ده چې ویلډینګ کار پرېکړه کوي چې په ۱۸۰۰۰ ډالر باندې کار نه کوي، ځکه په ورته حالت کې د هغه د اصلي کار د مولدیت او ورکول کېدونکي مزد تر منځ تطابق شتون نه لري.

که چېرته د وخت په تېرېدو سره د صنایعو د تغیر درجه نوسان وکړي، یقیناً چې د ویلډینګ کار په څېر به زیات اشخاص له ورته وضعیت سره مخ شي.

په تولید کې د مزد رول او نقش

مزد د تولید په پروسه کې رغنده او موثر رول لري، په دې معنا چې د مزد زیاتوالی نه یوازې د تولید د مقدار د زیاتوالي لامل ګرځي، بلکې د صنعتي تولیداتو د کيفي غوره والي سبب هم ګرځي.

که چېرته کاریګر و پوهیږي چې د ده کار او د کار لپاره د جسمي او فکري قوې مصرف د هغه له ورکول کېدونکي مزد سره تطابق لري، په دې صورت کې له کار سره د هغه علاقه زیاتېږي او د تولید په برخه کې له خپل ځان نه د خلاقیت او ابتکار د ښودلو هڅه کوي.

که چهرته د مزد اندازه کمه وي او يا د يو لړ عواملو له کبله کموالی وکړي، د مزد دغه کموالی له کار سره د کارېگر د بې علاقه گی سبب کېږي چې په پایله کې له يوه لوري د توليد په مقدار کې کموالی رامنځته کېږي او له بله لوري له رواني پلوه کارېگر په ناسم حالت کې پاتې کېږي، نو په دې توگه د توليد کیفیت هم له زیان سره مخ کېږي.

په ورځني صنعت او پرمختلليو شرکتونو کې د مزد د تعادل په موخه د کارگرو د اتحاديو او کارفرمایانو د ټولنو تر منځ تفاهم او قرار داد صورت نیسي.

ځکه کارگران دې ته زړه نه ښه کوي چې په کم يا لږ مزد باندې هوکړه وکړي، نو په دې اساس کارگران له يوه کال څخه تر دريو کلونو پورې قراردادونه لاسلیک کوي چې دغه قراردادونه د هر کال لپاره د کارگرانو مزد تصریح کوي. نو که چهرته په ورته حالت کې اقتصادي فعالیتونه له رکود سره مخ هم شي او يا نزول وکړي او شرکتونه د لږو کارگرانو تقاضا کوي، بیا هم هغه مزد چې د قرارداد له مخې تعین شوې دی، کموالی نه مومي.

يو انفرادي شرکت تر هغه وخته د کارگرانو د استخدام انګېزه لري، ترڅو د هغه شي ارزښت چې دوی یې تولیدوي، د مزد له نرخ سره مساوي او يا تر هغه ستر وي.

د کارگر د مزد او د هغه د مولدیت تر منځ د نسبي تناسب د تعین په موخه د مزد د اقل حد تعین ضروري دی چې معمولاً د هر کار لپاره په ساعت وار ډول تعینېږي.

د مثال په توگه په کال ۱۹۹۸ کې د مزد اقل حد په يوه ساعت کې ۵،۵ ډالره وو.

خو د کار بازار د شيانو او ونډو د بازار په څېر نه وي چې ايله د څو پانګه والو له لوري اداره کېږي او د هغوی په اراده باندې څرخېږي، ځکه د کار په بازار کې مزد د زرگونو شرکتونو له لوري تعینېږي او په ميليونونو کارگران د هغه په وړاندې عکس العمل ښودلای شي. د دغه اصل له مخې متصدیانو ته ستونزمنه وي چې مزد د بازار د تعادلي مزد مطابق تعديل کړای شي.

په صنايعو کې د مزد او معاش ډولونه

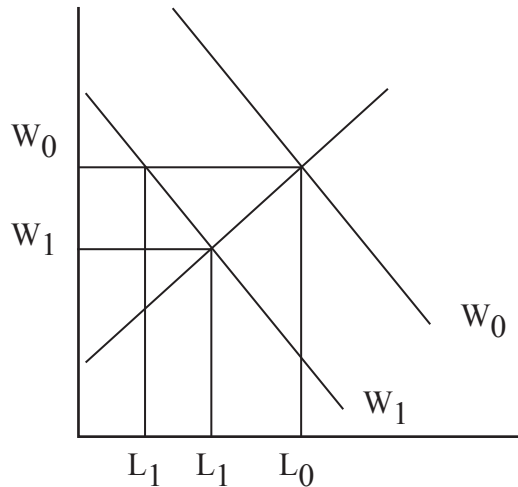
مخکې له دې چې د مزد ورکولو په اړه بحث وکړو، غوره ده چې د مزد د تيوري او د کار قوې ته د تقاضا د څرنگوالي او د بېکارۍ د مسئلې په اړه بحث وکړو:

په دې توگه د لاندې دلايلو لنډه توضیح ضروري ده:

اوسنيز مزدونه، د مزد کارانو تيوری، نا ممکنه معلومات او د حد اقل مزد قانون.

الف- وسپنيز مزدونه: د بېکارۍ يو لامل دادی چې مزدونه په مزدلی خو اوسپينه وی، په وې معنی چې د مزد تعادل په يو. مشخصه سطح کې ښه پاتې وی او کمېږي نه.

کله چې د کار قوې ته تقاضا کمه شي، نو لکه څنګه چې په شکل کې لیدل کېږي، تعادلی مزد د w_0 په نقطه کې بند پاتې کېږي، په داسې حال کې چې د کار قوې ته د تقاضا د پیداکېدلو له اثره اصلي مزد د w_0 له نقطې څخه د w_1 - نقطې ته لږوالی مومي، خو د مزد د غه نزول صورت نه دی نیولای، اما تقاضا د D_0 له نقطې څخه د D_1 نقطې ته لږوالی کوي.

او د بېکارۍ نتیجه د $L_1 - L_0$ په اندازه وي. څنګه چې د L_0 مقدار هغه کار دی چې کورنۍ غواړي له w_0 مزد سره یې عرضه کړي او L_1 د کار هغه مقدار دی چې شرکتونه غواړي له w_0 مزد سره استخدام وکړي.

$(L_1 - L_0)$ د هغو کارگرانو شمېر دی چې د w_0 په مزد سره د کار کولو میل لري، خو کار نه شي پیدا کولای.

د مزد د اهنین په تیوري کې پوښتنه مطرح کېږي چې ولې د بېکارۍ د دورو په اوږدو کې لوړ مزد د بازار د تعادل په موخه کموالی نه مومي؟ په دې صورت کې د بیکاري پایله $(L_0 - L_1)$ ده، په داسې حال کې چې که مزد w^* ته نزول کړی وای، د بېکارۍ نتیجه به په $(L_0 - L^*)$ کې محدوده پاتې شوې وای.

د دغې پوښتنې د حل لپاره یو لړ ځوابونه وړاندې شوي دي، خو اقتصاد پوهان یې له یوه سره هم موافق نه دی او د بېکارۍ شتون د یوې معما په توګه پاتې کېږي.

ب - ټولنیز قراردادونه: د دغو قراردادونو په اساس صنعتي شرکتونه او د هغوی اړوند کارگران توافق ته رسېږي تر څو مزد ته کموالی ور نه کړي.

خو د بحران يا افلاس په څېر په فوق العاده حالاتو کې د شرکتونو لپاره لازمه ده چې مزد ته کموالی ورکړي، اما د ټولنيزو دلايلو له مخې د مزد کموالي ممنوع دی.

د هر دليل له مخې چې وي، کارگران د مزد د ښکته والي په مقابل کې له ځانه مقاومت ښيي او د هغه قرارداد له مخې چې د کارفرمایانو او کارگرانو تر منځ منځته راغلی دی، شرکتونه نه غواړي چې د شرکت او کارگرانو وضع مختلفه شي او په دې توګه دمزد سطحه له کموالي پرته په خپل حال پاتې کېږي.

ج - مشخص قراردادونه: یو زیات شمېر کارگران خاصاً د صنعت د برخې کارگران چې د کارگرانو په اتحادیو کې شامل دي، له شرکتونو سره یو کلن یا درې کلن قراردادونه لاسلیک کوي.

هغه مزد چې د دې ډول قرار داد له مخې تعیینېږي، د اقتصادي اوضاع له صعود او نزول سره تغیر مومي، خو د هغو شرکتونو د اقتصادي فعالیت د نزول په صورت کې مزد کموالی نه مومي چې د لږو کارگرانو تقاضا کوي.

د - د موثر مزد تیوري: دغه تیوري توضیح کوي چې د مزد له زیاتوالي سره د کارگرانو مولدیت هم زیاتېږي.

موثر مزد دا مفهوم لري چې شرکتونه دې د موثریت د زیاتوالي په موخه تر هغه نرخ لوړ مزد تادیه کړي چې د کار د عرضې مقدار د کار د تقاضا له مقدار سره مساوي وي. معمولاً یو انفرادي شرکت تر هغه وخته د کارگرانو د استخدام انگېزه لري، تر څو چې د کار په واسطه تولید شوي ارزښت د مزد تر نرخ لوړ او یا له هغه سره مساوي شي.

ه- نامکمل معلومات: تر اوسه مو داسې فرض کوله چې ګواکې شرکتونه حد اقل په بازار کې تعادلي مزد پیژني، خو په عمل کې شرکتونه په بازار کې د تعادلي نرخ په اړه کافي معلومات په واک کې نه لري او په دې صورت کې ممکن مزد په اشتباهي توګه تعیین کړي چې د بازار د تعادل موجب نه ګرځي. که چېرته د اقتصاد عملکرد ساده بڼه لرلای، کار فرمایانو به د څو میاشتو په اوږدو کې خپله تېروتنه اصلاح کړې وای، خو څنګه چې اقتصاد یوه پیچلې بڼه لري او هر وخت نوې اقتصادي پېښې واقع کېږي، نو له همدې کبله شرکتونو ته خورا ستونزمنه وي تر څو مزد د بازار د تعادلي مزد مطابق تعدیل کړای شي.

د حد اقل مزد قوانین:

دغه قانون د بېکارۍ یوه کوچنۍ برخه توضیح کوي او د مزد د نرخونو لپاره یوه معینه اندازه تعیینوي. که چېرته د بازار تعادلي نرخ د ځینو کارگرانو لپاره یو کوچنی مبلغ وي، په دې صورت کې دغه ګروپ کارگران بیکاره پاتې کېدی شي.

د مزد ساده او عملي ډول په لاندې شکلونو سره ورکول کېږي:

۱- مزد د وخت په اساس

د مزد په دغه ډول تادیه کې یو معین وخت په نظر کې نیول کېږي او په کار کې د دغه تېر شوي وخت مطابق مزد تعیین کېږي. په صنعتي شرکتونو کې د وخت مزد، د تولید له مقدار او حجم سره اړیکه نه لري، بلکې د ساعت، ورځي، اونۍ او یا میاشتې په څېر د معین وخت د تېرېدلو په اساس ورکول کېږي. په ورته سیستم کې د مزد ورکول د کارگرانو د فعالیت او مقدار له مخې نه ورکول کېږي، بلکې د کار د وخت له مخې ورکول کېږي.

د وخت مزد د ورکولو د تطبیق ساحه په هغو مواردو کې آماده کېږي چې له اقتصادي نظره د شیانو او خدمتونو د تولید د اندازې او مقدار له مخې د مزد ورکول گټور نه وي. د مثال په توګه دغه ډول مزد د هغه ډول صنعتي شیانو د تولید په مقابل کې ورکول کېږي چې د تولیداتو د کمیت او سرعت په پرتله، د هغوی کیفیت او دقت مهم ګڼل کېږي، او یا د مزد له دغه ډول میتود څخه هغه وخت استفاده کېږي چې د مزد محاسبه او سنجش ستونزمن وي او یا د دغې پروسې پای زیات لګښت ایجاب کړي.

د مثال په توګه: په هغو مواردو کې چې کارونه متفاوت او مختلف شکل ولري او یا د کار اجرا په مختلفو وقفو کې صورت نیسي، مثلاً د صنعتي شرکتونو ترمیماتي چارې، د شرکتونو ترانسپورتي برخې، د صنعتي شرکتونو د ګدام داري او دفتر داري چارې او داسې نور فعالیتونه.

۲- اکورد مزد:

اکورد مزد هغه مزد ته ویل کېږي چې د یو واحد تولیدي معیار له مخې ورکول کېږي. د ورته مزد اندازه د تولید د کار د وخت د مصرف له مخې نه ورکول کېږي، بلکې د تولیداتو د تناسب له مخې ورکول کېږي. که چېرته تولیدي فعالیت له تعیین شوې اندازې څخه لوړ وي، په دې صورت کې د اضافي تولید په مقابل کې اضافي مزد ورکول کېږي.

معمولاً دغه ډول مزد په لاندې دوو شکلونو سره تادیه کېږي:

الف - د وخت اکورد مزد:

ب - پولي اکورد مزد:

د وخت په اکورد مزد کې د یو ډول مشخص توکي د تولید په موخه یو معین وخت په نظر کې نیول کېږي. که چېرته مدنظر فعالیت تر معین وخت په کم وخت کې تولید شي، یعنې په وخت کې سپما را منځته شي، په دې صورت کې د سپمول شوي وخت په مقابل کې اضافي مزد ورکول کېږي، نو په دې توګه په هره اندازه چې زیات وخت و سپمول شي، مزد په هماغه اندازه

(اکورد وخت) سعودي بڼه اختياروي. خو د اکورد پولي مزد په اساس، د يوه واحد د توليد په موخه معينې پيسې په نظر کې نيول کېږي. په دې صورت کې چې هر څو مره زيات توليد صورت و مومي، د مزد اندازه زياته او په هره اندازه چې کم يا لږ توليد صورت و نيسي، په هماغه پيمانه کم مزد ور کول کېږي.

که چېرته د اکورد مزد په صورت کې تعين شوي نورمونه په عمومي توگه د تطبيق قابليت ونلري، ممکن مزد نزولي حالت اختيار کړي. نو په دې اساس د ورته نيمگړتيا د لري کولو په موخه له نورو ميتودونو څخه استفاده کېږي چې د حد اقل تضمين شوي مزد په نامه يادېږي چې تر دغه حد اقل تضمين شوي مزد کم مزد نه ورکول کېږي.

د مثال په توگه د يوه معين واحد د توليد لپاره ۶۰ افغانۍ مزد ورکول کېږي او د توليد وخت يې درې ساعته دی. که چېرته په وخت کې سپما را منځته شي، يعنې ياده شوې امتعه په دوه نيمو ساعتونو کې توليد شي، په دې صورت کې د هر ساعت مزد له ۶۰ افغانيو څخه ۷۵ افغانيو ته لوړېږي او که چېرته ياده شوي امتعه په معين وخت کې توليد نه شي، حد اقل مزد چې د شرکت له لوري تعين شويدي، کموالی نه مومي چې دغه حداقل تضمين شوی مزد او اکورد مزد په يو ځايي توگه د کارگر اساسي مزد تشکيلوي.

د اکورد مزد بڼه والي په دې کې دی چې کار گر د توليدي واحدونو له شمېر څخه مزد تر لاسه کوي، نو په دې توگه د کارگر له کارې ظرفيت څخه بڼه استفاده صورت نيسي او په توليدي کميت کې زياتوالي را منځته کېږي. خو د دغه ډول مزد نيمگړتيا په دې کې ده چې د يوه توليدي واحد د توليد لپاره په دقيقه توگه د وخت تثبيت کول يو ستونزمن کار دی چې يا خو د کارگر د عدم تشويق لامل گرځي او يا دا چې کار گر تر زيات فشار لاندې زمول کېږي.

۳ - مزد د جاييزې په توگه:

لکه مخکې چې هم ورته اشاره وشوه، د وخت د مزد او اکورد مزد په سيستم کې يو لږ نيمگړتياوې موجودې وې، نو له همدې کبله د ورته نواقصو د جبران په موخه په صنعتي شرکتونو کې د مزد ورکولو د پورته يادو شويو سيستمونو تر څنگ، د جاييزوي مزد په بڼه د مزد له يو ډول فوق العاده شکل څخه هم استفاده کېږي.

د ورته ډول مزد ورکول د توليداتو د زياتوالي، په کار کې د نوښتگري او ابتکار د ښودلو لپاره يوه موثره وسيله گڼل کېږي.

څنگه چې جوايز د توليدي کار د پلان او پروگرام د تطبيق، له ضايعاتو څخه د مخنيوي، د مصارفو د تنقيص، د توليدياتي کيفيت د ښه والي، په کار کې د خلاقيت او نوښت راوستل او داسې

نورو په څېر د يو لړ فعاليتونو په مقابل کې ورکول کېږي، نو له همدې کبله د مزد ورکولو ورته ډول د کارگرانو په وړاندې يو ډول تشويقي جنبه هم لري .

په وخت مزد او اکورد مزد کې د جوايزو د سيستم اساسي موخې په لاندې ډول دي:

د توليداتو دزياتوالي، ايجاد او نوښتگرۍ انگېزه.

په ملي سطحه د صنايعو په انکشاف کې د انفرادې او ټولنيزو علايقو تطبيق.

د کارگرانو د مادي او کلتوري ژوند د شرايطو بهبود او د صنعت په بېلابېلو څانگو کې د کارگرانو لپاره د تخصص امکانات برابرول.

د مزد او معاشانو پلانگذاري

لکه څنگه چې د توليد د عواملو د تهپې ، توليدي چارو ، پلور او داسې نورو په څېر د صنعت او صنعتي شرکتونو په بېلابېلو برخو کې پلانگذاري اړينه گڼل کېږي، نو د صنعتي شرکتونو لپاره د مزد او معاش پلانگذاري هم مهمه گڼل کېږي چې له مخې يې د کارگرانو د مزد او معاش د موضوع وړاند وينه کېږي.

په صنايعو کې د مزد او معاش د پلانگذاري په صورت کې لاندې موارد په نظر کې نيول کېږي.

د صنعتي شرکت د تشکيل مطابق، د توليدي محصولاتو د کيفيت او کميت له نظره د کارکوونکو د فعاليت او کار په مقابل کې د مزد ورکول تنظيم کېږي .

- د مزد او معاشاتو اندازه د کارگرانو د بېلابېلو کتگوريو د دقيق تناسب مطابق د مزد او معاشاتو د شکل او کار د شرايطو له مخې په نظر کې نيول کېږي.

- د مزد او معاشاتو پلان په داسې شکل جوړېږي ، تر څو د کارگرانو د تشويقي لامل وگرځي او په پايله کې د مزد تر پرداخت د کار مولديت او مثمريت زيات شي.

- د مزد او معاشاتو په پلان کې د مزد او معاشاتو له ټولو شاخصونو سره د دايمي او غير دايمي کارگرانو د مزد او معاش رعايت کېږي.

په دې برسېره د اضافه کارۍ، بخشونو، جوايزو او داسې نورو په څېر د مزد او معاش ټول اجزا او اړوند ضمايم پلانگذاري کېږي.

د يادونې وړ ده چې د مزد او معاش په پلانگذاري کې د کار د ثقلت او اغلاق، د کار ځای د موقعيت او په توليدي او استخراجي شرکتونو کې د خطراتو د احتمال په څېر، ځينې نور فکتورونه هم په نظر کې نيول کېږي.

د درېیم څپرکي لنډيز

د مزد او معاش اساسي مفهوم د کار له مولدیت او فعالیت سره نږدې اړیکه لري. د مزد د معیار د تعیین لپاره گڼ شمېر عوامل شتون لري چې په لومړي سر کې د کارگر د فعالیت او په کار کې د هغه د تخصص او مهارت له کبله د سترې کاري پایلې په مقابل کې زیات مزد ورکول کېږي.

همدا شان د کار دروندوالی، د کار نامساعد شرایط او داسې نور فکتورونه هم د مزد د تعیین په پروسه کې تاثیر لري. مزد له هغه پرداخت څخه عبارت دی چې د جسمي یا فکري ځواک د مصرف کولو په مقابل کې د کار فرما یا د کار د څښتن له لوري کارگر ته ورکول کېږي.

تعادلي مزد په بازار کې د کار د قوې د عرضې او تقاضا له مخې تعیینېږي، خو له دې سره سره عادلانه مزد له هغه مزد څخه عبارت دی چې د کارېگر له مصرف کېدونکي فکري او جسمي انرژي سره مطابقت ولري. دا له هغه مزد څخه عبارت دی چې د مصرف شوې فکري او جسمي انرژي په مقابل کې د کارېگر قناعت ور باندې حاصل شي او له ټولنیز لحاظ کارکوونکو ته د منلو وړ وي.

په عمومي توګه د کار د مولدیت او مزد تر منځ یوه مستقیمه اړیکه شتون لري، په هره اندازه چې د کار پایله او مولدیت زیات وي او په ورته حال کې د کیفیت ښه والی هم ور سره مل وي، کارگران په هماغه اندازه لوړ مزد تر لاسه کوي.

مزد په تولید کې غښتلی رول لري په دې معنا، په هره اندازه چې مزد زیات وي، په هماغه تناسب د کار مقدار او کیفیت زیات وي چې په پایله کې د صنعتي تولیداتو مقدار او کیفیت زیاتوالی مومي.

په عمومي توګه د مزد تیوريانې د آهنین یا اوپسنیز مزد له تیوري، د کارا مزد له تیوري او داسې نورو څخه عبارت دي. آهنین مزد هغه مزد ته ویل کېږي چې د یو لږ معینو دلایلو له مخې د مزد تعادل په یوه معینه سطحه کې بند پاتې شي.

کارا مزد دا مفهوم پیاده کوي چې صنعتي شرکتونه تر تعادلی مزد لوړ مزد پري کاندې.

د حد اقل مزد قوانین دا مفهوم افاده کوي چې د مزد لپاره یو معین حد و ټاکل شي. که چېرته د کارگرانو د ځینو گروپونو مزد کم هم شي، نو د ورته شرایطو په ترڅ کې د هغو کارگرانو مزد نه کمېږي چې قرار داد ورسره شوی وي، بلکې د یو لږ کارگرانو د بېکارۍ سبب کېږي.

مزد په بېلابېلو ډولونو ورکول کېږي.

- **مزد د وخت په اساس:** په دې صورت کې د مزد ورکولو لپاره یو معین وخت په نظر کې نیول کېږي.

- اکورد مزد: په دې صورت کې مزد د تولید شویو تولیدي واحداثو په حساب ورکول کېږي.
- مزد د جایزې په بڼه: د وخت د مزد او اکورد مزد د نیمګړتیاوو د لري کولو په موخه د کارانو د تشویق په موخه جایزوي مزد ورکول کېږي.
- د مزد او معاش پلانګذاري هغه مهمه او اساسي موضوع ده چې په صنعتي شرکتونو کې مد نظر نیول کېږي.

د درېم څپرکي پوښتنې:

- ۱- د مزد او معاش د نسبي معيار د تعين لپاره کوم ټکي په پام کې نيول کېږي؟
- ۲- د کار اوفعاليت له مولديت سره د مزد رابطه څه ډول ده؟
- ۳- عادلانه مزد څه مفهوم لري؟
- ۴- د کلاسيکو اقتصاد پوهانو له مخې تعادلي مزد توضیح کړئ؟
- ۵- د توليد په پروسه کې مزد څه نقش لري؟
- ۶- آهنين مزد څه مفهوم لري؟
- ۷- هغه مزد چې د قرار داد له مخې صورت نيسي ، څه ډول مزد دی؟
- ۸- د حداقل مزد قانون څه ډول قانون دی؟
- ۹- د مزد ډولونه کوم دي؟
- ۱۰- د وخت په اساس مزد ورکول څه مفهوم لري واضح يې کړئ؟
- ۱۱- اکورد مزد څه مفهوم لري؟
- ۲۱- جايزوي مزد څه ډول مزد دی؟
- ۱۳- د مزد او معاش په برخه کې پلانگذاري څه نقش لري؟
- ۱۴- د موثر يا کارا مزد تيوري څه مفهوم لري؟

صنعت او صنعتي کېدل

ټوليزه موخه:

له صنعت او صنعتي کېدلو سره آشنایی او د اقتصادي ودې او صنعتي انکشاف په برخه کې د صنايعو تاثير

د زده کړې موخې : د دې خپرکي په پای کې به محصلين د لاندې مواردو په هکله معلومات ولري.

- د صنعت د اصطلاح او مفهوم په اړه معلومات لرل.
- د اقتصادي ودې او صنعتي انکشاف په برخه کې د صنايعو د تاثير په هکله معلومات لرل.
- د صنعتي انکشاف بنسټ او اساس پېژندل.

د صنعت اصطلاح او مفهوم

د لنډ عبارت له مخې د خامو موادو د بڼې بدلون او د اړتيا وړ محصولاتو توليد ته صنعت ويل کيږي.

که چېرته د کمپلې او بخارۍ په څېر د ځای ناستو توکو د توليد موخه و څېړل شي، څرگنده ده چې د گرموالي لپاره توليديږي ، خو بيا هم د غه ځايناستي توکي د متفاوت صنعت په واسطه

منځته راځي. دا هم شونې ده چې يو صنعت بېلابېل توکي توليد کړي.

صنعتي فعاليت د مفيديت، کيفيت او ارزښت د لوړوالي په موخه د موادو د بڼې د تغيير له عمليې څخه عبارت دی چې په بشري تاريخ کې اوږده او طولاني سابقه لري.

صنعت د اقتصادي ودې له مهمو فکتورونو څخه شمېرل کېږي او پرمختلليو هيوادونو له همدې امر څخه استفاده کړېده او د درنو او سپکو صنايعو د توليد په واسطه يې د ټولنيزې اقتصادي ودې د پراختيا امکانات را سپړلي دي. د يادونې وړ ده چې مخ پر وده هيوادونه هم د صنعت له گټو څخه محروم نه دي، بلکې د صنعت او صنعتي کېدلو له گټو څخه يې استفاده کړې او په يوه نه يو ډول په خپلو جوامعو کې صنعت ته د ودې ورکولو په تکل کې دي، تر څو په اړونده جوامعو کې د زيات او گړندي توليد، له خامو موادو څخه د زياتې استفادې، او د ټولنې اتباعو ته د کار موندلو امکانات برابر کړي.

لکه څنگه چې د يوې منظمې پوهې او فن له لرلو پرته د مولديت او مثمریت زياتوالی شونی نه دی، له همدې امله ټول ټولنيز مادي او کلتوري خدمات او نعمتونه د يوې منظمې صنعتي پروسې او منظمو پلانونو شتون ايجابوي، تر څو د ټولنيز ژوند د ارتقا امکانات تر لاسه شي، نو د ورته پلانونو او پروگرامونو د مجموعې په توگه د ورته شرايطو د برابرولو لپاره صنعت او صنعتي کېدلو ته اړتيا ليدل کېږي.

صنعت په يوه هېواد کې نه يوازې د توليداتو له مخې، بلکې د ټولنيزو روابطو له مخې هم خورا اهميت لري.

(صنعت د انساني اړتياوو د لرې کولو لپاره تر ټولو مهمه وسيله ده، نو په دې توگه صنعت د انساني اړتياوو د تامين په موخه د طبيعي نعمتونو له اصالت او استخراج څخه عبارت دی)

په اوسني وخت کې صنعت د ملي اقتصاد د ټولو رشتو او څانگو د اساس په توگه پېژندل کېږي او د مجدد توليد د جريان په برخه کې رغنده او ټاکونکی رول لري چې د انساني ټولنو د ودې او بدلون لامل گرځېدلی دی او په تدريجي توگه يې له لومړني شکل څخه عالي او پرمختلليو مرحلو ته ارتقا کړېده او په مجموع کې د ټولنې د اقتصادي سبیرازی او رفاه لامل گرځېدلی دی.

د ماشين له پيدايښت سره انسان ته د تکامل لاره هواره شوه او په دې توگه يې ځان د طبيعي لورېښو د استعمال جوگه کړ، ستونزې او کړاوونه يې حل کړل او بالاخره يې د طبيعي ناخوالو په مقابل کې بريالی گامونه اوچت کړل.

صنعت يوه اقتصادي پروسه ده چې د ملي سرچينو د جريان په ترڅ کې ترې استفاده کېږي، تر څو د نوي تخنيک او معاصرې تکنالوژي د انکشاف په بڼه اقتصادي ساختمان ته وده ورکړي

او په دې توګه په پر مخ تللیو هېوادونو کې ملي عاید او سړي سر عایداتو زیاتوالی موندلی دی.

په اقتصادي وده کې د صنایعو تأثیر

په اوسني وخت کې صنعت او په مجموع کې ثقیلې او خفیفې صنایع له اقتصادي پلوه، نه یوازې د پرمختللیو هېوادونو بلکې د مخ په ودې هېوادونو په پرمختګ کې دومره اغیزمن رول لوبولی دی چې نن ورځ د بیوزلی یا وروسته پاتې والي اصطلاح نه ور باندې اطلاق کېږي.

زیاتره مخ په وده هېوادونه د صنایعو د انکشاف په نتیجه کې د اقتصادي ودې هغه برید ته رسېدلي دي چې د صنعتي یا مترقي هېوادونو په لیکه کې ځای لري. د همدغو تحولاتو پایله ده چې په دې وروستیو کلونو کې د دغو هېوادونو اقتصادي ساختمان پراختیا ومونده او د نویو صنایعو ایجاد او ختراع ته یې لار پرانسته.

په مخ په ودې هېوادونو کې د اقتصادي ژوند اساس په کرهنه، مالدرای او سپکو او درنو صنایعو باندې متکي وو، خو نن ورځ موږ شاهد یو چې په دغو هېوادونو کې د لومړنیو سکتورونو ځای، صنعتي سکتور ته سپارل شوی دی چې له طبیعي سرچینو څخه د استفادې د څرنګوالي، د انساني قوې د استعمال د ډول، اقتصادي سیستمونو او دولتې پالیسیو په څېر د یو لړ شرایطو له مخې یو تر بله توپیر لري.

هغه هېوادونو چې د جګړې او طبیعي حوادثو په څېر لږ موانع یې درلودل، زیات صنعتي شوي دي.

لکه مخکې چې و ویل شول، مخ په ودې هېوادونو خپل اقتصادي پرمختګ ته پام اړولای دی، خو په څنګ کې دغه پېښه د مخ په ودې هېوادونو او پرمختللیو هېوادونو تر منځ چې په ۱۸-۱۹ پیړۍ کې یې د صنعت اساس ایښی دی، د فاصلې، توپیر او حتی تضاد لامل ګرځېدلی دی. خو له دې سره سره مخ په وده هېوادنه هڅه کوي تر څو دغه فاصلې را لنډه کړي او له تېرو تجربو څخه موثره استفاده وکړي او حتی په زیاتره مواردو کې خو دا ضروري نه ګڼي چې د صنعت په برخه کې له اروپایي موډل څخه استفاده وکړي.

دې ټکي ته په پام سره چې د زیاتره وروسته پاتې هېوادونو په چاپیریال کې ناوړه اقتصادي او ټولنیز شرایط شتون لري، خو اړوند دولتونه یې هلې ځلې کوي، تر څو د غوره سیاستونو د عملي کېدلو له لارې د ترقي او پرمختګ پړاو ته ورسېږي.

هغه څېړنې چې په دې مورد کې د ملګرو ملتونو د ټولنیزې ادارې له لوري تر سره شوې دي، په ډاګه کوي چې د نړۍ د هر هېواد پام او توجه یوازې د صنایعو پرمختګ ته ور اوښتي دي. دا په

دې معنا نه دی چې ګواکي هیوادونه نورو تولیدي او خدماتی سکتورونو ته پام نه کوي، بلکې په ډېرو هیوادونو کې هڅه کېږي چې له صنعتي ودې سره جوخت د کرهڼې په برخه کې هم موازي پرمختګ تر لاسه کړي، ځکه په دې برخه کې عدم تعادل هم زیات شمېر ستونزې را ولاړولای شي.

پورتنیو ټکو ته په پام سره ویلای شو چې صنعت د هغه د پنځېدلو له شېبې څخه تر اوسه پورې د اقتصادي تحول او بدلون عمده لامل ګڼل کېږي، نو په دې توګه ویل کېږي چې د صنعتي تولید ځواک د یوې ټولنې د تکامل او بشپړتیا تر ټولو غوره شاخص ګڼل کېږي.

د صنعتي ودې بنسټ

فکري او جسمي هلې ځلې، د وړتیا او قواوو موثر استعمال، په فکري او عملي کارونو کې د غوره تجارتي فنونو استعمال او داسې نور د صنعت د ودې تر ټولو مهم عوامل ګڼل کېږي.

په ورځنیو شرایطو کې د پرمخ تللیو هیوادونو له لوري مخ په وده هیوادونو ته د مرستو او همکاريو د بهیر د اغیزمنتوب او ښه والي ګټو ته په پام سره په کار دی چې مخ په وده هیوادونه د قیقو مطالعاتو او لومړیتوبونو ته د کتنې په اساس د صنعت په برخه کې چټک اقدامات وکړي او هغه سیاستونه په کار واچوي چې د اقتصادي ښېرازی- متضمن وي.

هغه ستره ستونزه چې پخوا یې شتون درلود، دا وه چې زیاتره مخ په وده هیوادونو د پرمختللیو هیوادونو تر تسلط او اسارت لاندې ژوند درلود او په هره اندازه چې په دغو هیوادونو کې صنعت وده کوله، په شتمنو هیوادونو پورې یې اړه درلوده او دغه بهیر یې د پردیو په خوښه له بهر نه اداره کېده. مستبدو پر مخ تللیو هیوادونو کولای شول چې د مخ په وده هیوادونو د صنعتي بهیر پړۍ د خپلو ګټو په پلوي تاو را تاو کړي. مخ په وده صنعتي هیوادونه د دې جوګه نه ول چې د ملي اقتصاد د اړتیاوو له مخې په خپله خوښه تولید وکړي او یا په مستقلانه توګه د شیانو او خدمتونو صادرات او واردات وکړي او یا خپلې ځانګړې اقتصادي استراتیژۍ عملي او تطبیق کاندې.

خو په اوسني وخت کې وضعیت بدلون موندلی دی او زیاتره مخ په وده هیوادونو وړتیا موندلې ده چې د نورو له خوښې پرته د خپل صنعتي سیاست سیر تعین کاندې. کوچني هیوادونه چې محدود یې طبیعي سرچینې، کم نفوس او کوچنۍ مارکیټ لري، کولای شي صنعتي او انکشاف یافته شي.

همدا شان پرمخ تللي هیوادونه له کوچنیو او وروسته پاتې هیوادونو سره یو نه یو ډول مرستې کولای شي. په دې صورت کې بېوزله هیوادونو ته لازمه ده ترڅو له دغو مرستو څخه د صنعتي

ودې په برخه کې موثره استفاده وکړي.

صنعتي ودې ته د هیوادونو د رسېدلو په برخه کې بیا هم یو لړ ستونزې شتون لري. پرمختللي هیوادونه د زیاتي سرمایې ، پرمختللو مالي امکاناتو او موسساتو ، تخنیکي تجارو، په تجارتي روابطو کې د مهارتونو ، علمي او تحقیقاتي اسانتیاوو ، سالم منجمنټ او په مجموع کې د تحول پذیري د ځواک او وړتیا د لرلو په څېر د یو لړ پراخو امکاناتو له کبله غښتلی موقف لري او په دې توگه د اقتصادي فرصتونو و لکه په لاس کې اخستلای شي او د هر ډول ستونزو او موانعو په ترڅ کې موثر اقدامات کولای شي.

خو مخ په وده هیوادونه د هغوی د محدودې مالي او اداري وړتیا له امله نه شي کولای د ستونزو او مشکلاتو په اړه اړین تدابیر او امکانات په کار واچوي ، له ځینو فرصتونو څخه محروم پاتې کېږي او د نړۍ د اقتصادي انډول هلې ځلې یې له ستونزو سره مخ کوي. خو باید و ویل شي چې د ورته ستونزو تسخیر کومه نا شوني مسئله هم نده ، بلکې اوږد مهاله ستراتیژیک پلانونه او د مناسبو بدیلونو انتخاب کولای شي وړې ستونزې مهار کړي.

د څلورم څپرکي د مطالبو لنډیز

- د صنعت او صنعتي کېدلو مفهوم دا مفاهیم افاده کوي چې د تغیر د عملیې په توگه د خامو موادو د بڼې بدلون زیاتي بشري اړتیاوې تامین کولای شي.
- د اقتصاد د نورو رشتو د اساس او بنسټ په توگه صنعت نه یوازې د تولید په برخه کې رغنده رول لري، بلکې د تولیدو روابطو د تامین په برخه کې هم غښتلی نقش لري.
- سپکې او درانې صنایع د پرمختللیو او مخ په وده هیوادونو په پرمختگ کې مهم رول لري او هغه هیوادونه چې د ودې په حال کې دي، هڅه کوي تر څو له پرمختیایي پلوه د دوی او پرمختللیو هیوادونو ترمنځ فواصل را کم کړي.
- د صنعتي ودې بنیاد او بنسټ له فکري او جسمي ځواک څخه عبارت دی. په اوسني وخت کې د صنعتي ودې په لار کې یو لړ خنډونه او موانع شته چې د مناسبو ستراتیژیو او اقداماتو په واسطه محوه کیدلای شي .

د څلورم څپرکي پوښتنې

- ۱- صنعت تعريف کړئ؟
- ۲- ځای ناستي شيان يا Substitutional Goods څه معنی لري؟
- ۳- په ټولنيزو اړيکو باندې صنعت څه تاثیر لري؟
- ۴- د مخ په وده هيوادونو په اقتصادي وده کې صنايع څه رول لري؟
- ۵- د يوې ټولنې د تکامل او بشپړتيا غوره شاخص له څه شي څخه عبارت دی؟
- ۶- د صنعتي انکشاف بنياد او اساس واضح کړئ؟
- ۷- پرمختللي صنعتي هيوادونه له کومو ځانگړو امکاناتو څخه برخمن دي؟
- ۸- هغه ستونزې چې د مخ په وده هيوادونو د لارې په سر پرتې دي، کومې دي؟

په صنایعو کې د کار مؤثریت

ټولیزه موخه:

په صنایعو کې د کار د تاثیر او رول په هکله معلومات ترلاسه کول او د کار اقتصادي ماهیت، معیارونه او د هغه اړوند شاخصونه پیژندل

د زده کړې موخې: د دې خپرکي په پای کې به محصلین دلاندې مواردو په هکله معلومات ولري.

- کار څه شی دی او په تولید کې څه مقام لري؟
- د توليدي محصولاتو په زیاتوالي کې د کاري وېش د اهمیت په هکله معلومات لرل.
- د اقتصادي ودې له عواملو او فکتورونو سره اشنا کېدل.
- د کار کولو د انساني قوې د پلانگذاری په هکله معلومات لرل.
- د اقتصادي مؤثریت د عواملو تشخیص .
- د هغو متعددو شاخصونو پیژندل چې په مټ یې د کار د اقتصادي مؤثریت تحلیل او شننه صورت موندلی شي.

په صنایعو کې د کار د اقتصادي مؤثریت معیارونه او ماهیت

کار د تولید د اساسي عواملو په توګه د تولید په برخه کې رغنده او ټاکونکی رول لري. د کار د موثره ماهیت په هکله د معلوماتو له وړاندې کولو د مخه لازمه ده چې د هغه تعریف وړاندې شي. کار د انسان د فکري او فزيکي فعالیت مجموعه ده چې د ارزښت یا عاید د منځته راوړلو

په موخه تر سره کيږي.

د صنعتي محصولاتو د توليد په موخه له (ژوندي او غير ژوندي کار) څخه استفاده کيږي. د توليدي او خدماتي چارو د اجرا او باکيفيته، ارزانه او موثر توليد په موخه د کار له قوې او ټولو مادي او مالي سرچينو څخه استفاده کيږي او د تر سره کېدلو مصارف يې له حاصله پايلو سره په تړاو په ثابته او دوامداره توگه محاسبه کيږي.

د اقتصادي موثريت د زياتوالي په برخه کې تر ټولو د مخه د کار د مولديت د سطحې لوړوالی، په توليد کې د نوې تکنالوژي ترويج او تعميم، د کار کوونکو د تخصصي پوهې د سطحې ارتقاء يا لوړوالي او سالم اداري چوکاټ ته اړتيا ليدل کيږي.

آدم سميت چې د صنعتي انقلاب پېښې يې په ميتودیک او ساده ډول تشریح کړي، د اقتصادي ودې او پراختيا په برخه کې لاندې عواملو ته د ټاکنو هغو په سترگه گوري:

الف - د طبيعي سرچينو زياتوالی او پريماني

ب - د کار او کاري وېش له کبله د تکنالوژي پرمختگ

ج - د خصوصي اقتصادي واحدونو او انحصاري اداراتو آزادي او استقلال، له رسمي سياستونو او هغو عواملو څخه آزادي چې فردي انگيزې له منځه وړي او يا يې له طبيعي مسير څخه منحرف کوي.

په هر صورت ادم سميت د اقتصادي پرمختگ اصلي لامل د فرد په کوششونو کې گوري چې دخپل اقتصادي موقعيت او يا ټولنيز موقف د ښه والي په موخه يې په کار اچوي.

هغه مهم عنصر چې د کار په اقتصادي موثريت او مولديت کې د زياتوالي لامل گرځي، د کار له وېش څخه عبارت دی چې آدم سميت يې په اهميت باندې قايل دی او د اقتصادي پراختيا لپاره يې د اړين عنصر په صفت پېژني.

البته د کار د وېش په پايله کې تر ټولو د مخه د توليد د مقدار زياتوالی منځته راځي چې لاندې درې خصوصيات لري:

۱ - د کارگرانو د مهارت د ميزان ارتقا.

۲ - د کار د وخت سپما چې د يوه فعاليت په مختلفو برخو کې په معمولی توگه تلف کيږي.

۳ - د هغو ماشينونو اختراع چې د توليد د کرسې مطابق يې د کار د تر سره کولو شونتيا را منځته کړې ده، يوه فرد ته وړتيا ورکوي چې د څو کسانو کار تر سره کړي.

معمولاً په هره اندازه چې د کاري مواردو او مباحثو په ترڅ کې د کار قوې ته ځانگړی نقش نه ورکول کېږي، خو کار د تولید د مهم عامل په توگه د اقتصادي موثريت تر ټولو مهم عامل گڼل کېږي.

د کاري قوې په واسطه د نورو عواملو په برخه کې زياتي فزيکي او مادي نيمگړتياوې جبران کېدلای شي او د توليد له زياتوالي سره اساسي مرسته کولای شي .

د توليد او ثروت د ايجاد په برخه کې د کار اساس د فني او فکري وړتيا په زياتوالي کې نغښتی دی. د فني پرمختگ او د توليد د زياتوالي په موخه له هغه څخه استفاده کول، د مادي واقعيتونو او هستيو په برخه کې د بشر له فکري او خلقي پوهې پرته بل څه نه دی .

که چېرته قبوله کړو چې د کار قوه د اقتصادي ودې د پرمختگ په برخه کې تر ټولو مهم رول لري، نو دا پايله جوتيږي چې د کار د ماهيت او اقتصادي موثريت معيارونه له لاندې عناصرو څخه تشکيل شوي دي:

د کار کميت، د کار کيفيت، د کار د قوې ترکيب او تحولات او د هغې د ودې او پراختيا لپاره مناسبه پلانگذاري.

د کار د انساني قوې د پلانگذاري په هکله په لاندې ډول يادونه کېږي:

د کار د انساني قوې پلانگذاري په مشخصه توگه له اقتصادي او اجتماعي پلوه د اهميت وړ ده :

الف - له اجتماعي پلوه بايد داسې شرايط آماده شي چې ټوله انساني قوه په کار وگمارله شي او په دې صورت کې له کار سره د کارگرانو د ذوق او ميل غريزې ته احترام و لرل شي. د بشري رفاه د تامين او د انسانانو د ژوند د سطحې د ارتقا لپاره دغې موخې ته رسېدل اړين او اساسي کام گڼل کېږي.

ب - له اقتصادي پلوه د انساني قوې پلانگذاري بايد په داسې ډول وي چې د ټولنې بنسټيزې اړتياوې تامين کړای شي.

د اقتصادي موثريت شاخصونه

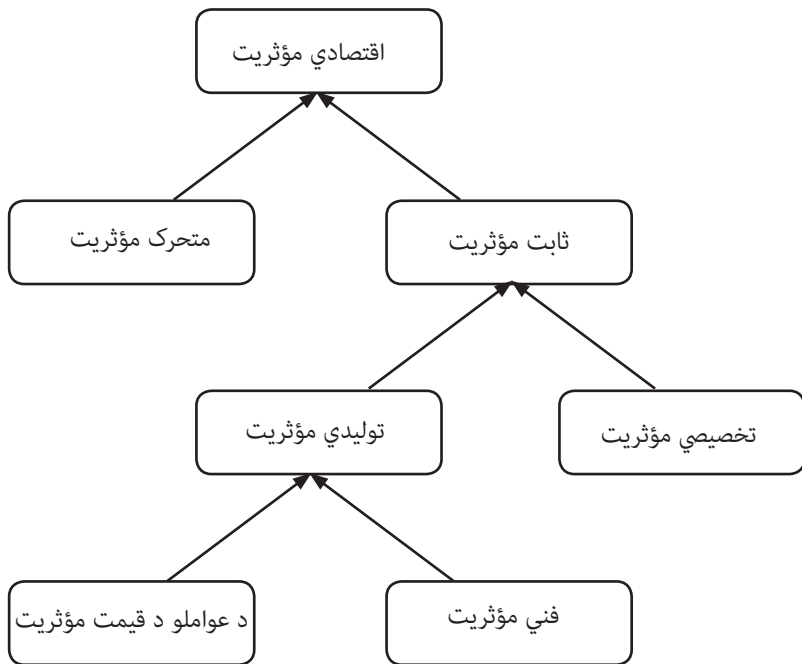
اقتصادي موثريت له عواملو څخه د استفادې د څرنگوالي په معنا تلقي کېږي.

اقتصادي موثريت بېلابېل عناصر لري.

اقتصادي موثريت کيدی شي د استاتيک(ثابت) موثريت په واسطه او يا د ډينامیک (متحرک)

موثریت په واسطه زیاتوالی وکړي. د یوې سرچینې نوښت او ابتکار متحرک موثریت گڼل کیږي چې د مدیره ډلې له لوري د سیستمونو د بدلون او مناسبو طرحو د انځور په صورت کې عملي کیږي.

ثابت موثریت په یوه معینه زماني مقطع کې له سر چينو څخه د استفادې په ډول باندې اطلاق کیږي چې تولیدي او تخصیصی موثریت په بر کې نیسي. په لاندې شکل کې دغه تقسیم بندی ښودل کیږي.

د تولید په موثریت کې هغه مهال ښه والي را منځته کیږي چې د پخوا په پرتله د تولید له سر چينو څخه غوره استفاده وشي.

په عمومي توگه هغه شاخصونه چې په مټ یې مطلق او نسبي موثریت اندازه کیدی شي، له هغو شاخصونو څخه عبارت دي چې له صنعتي محصولاتو سره په تړاو د کار د مصرف د لږوالي ټکي ته په کتو سره د اقتصادي موثریت او کار د ښه والي معیار او اندازه په ډاگه کړای شي. د نسبي موثریت ځینې مهم شاخصونه په لاندې ډول دي:

الف - د سرمایه گذارۍ حجم.

ب - د صنعتي محصولاتو تمام شوي مصارف.

ج د کار مولدیت.

د - د اضافي سرمایه گذاري، د مصارفو د جبران وخت.

د سرمایه گذاري حجم د سرمایه گذاري د اندازې ښودنه کوي چې د جنس، امتعې يا ارزښت په توګه د يوه مدنظر واحد د توليد په موخه په پام کې نيول شوې وي.

تمام شوي مصارف هم د اقتصادي موثريت د شاخص په توګه پېژندل کېږي. د شرکت په سطحه تمام شوي مصارف له معينو او مشخصو توليداتو سره په تړاو د شرکت له کلنيو مصارفو څخه عبارت دي چې د يوه شاخص په توګه په توليدي موثريت باندې تاثير لري.

د کار مولدیت هم د هغو شاخصونو له لړ څخه ګڼل کېږي چې د مصارفو د اداره کېدلو په برخه کې ترې استفاده کېږي، او په واسطه يې د يوه کس کاريګر له لوري د توليد مقدار په نظر کې نيول کېږي.

د يادولو وړ ده چې توليدي موثريت له غوره کيفيت سره د توليداتو د حصول په موخه له مادي سرچينو، امکاناتو او بشري قوې څخه د غوره استفادې په صورت کې تحقق موندلی شي.

د توليدي موثريت زياتوالی د کاري مولدیت د ودې، له معاصرې تکنالوژي څخه د استفادې، د کارکوونکو د تخصص او په ورته حال کې د سالمې ادارې له لارې منځته راتلای شي. د اقتصادي موثريت تر ټولو غوره شاخص يا تعينونکی عامل د کار له مولدیت څخه عبارت دی.

د ملي اقتصاد په محدوده کې د کار مولدیت د کال په اوږدو کې د ټول اجتماعي محصول له حاصل تقسيم څخه په داسې ډول عبارت دی چې د ملي اقتصاد د ټولو سکتورونو د محصولاتو مجموعه د ژوندي کار (د انسان د کار) او مړه کار (د ماشين کار) د مصارفو په مجموعې باندې ووبشل شي. په رياضیکي توګه ورته جمله په لاند ډول ښودل کېږي:

$$\text{ژوندي کار} + \text{غیر ژوندي کار} = \text{د کار مؤلديت}$$

د اجتماعي محصول مجموعه

يو بل شاخص چې له ژوندي کار سره په تړاو په ملي سطحه د اقتصادي موثريت ښودنه کوي، د کار کوونکو په شمېر باندې د ملي عايد له نسبت څخه عبارت دی چې په لاندې ډول ښودل

کيږي:

$$\text{مؤثریت} = \frac{\text{د کارپگرو شمېر}}{\text{ملي عايد}}$$

همدا شان له اساسي فنډونو څخه په استفادې سره کولای شو د مؤثریت اندازه تعین کړو. په داسې ډول چې د ملي عايد حاصل په هغو اساسي فنډونو باندې و وېشل شي چې د کار په جريان کې سهيم وي يا ونډه لري.

$$\text{د اساسي فنډونو مؤثریت} = \frac{\text{د توليدي فنډونو ارزښت}}{\text{ملي عايد}}$$

دغه شاخص د پولی واحد په بڼه د اساسي فنډونو له کلني اوسط سره په تړاو، د حاصل شوي ملي عايد د مقدار ښودنه کوي. دکار د مؤثریت بل عمده شاخص له سرمایه گذاري څخه عبارت دی چې د لاندې فورمول په واسطه ښودل کيږي:

$$\text{د سرمایه گذاري مؤثریت} = \frac{\text{سرمایه گذاري}}{\text{د ملي عايد د ودې مقدار}}$$

دغه شاخص د نوې پانگې اچونې له هر پولی واحد سره په تړاو د ملي عايد د ودې په مورد کې قضاوت کولای شي.

د پنځم څپرکي د مطالبو لنډيز:

کار د اساسي عامل په توګه د صنعتي محصولاتو په تولید کې تر ټولو مهم او رغنده رول لري چې د ارزښت یا عاید د خلق کېدلو په موخه د کاریګر د ذهني او جسمي فعالیت له اصراف څخه عبارت دی.

ادم سمیت د ټولنې د اقتصادي رفاه په برخه کې د افرادو هڅې او کوششونه خورا ګټور بولي او د اقتصادي ودې لپاره د طبیعي سرچینو پرېماني او د کار د وېش له برکته د تکنالوژۍ پرمختګ د دغه حقیقت د بېلګې په دود وړاندې کوي.

د کار د وېش په ترڅ کې له کیفیت سره جوخت، د تولیداتو زیاتوالی را منځته کېږي او ورسره جوخت لاندې ګټې هم تر لاسه کېږي:

- د کارګرو د مهارت میزان.

- په کاري وخت کې سپما.

- د ماشین الاتو ایجاد او اختراع چې د تولید له کړنې سره موازي د څو کسانو د فعالیت وړتیا لرلای شي.

د کار د انساني قوې د استعمال لپاره پلانګذاري له اقتصادي او اجتماعي پلوه ګټوره ده چې د څپرکي په اوږدو کې بحث ورباندې وشو.

د څپرکي په اوږدو کې د کار له اقتصادي موثریت سره په تړاو د یو لړ شاخصونو یادونه وشوه چې په عمومي توګه د ثابت او متحرک موثریت په وسیله زیاتوالی مومي.

په ورته حال کې د نسبي او مطلق موثریت تر څنګ، د هغه د اړوند شاخصونو یادونه هم کېږي چې د څپرکي په اوږدو کې مفصل بحث ورباندې شوی دی.

د پنځم څپرکي پوښتنې:

- ۱- کار تعریف کړئ؟
- ۲- د آدم سمیت له نظره کوم عوامل دي چې په اقتصادي وده او پراختیا کې رغنده او مهم رول لري؟
- ۳- د کار د وېش پایلې کوم خصوصیات لري؟
- ۴- د کار د انساني قوې لپاره پلانګذاري څه اهمیت لري، توضیح یې کړئ؟
- ۵- د اقتصادي موثریت تقسیم بندي واضح کړئ؟
- ۶- ثابت موثریت له کومو برخو څخه عبارت دی؟
- ۷- د نسبي موثریت عمده شاخصونه کوم دي؟
- ۸- د ملي اقتصاد په ساحه کې د کار موثریت څه ډول تر لاسه کېږي؟
- ۹- د تولید د اساسي فنډونو موثریت څه ډول تر لاسه کېږي؟
- ۱۰- د سرمایه گذارۍ موثریت بیان کړئ؟

د صنایعو رشتوي ترکیب

ټولیزه موخه :

د صنعتي رشتو له ترکیب او تصنیف سره اشنایي

د زده کړې موخې: د دې څپرکي په اوږدو کې به محصلین لاندې موضوعات زده کړای شي:

هغه موضوعات او عوامل چې د صنعتي رشتو د مدغم کېدلو لامل ګرځي.

- هغه عوامل چې د صنایعو د رشتوي ترکیب د تغییر لامل ګرځي.
- د صنعتي رشتو تصنیف او دسته بندي.
- هغه عوامل چې د صنعتي رشتو په تصنیف کې تاثیر لري.
- د رومین له نظریاتو څخه د قابلیت د کسب د مطالعاتو په برخه کې خبرېدای شی.
- له یو لړ هغو قواعدو سره پېژندګلوي چې د صنعتي رشتو په تصنیف کې تاثیر لري.
- د صنعتي رشتو تر منځ د ذات البیني اړیکو په ګوته کول.

د صنایعو د رشتوي ترکیب ټاکونکي عوامل

هغه اساسي مشخصات چې یوه صنعتي رشته له نورو صنعتي رشتو څخه متمایزه کوي، د صنعتي تولیداتو له موخو، د تولید له تکنالوژیکي جریاناتو، تخنیکي اساساتو او د هغو خامو موادو له خصوصیاتو څخه عبارت دي چې په صنعت کې کارول کېږي.

صنعتي رشته د هغو ټولو صنعتي رشتو له مجموعې څخه عبارت دي چې د ورته توليدي موخو، خامو موادو، تخنيکي اساساتو، تخصصي کادري ترکيب، اختصاصي کار او د ورته کاري شرايطو په څېر، د ورته اقتصادي موخو لرونکي وي.

د ملي اقتصاد په پلانونو او د هر سکتور په پروگرامونو کې د توليدي قوې، اقتصادي او اجتماعي مسايلو د ودې په تناسب په يوه زمانې مقطع کې د صنعتي رشتو تر منځ يو معين تناسب تدوين کيږي.

يو لړ عوامل شته چې د صنايعو په رشتوي ترکيب کې تغيير راوړي، چې مهم يې په لاندې ډول دي:

الف - د ملي اقتصاد په سطحه تخنيکي پرمختگ او انکشاف.

ب - د صنعتي توليداتو وده لرونکی سير.

ج - په مختلفو ابعادو کې د ټولني د وگړو د ژوند د سطحې ارتقا.

د - مناسب اجتماعي او کلتوري شرايط چې په ضمن کې يې صنعتي انکشاف تحقق موندلی شي.

ه - طبيعي سرچينې او نور عوامل.

په عمومي توگه د صنايعو په رشتوي ترکيب کې لاندې موضوعات ټاکونکی رول لري:

- د هېواد د اقتصادي انکشاف د سطحې او د توليد کوونکو رشتو د توليدي حجم او د توليدي وسايلو اداره .

- له تخنيکي پلوه د صنايعو د سطحې مجهز کېدل، يعنې په هره اندازه چې د ماشين جوړونې، د انرژي د توليد، کيمياوي صنايعو او داسې نورو په څېر د رشتو ونډه زياته وي، د ملي، صنعتي او تصدي اقتصاد په سطحه، د تخنيکي پروسې تامين ته زيات امکانات ميسر کيږي.

- د هېوادونو د اقتصادي استقلاليت درجه، په دې معنا کله چې اقتصاد له بېلابېلو لورو په خپل ځان باندې متکي وي او د توليدي وسايلو، انرژي، خامو موادو، استخراجي وسايلو او ماشين الاتو له امکاناتو څخه برخمن وي، له مناسب رشتوي ترکيب څخه استفاده کولای شي.

- د کار د مولديت سطحه او د صنعتي توليداتو د اقتصادي موثريت سطحه د صنايعو په رشتوي ترکيب باندې اثر غورځوي.

د صنعتي ودې او توليدي قواوو انکشاف چې له کبله يې لاسي کار خپل ځای ماشيني کار ته پرېښود، د صنايعو په رشتوي ترکيب کې هم بدلون را منځته کړ.

دغه پېښه د دې څرگندونه کوي چې د پرمختلليو ماشین الاتو، تجهیزاتو، ترانسپورتي وسایلو، د خامو موادو، د سون د موادو، انرژي، ساختماني موادو او داسې نورو په څېر مادي امکانات چې د تولید لپاره ضروري وي، د صنایعو په رشتوي ترکیب کې خورا مهم نقش لري.

په عمومي توګه ویلای شو، هغه تعین کوونکي عوامل چې په صنایعو کې د رشتوي تغیر لامل ګرځي، په مختلفو صنعتي برخو کې له تخنیکي پرمختګ څخه عبارت دي.

هغه اساسي تاثیر چې تر اوسه پورې یې د صنعتي رشتو د یو ځایوالي په برخه کې خپل ځای ساتلای دی، له برقي انرژي څخه عبارت ده.

د تولید د وسایلو، د تولید د اطلاعاتي تکنالوژي د وسایلو، د تولید د الکترونیکي وسایلو، د تولید بېلابېلو کیمیاوي صنایعو او د اټومي انرژي په څېر ټولې صنعتي رشتې د صنایعو په رشتوي ترکیب کې د خپلې ونډې په تناسب اهمیت او نقش لري.

په هر هېواد کې د صنعتي رشتو انکشاف په هغه هیواد کې د ټولنیزو، اقتصادي او طبیعي شرایطو مطابق صورت نیسي او په هره اندازه چې دغه شرایط مساعد وي، د صنعتي انکشاف سیر هم په ورته اندازه چټک یا ګړندی وي.

۱- د صنعتي رشتو تصنیف:

په تېرو وختونو کې د صنعتي ګروپونو یا دستو تصنیف د اقتصادي مزیت یا جغرافیایي نژدېوالي په اساس ترسره کېده، خو په ورځنیو شرایطو کې یې نسبتاً بېل شکل غوره کړی دی چې د رقابتي ګټو له نظره د صنعتي ګروپ په توګه په نظر کې نیول کېږي. په دې صورت کې د یوه صنعتي ګروپ ځواک له یو لړ تعاملي عواملو سره تړاو لري چې په ترتیب سره د شرکت له استراتیژي، د تولید د عواملو له محیط او شرایطو، د تقاضا له محل او شرایطو، اړوند او مرستندویو صنایعو، د دولت له مالي او تشویقي سیاستونو او داسې نورو څخه عبارت دی، خو تر اوسه پورې په اقتصادي اړیکو باندې زیات تاکید کېږي.

هغه عناصر چې د صنعتي رشتو په تصنیف او دسته بندي کې اساسي نقش لري، د صنعتي دستو په توسعه کې له علمي مدیریت او د صنعتي رشتو له پوهې څخه عبارت دی.

زیاتره پوهان په تولیدي سیستم کې د اقتصادي پنځونو له کاپي کولو او تقلید څخه د استفادې تمایل لري، خو بل شمېر یې تر ډېره ځایه د خلاقیت، نوښت او ابتکاراتو پلوي کوي.

دا سمه ده چې ځینې صنعتي شرکتونه د تولید په برخه کې په انفرادي توګه له ځان څخه یو شمېر نوښتونه ښودلای شي، خو دغه ابتکار په صنعتي ډګر کې علمي زېرمې نه شي اضافه کولای او که زیاتې یې هم کړي نو ډیرې محدودې اغیزې به ولري.

پراخ امکانات شتون لري چې په مټ يې صنعتي شرکتونه کولای شي علمي زيرمې زياتې کړي. په (۱۹۹۸) کال کې د رومين په نامه اقتصاد پوه د قابليت د حصول د مطالعاتو په برخه کې هغه په دريو دستو باندې و وېشل:

لومړي: د صنعتي دستې په داخل کې د مختلفو فني فعاليتونو له لارې د قابليتونو تر لاسه کول. د معمولي توليدي فعاليتونو مشاهده، د نگهدارې او اعمار د فعاليتونو له لارې د پوهې حصول او يا د تجهيزاتو مجده اماده سازي، ازمايشونه او فني توسعه په دې ډله کې شامل دي.

په دوهم گام کې له باندنيو سر چينو څخه علمي معلومات تر لاسه کولای شو. دغه معلومات ممکن له باندني نړۍ څخه تر لاسه شي او يا د فعالانه تحقيقاتي هلوځلو په ترڅ کې حاصل شي. **درېيم:** د شرکت په سطحه د انساني پانگې د تعليم او تربيت له لارې هم تخصصي پوهاوي ته تقويت ورکول کيدی شي.

د صنعتي رشتو په تصنيف او دسته بندي کې لاندې قواعد په نظر کې نيول کيږي:

الف: د مجدد او پراخ توليد په جريان کې د صنعتي رشتې موقف او اهميت.

ب: د هغو خامو موادو متجانس والی چې د توليد په برخه کې ترې استفاده کيږي.

ج: د تکنالوژيکي پروسې، تخنيکي اساساتو او داسې نورو مشابهت يا ورته والي.

د صنعتي رشتو دسته بندي د توليداتو د اقتصادي اهميت له مخې هم صورت نيولای شي. له همدې کبله ده چې صنايع په دوو مهمو گروپونو وېشل شوې ده چې د توليدي وسايلو له توليد کوونکو رشتو او د استهلاکي يا مصرفي موادو له توليد کوونکو رشتو څخه عبارت دي.

په دې برسېره د صنعتي رشتو د سته بندي د صنعتي محصولاتو د توليد د متجانس والي، د تکنالوژيکي عملې د ورته والي او د استفادې وړ خامو موادو د ورته والي په اساس هم صورت نيسي.

د يادولو وړ ده چې د صنعتي رشتو تصنيف د فعاليت د مشخصاتو په اساس هم صورت نيولای شي.

يعنې د استخراجي صنايعو رشتې چې د کارېدونکو موادو په استخراج مصرفې وي، د پروسس کوونکو صنايعو له رشتې څخه چې د کار مواد، خامو موادو پروسس کوي، څخه د فعاليت د مشخصاتو په واسطه تفکيک کيږي.

بلاخره د اقتصادي خصوصياتو په اساس هم د صنعتي رشتو تصنيف او گروپ بندي صورت نيولای شي.

د مثال په توګه، ورته تصنیف د تولیدي مصارفو، د خامو موادو د مصرف، له انرژي څخه د استفادې د اندازې، د تولید لپاره د پانګې د عامل، د کتلوې، سريل، منفرد تولید او داسی نورو په څېر د تولید د طرز په اساس صورت نیسي.

۲- د صنعتي رشتو ذات البيني روابط

په یوه هیواد کې دصنعتي ودې او پر مختګ لپاره د اوږد مهاله پلانونو او پروګرامونو طرحه یو لازمي امر ګڼل کیږي چې د سیاست گذاره بنسټونو له لوري تر سره کیږي.

د پلانګذاري په دې سطحه کې هڅه کیږي تر څو د صنعتي پراختیا لپاره اوږد مهاله او هر اړخیزه لارښود تدوین او اجرا شي.

د هر تولیدي فعالیت د پیل پایله نه یوازې دا چې د عرضې او تقاضا د نظام د اختلال لامل نه ګرځي، بلکې په خپل نوبت سره د هیواد د صنعتي پراختیا په چټکتیا کې هم ونډه لرلای شي. په مخ په وده هیوادونو کې د صنعتي توسعې په سیاست گذاري کې یو د پام وړ لاره، په صنعتي رشتو باندې له مبتني روش څخه عبارت دی.

دغه صنعتي رشتې نه شي کولای یو له بل څخه په جلا توګه د متقابلو اړیکو او همکاريو له لرلو پرته خپلې ودې او پراختیا ته دوام ورکړي. همدغه لامل دی چې د صنعتي رشتو تر منځ یوه ذات البینی او نه شلیدونکې اړیکه موجوده ده.

د مسلسل، مجدد، موثر او پراخ تولید په موخه د بېلابېلو صنعتي رشتو، خصوصاً د ثقیله او خفیفه صنایعو تر منځ ژورې اړیکې او مناسبات شتون لري.

په یوه معینه زماني مقطع کې د موادو، او د ټولنې د اړتیا وړ استهلاکي امتعې اندازه د خفیفه صنایعو، غذایی موادو او کرنیزو تولیداتو د انکشاف له سطحې سره متناسبه ده چې کرنیز تولیدات د غذایی موادو د تولید په موخه د خامو موادو او خفیفه صنایعو د ټولو رشتو له منبع څخه عبارت دی.

په همدې توګه د خفیفه صنایعو په رشتو او د کرهنې په سکتور کې د تولید د سطحې لوړوالی، په خپل نوبت سره د کار د وسایلو او تولیدي وسایلو، یعنی د ثقیله صنایعو د رشتو د سطحې د انکشاف او پراختیا لامل ګرځي.

د ثقیله صنایعو انکشاف هم د ټولنې د اړتیا وړ توکو او د استهلاکې موادو د تولید د زیاتوالي لامل ګرځي

د ثقیله او درنو صنایعو په بېلابېلو رشتو کې د تولید د اندازې یا کچې زیاتوالی د ټولنې د اړتیا

ور توکو د تهیه کوونکو رشتو د تولیدي وسایلو د تولید د زیاتوالي لامل گرځي او په ورته وخت کې د ثقیله صنایعو په موسساتو کې د امتعې د مستقیم زیاتوالي لامل گرځي.

هغه اړیکې چې د ثقیله صنایعو د رشتو تر منځ شتون لري، له مثالونه یې په لاندې توګه یادونه کېږي:

د انرژي د تولید صنایع، کمیایو صنایع، ساختماني صنایع او داسې نور چې نه یوازې په خپل منځ کې، بلکې د ملي اقتصاد له ټولو صنعتي رشتو سره پراخې اړیکې لري چې د ثقیله صنایعو د اساس په توګه پېژندل کېږي.

د شپږم څپرکي د مطالبو لنډيز:

د صنایعو د رشتوي ترکیب لنډيز په لاندې ډول دی:

- هغه عوامل چې د صنایعو په رشتوي ترکیب کې ټاکونکې دنده تر سره کوي له لاندې مواردو څخه عبارت دي:

الف- په یوه هیواد کې د اقتصادي پراختیا او صنعتي رشتو حجم.

ب - په هره اندازه چې په یوه هیواد کې د ماشین جوړونې، د انرژي او کمیایو صنایعو د تولید او داسې نورو په څېر د صنعتي او تخنیکي تجهیزاتو او اسانتیاوو سطحه لوړه وي، په هماغه هیواد کې تخنیکي جریان په هماغه اندازه له پراخو امکاناتو څخه برخمن وي.

ج- د هیواد د اقتصادي استقلالیت درجه.

د- صنایعو په رشتوي ترکیب کې د کار د مولدیت سطحه او د صنعتي تولیداتو د اقتصادي موثریت درجه تاثیر لري

صنعتي رشته د صنعتي شرکتونو له مجموعې څخه عبارت ده چې د تولید د یو ډول اقتصادي موخو، ورته خامو یا لومړنیو موادو، ورته تخنیک او ورته کارې تخصص لرونکي وي.

د تخنیکي پرمختګ، د صنعتي تولیداتو د توسعې، ټولنیزې رفاه، کلتوري شرایطو او طبیعي سرچینو په څېر یو لړ عوامل د صنایعو په رشتوي ترکیب کې تغیرات را منځته کولای شي.

- په پخوانیو وختونو کې د صنعتي رشتو تصنیف او دسته بندي د جغرافیایي نژدېوالي په اساس تر سره کېدل، خو په اوسني وخت کې د صنعتي ګروپونو دسته بندي، د رقابتي ګټو یا Comparative Advantages په اساس تر سره کېږي.

د علمي مدیریت، ابتکار، خلاقیت او نوښت په څېر ځینې عناصر د صنعتي رشتو په دسته بندی کې تاثیر لري.

د صنعتي رشتو د تصنیف په صورت کې لاندې قواعد په نظر کې نیول کېږي:

- د صنعتي رشتې اهمیت او موقف، د تکنالوژیکي جریان ورته والی، د خامو موادو او صنعتي محصولاتو د تولید متجانس والي او اقتصادي خصوصیات.

- د صنعتي رشتو تر منځ ذات البيني اړیکې شتون لري چې په دې لړ کې د ثقیله او خفیفه صنایعو، کرنیزو تولیداتو او داسې نورو صنعتي رشتو ترمنځ د یادونې وړ دي.

د ثقیله صنایعو انکشاف د استهلاکي تولیداتو او د شیانو د ټولو تهیه کوونکو رشتو د تولیدي وسایلو د تولید د زیاتوالي لامل ګرځي.

د ماشین سازي، استخراجي صنایعو، د اوسپنې د ویلي کولو، انرژي، مختلفو کیمیاوي او ساختماني صنایعو او داسې نورو تر منځ د ورته اړیکو شتون، د صنعتي رشتو تر منځ د ژوندۍ بیلګې په توګه وړاندې کولای شو.

د شپږم څپرکي پوښتنې

- ۱- د هغو مشخصاتو نومونه واخلي چې صنعتي رشتې یو له بل څخه بېلوي؟
- ۲- صنعتي رشته تعريف کړئ؟
- ۳- هغه عوامل توضیح کړئ چې د صنایعو د رشتوي ترکیب د تغییر لامل گرځي؟
- ۴- د صنایعو په رشتوي ترکیب کې کوم موضوعات ټاکنکی رول لري؟
- ۵- په یوه هیواد کې تر کومو شرایطو لاندې د صنعتي رشتو انکشاف صورت موندلی شي؟
- ۶- د صنعتي رشتو د تصنیف په برخه کې د پخوا او اوس تر منځ څه توپیر لیدل کیږي؟
- ۷- هغه عناصر چې د صنعتي رشتو په تصنیف کې رول لري، کوم دي؟
- ۸- د صنعتي رشتو د تصنیف په صورت کې کوم قواعد په پام کې نیول کیږي؟
- ۹- د صنعتي رشتو تر منځ کوم ډول اړیکه شتون لري؟
- ۱۰- هغه اړیکه توضیح کړئ چې د ثقیله صنایعو تر منځ شتون لري؟

په صنایعو کې اقتصادي رهبري يا مدیریت

ټولیزه موخه:

له اقتصادي رهبري، د هغې له ماهیت، روشونو او د صنعتي شرکتونو د ادارې ارگانونو له تشکیل سره اشنایي پیدا کېدل

د زده کړې موخې: د دې خپرکي په پای کې به محصلین د لاندې مواردو په هکله معلومات ولري:

- د صنعتي موسساتو د اقتصادي رهبري د میتودونو ډول.
- له تخنیکي او پرېکړه کوونکي دندې سره اشنایي.
- د صنعت په برخه کې د رهبري له میتودونو سره اشنایي.
- د اقتصادي، اجتماعي او تشکیلاتي میتودونو په هکله معلومات.
- د صنعتي شرکتونو په برخه کې د ضمني او رسمي موضوعاتو زده کول.
- په صنایعو کې د ادارو د تشکیلاتو له اکمال او تجهیز سره اشنایي موندل.
- د صنعتي ادارې د سیستم په هکله د یو لړ قواعدو په هکله معلومات ترلاسه کول.

د صنعتي شرکتونو د اقتصادي رهبري ماهیت

د صنعتي شرکتونو رهبري له هغو هدفمندو او دوامداره اقتصادي او تشکیلاتي جریاناتو څخه عبارت دی چې نهایې موخې ته د شرکت د رسېدلو په موخه په کار اچول شوې وي.

د شرکت رهبري يوه اجتماعي سيستم ته ورته ده چې له يوه پلوه رهبري کوونکي اشخاص او له بل پلو اداره کېدونکي اشخاص په بر کې نيسي.

د صنعتي شرکتونو د ادارې او رهبري پوهه هم د نورو علومو په څېر يوه خصوصي رشته ده چې د موضوع، مشخصاتو، محتوا، موخو او تحقيق د روش لرونکې ده.

د ادارې او رهبري موضوع د ادارې او د هغې د تنظيم له اړيکې څخه عبارت دی.

د توليدي شرکتونو د ادارې او رهبري تحقيقي ميتود له هدفمند مراقبت، تحقق او بررسي، د اقتصادي تجارو له استعمال او وظيفوي تحليلونو څخه عبارت دی.

د ادارې او رهبري اجتماعي او سوسيولوژيکي خصوصيات د مشخصو اجتماعي اړيکو او مناسباتو له څرنگوالي سره تړاو لري.

د ادارې او رهبري د علم محتوا د صنعتي شرکتونو د ادارې او رهبري د ميتودولوژيکي اساساتو له مطالعې او ارزيايي څخه عبارت دی.

د صنعتي شرکتونو د مشخصاتو په اړه ويلای شو چې د شرکتونو د رهبري مشخصات د شرکتونو د ډول او فعاليت له مخې يو تر بله توپير لري، يعنې په هره اندازه چې شرکت ستر وي، په هماغه کچه بيوروکراسي په کې وده کړې وي، او څومره چې شرکت کوچنی وي، د کارونو په اجرا کې يې په متناسب ډول سرعت او چټکتيا ليدل کېږي.

د صنعتي شرکتونو اداره او رهبري دنده لري چې د کار کوونکو د انتخاب او دتقرر، د هغوی د استعدادنو د انکشاف او فعاليتونو د انسجام چارې تنظيم او کنترول کړي.

په يوه صنعتي شرکت کې د رهبري دنده په دوو ډولونو ليدل کېږي چې يوه يې له تخنيکي او بله يې د تصميم نيولو له دندې څخه عبارت دي.

د شرکت تخنيکي دنده د کميت، کيفيت، مکان او زمان له مخې د توليد د عواملو د استعمال څرنگوالي په بر کې نيسي او په حقيقت کې د توليد جريان، اداره او تنظيم کوي، خو تصميماتي دنده د توليد د عواملو له تهپې سره په تړاو، په يوه معين وخت او مقدار کې مشخصه وي او ضمناً د توليدي شيانو د بازار موندنې مسله هم په تصميماتي دندو کې شامله ده.

د رهبري د دندې په توگه تشکيلات، د پلانونو تنظيم او د نظارت او کنترول فعاليتونه د شرکت د دواړو، يعنې تخنيکي او تصميماتي دندو برخه گڼل کېږي.

د صنعتي شرکت رهبري نسبتاً ستونزمن کار دی، ځکه له يوه لوري د قواعدو او مقرراتو له طرحې سره سروکار لري او له بل لوري د هغوی د تطبيق دنده په غاړه لري.

زياتره پوهان د صنعتي شرکت رهبري ته د يوه هنر په سترگه گوري او اړوند استعداد، فهم،

ابتکار او د انساني قوې تنظيم په کې اړين بولى چې يوه طبيعي هديه يا ډالۍ نه ده، بلکې د تعليم، تحصيل او تجربې په توگه تر لاسه کېږي او د صنعتي شرکت په بېلابېلو برخو کې ترې استفاده کېږي.

د شرکت د رهبري څانگه دنده لري چې د صنعتي شرکت لنډ مهاله، منځمهاله او اوږد مهاله موخې د شرکت په پلان کې ځای کېږي او د وسايلو د موثر استعمال په واسطه هغوى ته د رسېدلو امکانات را وسپړي او په ورته وخت کې دنده لري، تر څو د تخنيکي او توليدي محلاتو او کار ځايونو تر منځ تړاو را منځته کړي او د انسجام په برخه کې يې هڅې پيل کړي.

د کار وېش چې په هر شرکت کې د يوه قانونمند کار په توگه پېژندل کېږي، د موثر تحقق مکلفيت يې بيا هم د شرکت رهبري څانگې ته سپارل کېږي.

معمولاً په صنعتي شرکتونو کې د رهبرۍ چارې په دريو برخو وېشل کېږي:
د شرکت ټيټ پوړى رهبري ارگان، د شرکت منځ پوړى رهبري ارگان او د شرکت لوړ پوړى رهبري ارگان چې هر يو يې بېلابېلې او متنوعه دندې لري.

که چېرته ذکر شوي ارگانونه يوازې عنعنوي او تکراري دندې تر سره کړي، نو له ساکن يا (استاتيک) ډول رهبري څخه بحث کېږي، خو که چېرته د کار په بهير کې نوښت يا ابتکار صورت ونيسي، نو ويل کېږي چې د رهبري ډول متحوله يا (ډيناميکه) بڼه غوره کړي ده.

د صنايعو د رهبري ميتودونه

د صنايعو د برخې ميتود يا روش په عمومي توگه په اداره کېدونکې موضوع باندې د اداره کونکي عامل د پرېکړې د عملي کېدلو له طريقې څخه عبارت دى.
د صنعتي سکتور او دهغه د اړوند شرکتونو له رهبري سره په تړاو له درې ډوله ميتودونو څخه استفاده کېږي:

الف - تشکيلاتي روشونه.

ب - تربوي ميتودونه.

ج - اقتصادي ميتودونه.

تشکيلاتي ميتودونه د اداره کولو ټول ميتودونه او طريقې په بر کې نيسي او د توليد په جريان کې د کار کوونکو او کايگرو د رهبري په شمول، د پرسونل برخې د ادارې او رهبري چارې

تنظیم کوي.

تشکیلاتي میتودونه د اداري دستګاه منظم جوړښت او تشکیل، د کار کوونکو او کادرونو د تقرر او ځای پر ځای کېدلو او هغوی ته د هدایاتو د صدور په څېر د یو لړ حقوقو او وجاهیو تثبیت او د هغوی د ټولو تشکیلاتي اجزاوو او فعالیتونو کنترول په بر کې نیسي.

- تربیوي میتودونه له هغو مهمو عواملو څخه عبارت دي چې نه یوازې د صنعتي شرکت د رهبري د مسلک او تخصص د سطحې د لوړولو لپاره ضروري ګڼل کېږي، بلکې د کار کوونکو د ټولو کتګوریو د ظرفیت لوړولو لپاره لازمی ګڼل کېږي.

د تر بیوی میتود په ترڅ کې له ټولنیز نقطه نظره د کار مندانو تر منځ د متقابلې همکارۍ روحیه پیاوړې کېږي او د هېواد د صنعتي ودې په وړاندې د کارکوونکو د مسؤلیت احساس غښتلی کېږي.

د کار او تولید په ترڅ کې د کارکوونکو رواني تقویه او د خوشبیني دروڅې ایجاد د همدغه میتود له برکته تحقق مومي.

د صنعتي تولیداتو د کیفیت او کمیت د غوره والي او صنعتي کېدلو په موخه اړینه ده چې د کارګرانو او د مدیره ډلې تر منځ د تعاون او همکارۍ روحیه غښتلې شي، ځکه په ورته فضا کې کار کوونکي د مدیره ډلې له لوري د پټیل شویو موخو تر لاسه کولو ته د وجداني مسؤلیت په سترګه ګوري او په صمیمانه توګه یې د هغوی د لار ښوونو په اساس د تر لاسه کولو هڅې کوي.

په تربیوي میتود کې د زده کړې بهیر یوه دوامداره پروسه ګڼل کېږي او په دې باندې ټینګار کېږي چې د تولید د کرښې مطابق، د موخو په ترلاسه کولو کې له غفلت څخه کار وا نه خيستل شي.

د اداري او رهبري اقتصادي میتودونه د یوه دقیق سنجش له مخې، اداري او اقتصادي قوانینو ته په کتنې سره د اقتصادي غوښتنو له لارې تطبیق کېږي.

د صنعتي شرکتونو د رهبري اقتصادي میتودونه، پلانګذاري، اقتصادي سنجشونه، د غوره پایلې او زیاتې لاسته راوړنې په موخه د کار کوونکو لپاره مادي مشوقات، د قیمت د سیستم تنظیم، د صنعتي شرکت تمویل، د کریدیت برابرول او داسې نور په بر کې نیسي.

د صنعتي شرکت د سالمې رهبري په ترڅ کې د شرکت کارکوونکي نوې مهارتونه تر لاسه کوي، تېروتنې او اشتباهات یې د سالمې لارښوونې له لارې اصلاح کېږي، د کارکوونکو ترمنځ متقابل احترام تامینېږي، او د اصولو د تطبیق لپاره لایق او د کار وړ کسان ګمارل کېږي.

د یوه منل شوي اصل په توګه ویلای شو چې ورځنی نړیوال اقتصاد او د صنایعو پرمختیایی

بهر د پوهې او معلوماتو له برکته منځته راغلی دی. تکنالوژیکي پرمختګونو او کمپیوټري اطلاعات د نړۍ په ورځني اقتصاد کې انقلابی رول تر سره کړی دی چې له کبله یې د سوداګرۍ بڼې په بشپړه توګه بدلون موندلی دی چې دواړه برخې، یعنې توليدي او خدماتی ترخې ور څخه برخمنې شوې دي.

صنایع او دهغه اړوند شرکتونه د اطلاعاتو په مټ کولای شي د اخستونکو او مشتریانو اړتیاوې درک کړای شي او په دې توګه د اړینو توکیو تولید ته دوام ورکړي چې په دې توګه مولد او مستهلك، دواړه د تولید او صنعت له پروسې څخه مستفید کیدای شي.

په دې صورت کې ګټور توب یوازې د سرمایې په حجم پورې نه تړل کېږي، بلکې د کارکوونکو په پوهې او تخصص پورې اړه لري.

د اقتصادي پراختیا په برخه کې د پوهې په اهمیت باندې د پوهېدلو لپاره لازمه ده چې د ضمني او رسمي پوهې اهمیت درک کړو.

الف - ضمني پوهه :

د اطلاعاتو نړۍ یوازې د رسمي ادراک د قوې په اساس نه ده بنا شوې، په نوې دوران کې له اطلاعاتو څخه ګټه اخستل د تولید په اندازه ارزښت لري.

له صنعتي پوهې او اطلاعاتو څخه د استفادې کولو ځواک او وړتیا نه یوازې د مدیره او باصلاحیته ډلې لپاره ضروري دي، بلکې د صنعتي برخې د ټولو کارکوونکو لپاره ضروري ده، خو باید وویل شي چې پوهه او معلومات یوډول نه دي، په بل عبارت له تجربې سره د اطلاعاتو د ترکیب پوهه، شرایط، له معلوماتو څخه تعبیر او عکس العملونه یو تر بله توپیر لري.

دغه مجموعه د معلوماتو غوره ډول دی چې د تصمیم نیونې او فعالیتونو لپاره کارول کېږي. پرېکړه او د مسئلې حل د سیستماتیکو او عقلايي څېړنو او تحلیلونو مجموعه ده، خو باید هغه څه تر سره شي او یا یې تر سره کړو چې، د موقعیت د بر رسي جریان، تصمیم او له هغه وروسته د هغه اجرا، یې زموږ د پوهې، تجربې او مشهوده برخه ده چې د ضمني پوهې په توګه ترې یادونه کېږي.

ب - رسمي پوهه:

دغه پوهه د پوهې د طبقه بندي سټه تشکیلوي چې د علمي او فني جریاناتو په اساس صورت نیسي.

ضمني پوهه د رسمي پوهې بشپړونکې ده چې انسان ته د رسمي پوهې د عناصرو د زده کړې او

له هغه څخه په عامو واقعو کې د استفادې کولو اجازه ورکوي.

په صنایعو کې د اداري ارگانونو د تشکیل، اکمال او تجهیز مسایل د تولیدي صنایعو د چارو د ادارې په سیستم کې اداره او تشکیلات مهم رول لري او تر کومه بریده چې د صنعتي برخو تر منځ همکاري زیاته وي، په هماغه اندازه د تولید جریان چټکتیا مومي. د اداري دستګاوو جوړښت او ترکیب د هغو تصامیمو په محتوا او اساساتو باندې قوي اغېز لري، چې نیول کېږي.

په همدې ترتیب اداره د نیول شویو تصامیمو په لېږد، د صنعت د برخې د بېلابېلو معلوماتو په رښتیاوالي او دقت، د رهبرانو د کار په کیفیت او محتوا، او په مختلفو مؤظفینو او کارکوونکو باندې قوي اغېز لري.

معمولاً د اداري سیستم په تنظیم کې لاندې موضوعات په نظر کې نیول کېږي:

الف - اداري پرېکړې باید د مطلوبیت، د اداري او رهبري د عملياتي خصوصیاتو د لوړوالي، له اداري جریاناتو سره په تړاو د مصارفو دکموالي، د اداري کارکوونکو د پوهې د سطحې د دوامدارې ارتقا، د معلوماتو د مناسب سیستم د ایجاد، او په عصري تکنالوژي باندې د اداري دستګاوو د تجهیز په اساس تر سره شي.

ب- د صنعت د برخې د ادارې او رهبري د برخې کارکونکي باید خپل زیات وخت د ادارې د مختلفو برخو د معلوماتو او اطلاعاتو د تنظیم په چارو مصرف کړي.

ځکه د کار او تولید د وضعې په اړه لازم اطلاعات، طرحه شوي پلانونه او د صنعتي شرکتونو او موسساتو د مختلفو برخو جریانات، د اداره کوونکو او اداره کېدونکو ترمنځ د اتصال د کړۍ یا حلقي حیثیت لري.

ج - هغه معلومات چې د صنعتي شرکت له داخل او یا خارج څخه ترلاسه کېږي، اساساً کوم ډول معلومات وي؟ دغه معلومات باید د چا له لوري ورکړل شي؟ د صنعتي شرکت کومي کومې ادارې یا حلقي ته وړاندې شي او ایا دغه معلومات متناوب شکل لري او یا د ریښتیني اوضاع او احوال له مخې وړاندې شويدي؟

د- د معلوماتو د برابرې ډلو تنظیم او څرنګوالي، د هغوی د انتقال ډول، د اطلاعاتو کره والي، او دا چې د معلوماتو کومه برخه باید د رهبري ادارې کومې حلقي ته وسپارل شي، هغه مسایل دي چې د صنعتي موسساتو په اداري سیستم پورې اړه لري.

ه- رهبري ارگانونو ته د وظایفو د سپارلو او د هغوی د اجرا ډول، د وظایفو د تعینونکي کس تشخیص، په دې برخه کې د کارول شویو څرنګوالي او داسې هغه موضوعات دي چې د صنعتي

شرکت د اداري سیستم په چوکاټ کې طرحه او تنظیم کيږي.

د صنعتي چارو د ادارې په پورتنیو مطالبو برسېره دلاندې مطالبو رعایت هم په نظر کې نیول کيږي:

- صنعتي مدیر نباید له اخلاقي او سلوکي مسایلو څخه غافل وي.

- د نظارت له لارې د صنعتي واحدونو د کړو وړو څارنه باید د یوه دوامدار بهیر په توګه و منل شي.

- په کاري بهیر کې د شوق را منځته کېدل او په اړه یې د نظر له څښتنانو سره مشوره کول.

د اووم څپرکي د مطالبو لنډيز:

د صنعتي موسساتو اداره او رهبري له یوه پېچلي، دوامدار او هدفمند اقتصادي او تشکيلاتي جریان څخه عبارت دی چې موخه یې د شرکت لپاره د نهایي موخه تر لاسه کول دي.

د صنعتي رهبري ټولنيز سیستم د اشخاصو متقابل روابط احتوا کوي. د صنعتي برخې د هدفمندي او سالمې رهبري په موخه د رهبري له پوهې او میتودونو څخه استفاده کول او د ټولنيزو رواني خصوصياتو رعایت کول په ورته بهیر کې یو ضروري امر ګڼل کيږي چې په دې څپرکي کې په مفصله توګه بیان شوی دی.

د څپرکي په اوږدو کې د صنعتي رهبري د تصمیم نیونې په برخه کې د شرکت د رهبري له دندو څخه له زمانې نظره د بېلابېلو تشکيلاتي پلانونو د طرحې، له نظارت او کنترول، دپوهې او ابتکار په څېر د علمي اساساتو له مخې د استعداد د معیارونو په اساس د مسؤلینو او کارکوونکو د تقرر او تعین په څېر له مختلفو ابعادو څخه یادونه وشوه.

همدا شان د تشکيلاتي، تربیوي، اجتماعي، رواني او اقتصادي میتودونو په څېر د صنعتي شرکت له یو لړ رهبري میتودونو څخه یادونه وشوه چې تشکيلاتي میتود یې د ادارې له کنترول، د اداري د دستګاه له جوړښت او د پرسونل له اړوندو موضوعاتو سره تړاو لري.

تربیوي او اجتماعي میتود د کارکوونکو له تخصصي پوهې، د کارکوونکو تر منځ د متقابلو اړیکو او مرستندويه روحيې دتأمین، د مسؤلیتونو د احساس د غښتلتیا او دصنعتی پرسونل د رواني روحيې د تقویې په څېر د یو لړ ټولنيزو اړیکو له ایجاد سره سرو کار لري.

اقتصادي میتود په حقیقت کې د تولید له عواملو څخه د غوره استفادې، د صنعتي تولیداتو د کیفیت او کمیت د لوړوالي په څېر یو لړ مسایل احتوا کوي.

همدا شان د څپرکي په اوږدو کې له ضمني او رسمي پوهې څخه یادونه وشوه چې صنعتي

شرکتونه ترې استفاده کولای شي.

د څپرکي په پای کې د صنایعو د اداري ارگانونو د تشکیل او د صنعتي ادارې د سیستم د خصوصیاتو او قواعدو په رابطه له یو لړ مطالبو څخه یادونه وشو.

د اووم څپرکي پوښتنې

- ۱- د صنعتي شرکت رهبري تعريف کړئ؟
- ۲- د صنایعو د رهبري او ادارې په برخه کې د تخصصي پوهې اهمیت او نقش روښانه کړئ؟
- ۳- د صنعتي شرکت تخنیکي او د تصمیم نیونې دنده تشریح کړئ؟
- ۴- په صنایعو کې د ادارې او رهبري میتودونه واضح کړئ؟
- ۵- تربیوي او اجتماعي میتود څه مفهوم افاده کوي؟
- ۶- د صنعت په برخه کې اطلاعات او معلومات څه اهمیت لري؟
- ۷- له اقتصادي توسعې سره په تړاو ضمني پوهه توضیح کړئ؟
- ۸- په صنایعو کې د اداري ارگانونو د اهمیت په برخه کې معلومات ورکړئ؟

صنعتي مارکېټ او د هغه اړوند اصطلاحات

ټوليزه موخه :

د صنعتي اقتصاد له مهمو اصطلاحاتو سره اشنايي

د زده کړې موخې: محصلين به د دغه خپرکي په پای کې د لاندې مواردو په هکله معلومات تر لاسه کړي:

- بازار او د بازار جوړښت.
- د بازار ځواک او حدود.
- د بازار ډولونه.
- د صنعتي تصدي له تعريف او مفهوم سره پېژندگلوې.
- د قيمتونو تشکيل.
- د مقياس د اقتصاد په برخه کې معلومات.

صنعت

صنعت د هغو صنعتي شرکتونو له مجموعې څخه عبارت دی چې مشابه يا ورته توکي توليدوي او د خپلو اخستونکو لپاره مشترک مارکېټ يا بازار ايجادوي.

په صنعت کې بېلابېل توکي توليديږي چې ځينې يې ځای ناستي يا Substitutional خواص لري. که د کمپلې يا برقي بخارۍ جوړښت ته وکتل شي، نو ليدل کېږي چې موخې يې د گرمي ايجادول

دی، نو که څه هم دغه دوه ډوله تولیدات د ورته مقصد او ورته دندې د پر مخ وړلو لپاره تولیدېږي، خو ویل کېږي چې دغه دوه توکي د بېلابېلو صنعتونو په واسطه تولید شوي دي.

صنعت چې د اقتصاد مهم سکتور گڼل کېږي، د سرمایه او خارجي پانگې اچونې د عدم احتیاج د تامین په برخه کې د خود کفایي یا ځان بسنې زمينه برابروي چې په دې توگه د ټولو اقتصادي او اجتماعي برخو د ودې او پرمختگ لامل گرځي.

بازار

بازار له هغې اجتماعي موسسې څخه عبارت دی چې د زمان، مکان، قیمت او شيانو د کیفیت او نوعې له اعلان سره پېرودونکي او پلورونکي په کې یو ځای کېږي او د پیسو په مقابل کې یو تر بله د شيانو راکړه ورکړه یا تبادلې کوي.

سره له دې چې بازارونه معین حدود نه لري خو بیا هم بېلابېل ډولونه لري.

صنعت هم چې یوه عادي اصطلاح ده، له بازار سره ورته والی لري او معمولاً د بازار عرضې ته اشاره کوي، نو په دې توگه یو صنعت څو بازارونه په بر کې نیولای شي.

د بېلگې په ډول: د پولادو صنعت په بېلابېلو سیمو کې بېلابېل بازارونه لري.

د بازار جوړښت

د بازار جوړښت معمولاً د بازار په داخل کې د شته شرکتونو د توزیع د اندازې په واسطه تعریف کېږي.

د بازار د جوړښت اصلي عناصر په بازار کې د شته شرکتونو له ونډې څخه عبارت دی.

د پرمختلليو شرکتونو په منځ کې تمرکز او د تولید په ورته کرښه باندې، د بالقوه رقیبانو د ورود په وړاندې د موانعو شتون، د غیر رقابتي بازار په شته والي باندې دلالت کوي. بازارونه له خالص رقابت څخه نیولې، تر اولیکوپول پورې بېلابېل ډولونه لري چې د تعیین لپاره یې له لاندې شاخصونو څخه استفاده کېږي:

۱- د پلورونکو د تمرکز درجه، یعنې د هغو شرکتونو شمېر چې ورته توکي تولیدوي.

۲- د توکیو د تنوع د توپیر اندازه چې په مختلفو صنعتي شرکتونو کې د محصولاتو توپیر په گوته کوي.

۳- په بازار کې د تولید په کرښه باندې د سیالو شرکتونو د خروج او ورود شرایط چې په

حقیقت کې د تولید په ورته کرسه باندې د خروج او ورود یا له بازار څخه د تولید کوونکو شرکتونو د وتلو او ورننوتلو د اسانتیا میزان په گوته کوي.

۴- د بازار حدود: د هر بازار محصولات خپلې ځانگړنې لري چې د بل بازار له هغو سره توپیر لري چې له نورو توکیو سره د هغوی د توپیر برید تعینوي.

۵- د بازار اداره او لارښود له هغو کړو وړو څخه عبارت دی چې شرکتونه یې پتېیل شویو موخو ته د رسېدلو په مقصد عملي کوي. د مثال په توگه د بازار د شرایطو او خپلو مقاصدو له مخې یو شرکت په انفرادي توگه او یا له بل شرکت سره د مشارکت په توگه د قیمت د سطحې، د محصول د ډول، د محصول د مقدار، د محصول د کیفیت او ستندرد، اشتهاراتو او تجارتي اعلاناتو په برخه کې پرېکړه ایز تدابیر نیسي. په ورته حالت کې شرکتونه له نورو شرکتونو سره د همکاري یا رقابت له لارې د خپلو سیاستونو د عملي کولو په اړه پرېکړې کوي، چې د بازار د عناصرو په نامه یادېږي.

فرض کړئ، په یوه بازار کې دوه شرکتونه شتون لري چې دواړه یې د خپل مفاد یا گټې د زیاتولو هڅې کوي. نو دوی باید څه ډول عمل وکړي تر څو د زیاتې گټې مقصدونه تر لاسه کړي؟ په ورته شرایطو کې باید وکتل شي چې هغوی د قیمت، محصول او د شرکت د ادارې په هکله څه تصمیم نیسي.

هغوی ممکن یو د بل کره وړه نالیدلي فرض کړي او په مستقلة توگه د خپلو موخو د تعقیب په لټه کې شي او یا د خپلو موخو لپاره گډ تصمیم ونیسي او د خپل منځي توافق په اساس تر لاسه شوې گټې سره جلا کړي، او یا یو د بل په وړاندې د رقابتي سیاست یا سیالی دريځ غوره کړي.

د تولیدي توکیو د خرڅلاو په اړه د خبرتیاوو او د تبلیغ تنوع یا عدم شباهت د مصرف کوونکو لپاره مناسب شرایط برابروي. د تاکتیک او مناسبې استراتیژۍ انتخاب په معینو شرایطو کې د صنعتي شرکت د کړو وړو انعکاس کونکې گڼل کېږي چې د شرکت په اداري چاروکې یوه مهمه دنده گڼل کېږي.

د بازار ډولونه

الف - د کامل رقابت بازار (perfect competition):

دغه ډول بازارونه په بشپړه توگه غیر شخصي بڼه لري چې د ورته توکیو بې شمېره تولید

کوونکي او اخستونکي په کې شتون لري.

په ورته بازاری شرایطو کې د عرضه کوونکو تر منځ رقابت یا سیالي شتون نه لري او په ورته توګه د توکیو د اخستونکو تر منځ هم متقابل رقابت نه احساس کیږي.

د کامل رقابت بازار د لاندې خصوصیاتو لرونکی وي:

- په ځانګړې صنعت کې د شیانو تولید ورته یا مشابه بڼه لري او دغه حالت د دې لامل ګرځي چې مصرف کوونکي د دغه یا هغه تولیدي واحد د اخستلو په برخه کې بې پرې یا بې تفاوته پاتې شي. په ورته شرایطو کې اخستونکي اړتیا نه لري چې د یوه تولیدي واحد په مقابل کې د نورو تولید کوونکو تر قیمت لور قیمت ورکړي.

- دا چې په بازار کې د پلورونکو شمېر زیات وي، نو په دې توګه په بازار کې د ټول پلور په پرتله د کوم ځانګړي پلورونکي د پلور اندازه نا چیزه بڼه لري چې په دې توګه په یوازې سر په بازار کې د شیانو د قیمت د تعیین ځواک نه لري.

- په بازار کې د اخستونکو زیات شمېر هم د دې لامل ګرځي چې هر یو یې په بازار کې د قیمت په تعیین باندې تاثیر نه شي لرلای.

- د تولیدي سرچینو او عواملو د سیالیت له کبله په اوږده مهال کې بازار ته د ننوتلو او یا له هغه څخه د وتلو په برخه کې کوم ځانګړی صنعت له هیڅ ډول موانعو او خنډونو سره نه مخ کیږي.

- په ورته بازاری شرایطو کې بازار شفافه بڼه لري او اخستونکي او پیرودونکي کولای شي، بازاری خصوصیاتو ته په پام سره د خپلو عوایدو او مصارفو وړاند وینه وکړای شي.

- په ورته شرایطو کې د مصرف کوونکو او تولید کوونکو تر منځ کوم جوړ جاري نه شي کېدی او هر یو یې په دې لټه کې وي چې خپل مفاد او مطلوبیت تر ټولو لوړ حد ته ورسوي.

ب - د کامل انحصار بازار (Monopoly):

کامل یا بشپړ انحصار هغه مهال منځته راتلای شي چې په بازار کې یوازې یو تولید کوونکی شتون ولري او تر څنګ یې د سیالانو مشهود یا تکنیکي رقابت نه لیدل کیږي. په ورته شرایطو

کې انحصاري شرکت کولای شي خپل ټول سیاستونه عملي کړي. هغوی د تهدیدي قیمت په مرسته کولای شي هغه توکي له بازار څخه وشړي چې د دوی د توکیو ښه ځای ناستي یا Substitutional Goods گڼل کېږي.

د کامل انحصار د تحقق په موخه لاندې دوه شرطونه اړین گڼل دي:

- په بازار کې یوازې د یوه عرضه کونکی شتون .

- په بازار کې د عرضه شویو توکیو په وړاندې د نژدې ځای ناستو توکیو نه شتون.

د انحصار سر چینې د لومړینو موادو یا عواملو د عرضې له کنترول، فردي خصوصیاتو، د اختراع د ثبت له امکاناتو او د فابریکې د تاسیس د مصارفو له لرلو څخه عبارت دي.

ج - د انحصاري رقابت بازار Monopolistic competition:

په ورته بازار کې د تولیدي محصولاتو د توپیر له کبله پلورونکي د شیانو په قیمت باندې کنترول نه شي لرلای، له همدې امله د قیمت د لوړولو په صورت کې د تقاضا له منفي میلان سره مخ کېږي.

په هر صورت په بازار کې د زیاتو ځایناستو توکیو شتون انحصاري قدرت محدود وي او د دې لامل گرځي چې تقاضا یې زیات ارتجاعیت ولري.

که چېرته په انحصاري بازار کې شرکتونه په فردي توگه خپل قیمتونه ښکته کړي، د تقاضا منحنی یې له زیات ارتجاعیت سره پورته لور ته حرکت کوي او خپل خرڅلاو ته زیاتوالي وړکولای شي، په داسې حال کې چې که په بازار کې ټول شته شرکتونه خپل قیمتونه نازل کاندې، نو د هر شرکت پلور په کمه اندازه زیاتوالی کولای شي.

د - څو اړخیز انحصاري بازار (Oligopol):

له هغه بازار څخه عبارت دی چې د ورته یا مشابه توکیو د تولید یا پلور څو شرکتونه په کې شتون ولري. که چېرته د شرکتونو له لوري پلورل کېدونکي شیان سره مشابه وي، نو بازار د خالص بازار په نامه او که چېرته شیان سره متفاوت وي نو د نا خالص بازار په نامه یادېږي.

په ورته اولیکوپولي بازار کې نه د تولید کوونکو شمېر دومره زیات وي چې په بازار اغېز او تاثیر ولري ، او نه دومره کم وي چې یوازې یو تولید کوونکي د کامل انحصارگر موقف ولري. هغه څه چې په ورته حالت کې د یادولو وړ دی، د شرکتونو له متقابلې رابطې څخه عبارت دی. د تولیدي

شرکتونو ترمنځ متقابلې اړیکې د څو جانبه انحصار د بحث د ثقل مرکز گڼل کېږي.

د انحصاري رقابت په بازار کې د بحث موضوع د تولیداتو له تنوع، او بازار ته ورود او خروج د شرایطو له سادګي او اغلاق څخه عبارت وو، خو د څو جانبه انحصار په صورت کې د بحث موضوع د تولیدي شرکتونو تر منځ له ستراتیژیکي عکس العملونو څخه عبارت دی.

د څو اړخیز انحصاري بازار په ترڅ کې د تبلیغاتي رقابت او د شیانو د متنوع کولو د رقابت په څېر غیر قیمتي رقابت او سیالی په دوامداره توګه جریان لري.

په هغو بازارونو کې چې مخکې ورنه یادونه وشوه د یوه شرکت مفاد د بل شرکت له هغه سره تړاو درلود. د څو اړخیز رقابت په صورت کې هم ورته واقعیت امکان لري، خو دا پېښه هغه مهال منځته راتلای شي چې شرکتونه له یو بل څخه متاثر شي.

تصدي يا شرکت:

تصدي يا شرکت له هغې ادارې يا تشکیلاتو څخه عبارت دی چې د یوه يا څو کسانو له لوري د معینو موخو د لاسته راوړلو په موخه ایجادېږي. تصدي یو اصلي عملیاتی واحد دی چې د کار، سرمایې او خاموموادو په څېر له یو لړ عواملو څخه د شیانو او خدمتونو د تولید په مقصد استفاده کوي او خپل مصارف د محصولاتو د پلور له درکه تامین کوي.

د شرکت اساسي موخه تر ټولو لوړ حد ته د مفاد له رسولو څخه عبارت ده، خو امکان لري چې د دې په څنګ کې یو لړ نورې ګټې هم ولري.

د قیمت جوړښت

انحصار کونکي چې بازار ته بېلابېل توکي عرضه کوي، د مشتریانو يا پیردونکو له مختلفو ټولنو سره مخ کېږي. په دې صورت کې امکان لري چې له اخستونکو څخه د یوه واحد قیمت په ځای بېلابېل قیمتونه تر لاسه کړي.

په دې صورت کې کیدی شي د قیمت ساختار د مصرف له جوړښت سره متناسب وي. یعنې قیمت د هغه مصرف له مخې تعین شي چې د دغه توکي د تولید لپاره منځته راغلی وي.

همدا شان قیمت د تقاضا د اندازې له مخې تعین شي.

مفاد

هغه اضافه در آمد چې په یوه معینه دوره کې د سرمایه گذاري له درکه تر لاسه کېږي، له مفاد څخه عبارت دی. د یوه شرکت د مفاد د کچې زیاتوالی د هغه شرکت د بریالیتوب او موفقیت د

معیار خرگندونه کوي چې د مفاد د نرخ په توگه افاده کيږي.

د مقیاس اقتصاد

د مقیاس اقتصاد یا اقتصاد سپما د دې خرگندونه کوي چې د تولید له زیاتوالي سره د هر تولیدي واحد د تولید مصرف کموالی مومي، نو له دې کبله ویل کيږي چې زیات تولید د مصرف سپما منځته راوړي.

خو اقتصادي تذبذیر یا اقتصادي اصراف د دې خرگندونه کوي چې د تولید له زیاتوالي سره د هر تولیدي واحد د تولید مصارف زیاتوالی مومي او په پایله کې د شیانو قیمت هم لوړیږي. په دې صورت کې زیات تولید شرکت ته مفاد نه شي ور په برخه کولای.

د اتم څپرکي د مطالبو لنډیز

صنعت د هغو صنعتي شرکتونو له ډلې څخه عبارت دی چې ورته یا مشابه تولیدات تولیدوي او د خپلو پیروونکو لپاره یو مشترک یا گډ بازار ایجاد کړي.

- بازار له یوې ټولنیزې موسسې یا بنسټ څخه عبارت دی چې د پیروونکو او پلورونکو بېلابېلې ډلې په کې د پېر او پلور او تبادلوي معاملاتو لپاره یو ځای کيږي او د پیسو په مقابل کې توکي او خدمتونه تبادله کوي.

- معمولاً د بازار جوړښت د بازار په داخل کې د شته شرکتونو د توزیع د اندازې له مخې تعریف کيږي. د بازارونو د تعین لپاره لاندې شاخصونه په نظر کې نیول کيږي:

د پیروونکو د تمرکز درجه، د پلورونکو د تمرکز درجه، د شیانو د توپیر درجه، بازار او د تولید کړنې ته د سیالانو د ورود او خروج د شرایطو څرنگوالی..

- د بازار لار ښود د هغو کړو وړو او موډلونو د تعین استعمال مطلب افاده کوي چې شرکتونه یې خپلو موخو ته د رسېدلو په مقصد د بازار د شرایطو له مخې نیسي.

- د بازار ډولونه د کامل رقابت، کامل انحصار او څو جانبه انحصاري رقابت له بازارونو څخه عبارت دی چې د خپلو خصوصیاتو او ځانگړنو له مخې یې د بازار بڼه او شکل تعینيږي.

- تصدې یا شرکت له هغې ادارې یا تشکیل څخه عبارت دی چې د یوه او یا زیاتو گډونوالو په واسطه د گټور فعالیت په توگه د مفاد او یا نورو موخو د لاسته راوړلو لپاره ایجادېږي.

- قیمت او د قیمت جوړښت د دې خرگندونه کوي چې انحصار کونکي بازار ته بېلابېل توکي عرضه کوي، نو امکان لري چې د یوه معین قیمت په ځای له څو مختلفو قیمتونو څخه

استفاده وکړي.

- هغه اضافي در آمد يا عايد چې په يوه معينه دوره کې د سرمايه گذاري له درکه تر لاسه کيږي له مفاد څخه عبارت دی.

- د مقیاس اقتصاد د دې ښوونکی دی چې د تولید له زیاتوالي سره د توليدي واحد د تولید مصارف کموالی مومي.

د اتم څپرکي پوښتنې

- ۱- صنعتي بازار يا مارکېټ تعريف کړئ؟
- ۲- د بازار د تعين کېدلو لپاره کوم شاخصونه په نظر کې نيول کېږي؟
- ۳- د بازار حدود يا سرحد څه مفهوم لري؟
- ۴- د کامل رقابت يا (Polipol) د بازار خصوصيات واضح کړئ؟
- ۵- د خرڅلاو د بشپړ انحصاري بازار د تحقق لپاره کوم شرطونه ضروري دي؟
- ۶- صنعتي شرکت يا تصدي تعريف کړئ؟
- ۷- د قيمت جوړښت واضح کړئ؟
- ۸- مفاد تعريف کړئ؟

د صنعتي اقتصاد تيوري

ټوليزه موخه:

د صنعتي اقتصاد له تيوري او موضوع سره اشنا کېدل او د تيوري او تجربې تر منځ د توپير په گوته کول

د زده کړې موخې: له محصلينو نه طمعه کيږي چې د څپرکي په پای کې د لاندې مواردو په هکله معلومات تر لاسه کړي:

- د تيوري او تجربې تر منځ د توپير په گوته کول.
- د پخوانيو پوهانو له نظره د صنعتي اقتصاد د تيوري ارزيايي کول.
- د تجربې او تيوري په مورد کې د (Mason) له موډل سره اشنا کېدل.
- د انحصاراتو په برخه کې د جنکس (Jenks) د نظرياتو په هکله معلومات تر لاسه کول.
- د صنعتي اقتصاد د موضوع تحليل او شننه.
- له تصميم نيونې او د شيانوله مبادلې سره په تړاو د معلومات حاصلول.
- د نيوکلاسيک او شيکاگو د مکتب د تيوريو په هکله معلومات تر لاسه کول.

د ټولنيز انتخاب تيوري

په دې بحث کې د اجتماعي انتخاب تيوري د يو بل عنصر حيثيت لري. د ورته موضوع په اړه د ټولوک او جيمز بوکانان په څېر ځينې نظر لرونکي د تفکر د ورته طرز

اصلي بنسټ اېښودونکي گڼل کېږي.

هغوی نیوکلاسیک تیوري ته له سیاست مدارانو، بیروکراتانو او هغو افرادو سره تړاو ورکوي چې د تصمیم نیونې او سیاست گذاري د دندې مسؤلیت لري. هغه کسان چې د قدرت په راس کې دي، هڅه کوي تر څو خپله منافع او رفاه تر ټولو اوچت حد ته ورسوي.

د سنتي یا عرفی اقتصاد د پوهانوله نظره، دولت د خپلو مناسبو اقداماتو په مرسته د بازار د ماتې یا شکست اصلاح کوي، خو د اجتماعي انتخاب د څېړونکو له نظره سیاست مداران او بیوکراتان بېلا بېلې انگېزې لري او د دولت شکست مطرح کوي او معتقد دي چې د دولت دخالت نه شي کولای د اقتصادي رفاه لپاره متضمن و اوسي.

تیوري د تجربې په وړاندې

د صنعتي اقتصاد اصلي سنتې په میتودولوژیک بحث باندې قرار لري چې د تحلیلي او نظري څېړنو تر منځ اړیکې یې تر اوسه پورې ادامه لري.

په مجموع کې پخواني مطالعات له داسې څیزونو سره تړاو لري چې نن ورځ یې موږ د لومړنیو موضوعاتو په توګه په نظر کې نیسو. معمولاً ساختار، د کار او کسب مالکیت او اداره، د شرکت له رقابتي سلوک، د شرکت د قیمت سیاستونه، استراتیژۍ، تکتیکونه، تولید او له ورته سلوک څخه تر لاسه شوې پایلې د عمومي سیاست هغه موضوعات دي چې د ورته ساختار د سلوک او پایلو په وسیله مطرح کېږي.

هغه څه چې د صنعتي ادارې د اقتصاد پوهانو له تحقیقاتو څخه په ډاګه کېږي، اصلي موضوع یې په انحصاري مسایلو، تجارتي محدودیتونو او د شرکت په عمومي مالکیت کې د کوچني اقتصاد له استعمال څخه عبارت ده.

که چېرته صنعتي اقتصاد د کامل رقابتي بازار له تحلیل سره سروکار ولري، نو څرګنده ده چې رېښه یې له ۱۹۳۰ لسیزې سره تړاو لري.

جنکس په متحدو ایالتونو کې د انحصاراتو په باره کې داسې نظر لري:

۱- د صنعتي انحصار علت په معاصر صنعت کې له پراخې اړینې سرمایې سره تړاو لري.

۲- ورته تمرکز د تولید د مصارفو د صرفه جويي لامل گرځي.

۳- په مصارفو کې ورته صرفه جويي انحصاراتو ته اجازه وکوي چې د مصرف کوونکو لپاره قيمتونه ښکته کړي، خو بايد و ويل شي چې د انحصاري قدرت لرونکي هميشه د قيمتونو لوړوالي ته ترجيح ورکوي.

۴- د ورته کار د انجام لپاره د هغوی (انحصارگرو) ځواک له دې محدوديت سره مخ دی چې له رقابتي قيمت نه اوچت قيمت د تولید په ورته کرښه باندې د نويو سيالانو د پام وړ گرځي او بازار ته د هغوی د را ننوتلو امکان برابروي.

پورتني ټکي د هغو عناوینو مجموعه او د اړوند او دلایلو زنځير تشکيلوي چې د صنعتي اقتصاد د موضوع په محدوده کې قرار لري.

د پورتنیو توضیحاتو په اساس صنعتي اقتصاد د دريو موضوعي قوانينو په واسطه تعريف کولای شو:

د سلوک تعینونکي عوامل، مقياس، د شرکتونو قلمرو او اداره، نا کامل رقابت او د بازار جوړښت هغه موضوعات دي چې په صنعتي اقتصاد کې مطالعه کيږي.

د صنعتي اقتصاد موضوع

د صنعتي اقتصاد موضوع د دې مسئلې تر اغېزې لاندې ده چې آیا د تحليل موضوع، په پرېکړه کوونکو پورې تړاولری او که، د توکو د تبادلې په ډول پورې تړلی دی. که چېرته موضوع په تصميم نيونکو (کار فرمایانو، کار افرینانو او کورنیو) پورې اړه ولري، په دې صورت کې اصلي موخه دا ده چې د تصميم نيونکو ډله څنگه یو له بل سره مخ کېدی شي، تر څو د بازار د وقایعو له مخې عکس العمل وښيي. خو که چېرته د موضوع د مبادلې د بحث په توگه مطرح کيږي، زیات تاکید په هغو توافقاتو باندې کيږي چې د اقتصادي ډلو تر منځ صورت نیسي. د دغو توافقاتو څرنګوالی، په دغو توافقاتو کې د مدیرانو، مالکینو، د دولت د نورو شرکتونو او داسې نورو په څېر د شاملو ستو شتون او داسې نور د صنعتي اقتصاد له مهمو موضوعاتو څخه ګڼل کيږي.

نيوکلاسيک علماء په دې آند دی چې تصميم نيونکي په يوې داسې نړۍ کې اوسېږي چې منطقاً کولای شي له تکنالوژيکي محدودیتونو او په بازار کې د قيمتونو له قیوداتو سره سره خپل مفاد لوړ حد ته ورسوي.

له جوړښت، ادارې او کړو وړو سره په تړاو د نیوکلاسیکې میتود له دوهم جنګ نړیوال نه وروسته د صنعتي اقتصاد په مطالعه کې تر ټولو اساسي نقش لرلی دی، خو له ۱۹۷۰م کال نه وروسته د نظر خاوندان دې پایلې ته ورسېدل چې د ساختار، اداري او عملکرد نظریه د زیاتو عواملو له کبله د صنعتي اقتصاد د حوزې په داخل کې ناتوانه شوي دي.

په دې اړه اقتصاد پوهان بېلابېل نظریات لري.

د هغوی له ډلې څخه ځینې کسان یې خپلې تیوريانې د نیوکلاسیک اقتصاد په چوکاټ کې وړاندې کوي چې نوې صنعتي اداره یې یوه بېلګه ده. له بل لوري د شیکاګو د مکتب د (جدال پذیري) او مشارکت اصطلاح زیاته پاملرنه جلب کړه، خو له دغو روشونو څخه یو هغه یې هم له نیوکلاسیک روش څخه ګوښی نه ګڼل کېږي. باید و ویل شي چې د شیکاګو مکتب نړۍ ته په داسې سترګه گوري چې ګواکې کامل رقابت په کې کمزوری دی او په بېلابېلو ډولونو د انحصاري شرایطو له لوري محاصره شوي ده.

هغو عقیده لري چې تر یو لړ معینو شرایطو لاندې انحصار کولای شي ګټور ثابت شي او د ټولنیزې رفاه د زیاتوالي لامل و ګرځي.

د نادسن (Knudsen) په نامه یو اقتصاد پوه د اقتصادي نظریاتو او روشونو تر منځ د هغوی د برخورد په اساس د عقلانیت په مسله قایل دی، یعنې داسې حدود تشریح کوي چې ګواکې افراد اطلاعات په لاس کې لري او وړتیا لري تر څو له هغوی څخه غوره استفاده وکړي.

د مفاد د حد اکثر کولو منطق دا حکم کوي چې افراد ورته موخې ته د رسېدلو په مقصد له هر ډول اطلاعاتو او امکاناتو څخه استفاده وکړي.

سایمون (Simon) په دې اړه لیکي چې په واقعي ژوند کې د مسایلو او ستونزو د ابعادو مقابسه یو ناشونی کار دی او انساني مغز د یوې لازمي پرېکړې لپاره د ټولو اطلاعات او جزیی معلوماتو د درلودلو گنجایش نه لري، یعنې افراد د اطلاعاتو او جزیی معلوماتو په اساس پرېکړې کوي، خو هره پرېکړه د جزیی معلوماتو په اساس تر سره کېږي، او هر ځانګړی تصمیم د شته معلوماتو په اساس نیول کېږي.

خو دغه مسله له تجربوي عقلانیت څخه توپیر لري چې په په ترڅ کې یې افراد عمومي سلوک په فطري او غریزي توګه زده کوي او په فرهنگي یا تجربوي توګه له تېرو څخه د عبرت درس اخلي. له اخستل شوې تجربې څخه د مختلفو مسایلو په حل او له ستونزمن چاپېریال سره د مقابلې په وخت کې معقوله استفاده کوي.

د نهم څپرکي د مطالبو لنډيز

په دې څپرکي کې په عمومي توګه د صنعتي اقتصاد او له هغه لږ څخه د ټولنيز انتخاب تيوري و لوستل شوه چې جمز بوکانان او ټولوک يې د طراحانو په نامه نومول شوي دي.

د ورته تيوري له مخې سياستمداران او بيوروکراتان په بازار کې د دولت مداخلت د ورته هڅې د ناکامي لامل بولي چې نه شي کولای د اقتصادي رفاه لپاره تضمين واوسي.

د صنعتي اقتصاد، د اقتصاد پوهانو له نظره تيوري او تجربه يو داسې ترکيب دی چې د تيوري په اساس تيوري کولای شي د ګټور ساختار او عملکرد د متغيراتو په پيژندلو کې ګټوره ثابته شي، خو د تيوري د سوالونو ځواب د تجربوي تحقيقاتو په پايله کې ثابتېدای شي.

په دې څپرکي کې په لنډ ډول د جنکس له نظرياتو څخه يادونه وشوه چې په امريکا کې د انحصار د منځته راتلو د علتونو يادونه يې کوله.

د دغو نظرياتو او تيوريو له مخې صنعتي اقتصاد داسې تعريف کيږي:

د سلوک ټاکونکي عوامل، د شرکت د قلمرو مقياس او اداره، ناکامل رقابت او د بازار جوړښت هغه موضوعات دي چې د صنعتي اقتصاد په محدوده کې مطالعه کيږي.

د تصميم نيونکو او د شيانو د مبادلې له څرنگوالي سره په تړاو د صنعتي اقتصاد موضوع له دې مسئلې سره هم تړاو لري چې د کار فرمايانو او کورنيو په څېر تصميم نيونکي د بازار د وقايعو له مخې په څه ډول يو د بل په وړاندې عکس العمل ښيي.

د شيانو د مبادلې بحث تر ډېره ځايه د هغو توافقاتو له مخې تر سره کيږي چې د اقتصادي ډلو تر منځ صورت نيسي .

د نيوکلاسيکو پوهانو له نظره تصميم نيونکي په يوه داسې حالت کې ژوند کوي چې له قيوداتو او محدوديتونو سره سره کولای شي خپل مفاد اعظمي حد ته و رسوي. خو د شيکاګو د مکتب له نظره کامل رقابت د وخت په تېرېدلو سره کمزوری کيږي او خپل ځای انحصاري حالت ته پرېږدي.

د نهم څپرکي پوښتنې

- ۱- د ټولنيز انتخاب تيوري توضيح کړئ؟
- ۲- د ټولنيز انتخاب د تيوري څېړونکي د دولت د مداخلې په اړه څه ډول نظر لري؟
- ۳- تيوري او تجربه يو تر بله مقايسه کړی؟
- ۴- په متحدو ايالتونو کې د انحصار په برخه کې د جنکس نظريات بيان کړئ؟
- ۵- د تيوري په اړه د سنتي اقتصاد پوهانو نظر څه ډول وو؟
- ۶- د صنعتي اقتصاد په برخه کې استگلر څه وايي؟
- ۷- صنعتي اقتصاد تعريف کړئ؟
- ۸- د تصيم نيونکو په برخه کې د نيوکلاسيکو پوهانو نظر توضيح کړئ؟
- ۹- اقتصادي موخې ته در سيدلو په برخه کې د اطلاعاتو او معلوماتو په باره کې د سايمون نظرتوضيح کړئ؟

صنعت په اقتصادي پرمختگ کې مخ پر وړاندې څانگه

ټوليزه موخه:

په اقتصادي پرمختگ کې د صنعت د مخته والي سره آشنایي، د صنعت اغېز پر ښاري ژوند، د نفوس زیاتوالي او د صنعت او زراعت یو پر بل اغېز، د صادراتو د ځایناستي صنعت په وده کې د تجارت رول او په ټوله کې د صنعتي کېدلو اهمیت.

د زده کړې موخې: د دې څپرکي په پای کې به محصلین د لاندې مواردو په هکله معلومات تر لاسه کړي:

- د لویو او کوچنیو هېوادونو په سطحه د صنعتي تولیداتو او ناخالصو داخلي محصولاتو د نسبت تشخیص.
- د ښارونو او ښاري ټولني د پراختیا په برخه کې د صنعت د تاثیر په هکله معلومات لرل.
- د صنعت او کرهڼې تر منځ د متقابلو تاثیراتو تفکیک کول.
- د صنعت په وده کې د سوداگري د تاثیراتو په اړه معلومات لرل.
- د صنعتي کېدلو په پایله کې د صادراتو له عوض څخه خبرېدل.
- د صنعت د تاثیراتو له کبله د مدیریتي میتودونو او خدماتي فعالیتونو د ښه والي په برخه کې معلومات تر لاسه کول.

صنعت څرنگه د پرمختگ لامل دی؟

څرگنده ده چې صنعت د داخلي محصول تر ټولو زیاته برخه منځته راوړي چې د سړي سر در آمد له زیاتوالي سره تړاو لري. اقتصاد پوهانو د سترو او کوچنیو هیوادونو په سطحه د صنعت گټور توب یو تر بله مقایسه کړیدی چې شرحه یې په لاندې ډول وړاندې کيږي:

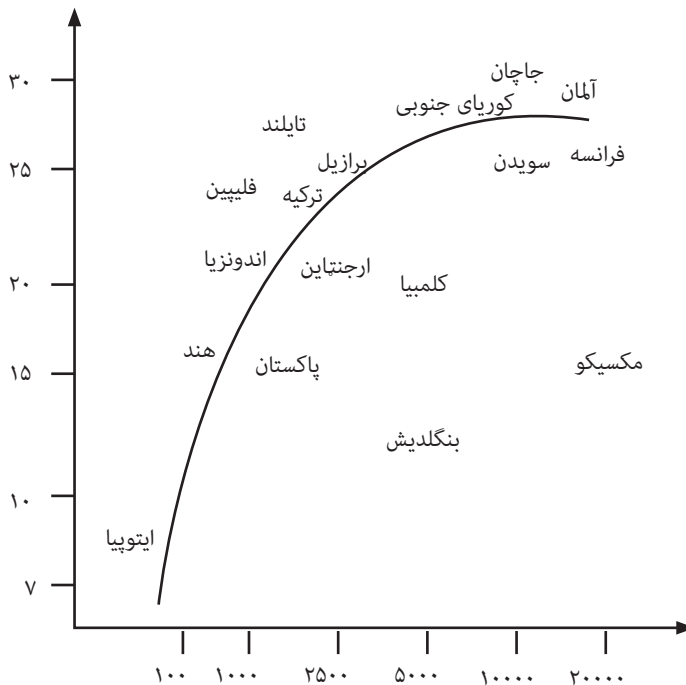
خرگنده ده چې ستر هیوادونه د ودې او پراختیا لپاره ستر او پراخ بازارونه په واک کې لري او د دې وړتیا لري چې خپلو صنایعو ته په ګړندی توګه توسعه وکړي. ځکه ورته هیوادونه کولای شي د داخلي بازار د مقیاس له ګټو Internal economies of scale یا د هیواد په داخل کې د تولید د زیات مقدار له کبله د تولید په مصارفو کې د سپما له درکه زیاته ګټه تر لاسه کړي. د دې اصل له مخې ستر هیوادونه د کوچنیو هیوادونو په پرتله ژر صنعتي کېږي.

په (۳) شکل کې د ۱۹۹۲ کال په اوږدو کې د ۱۷ سترو او ۲۰ کوچنیو هیوادونو د صنعتي تولیداتو زیاتوالی ښودل کېږي .

په دوهم شکل کې لیدل کېږي چې د سترو هیوادونو د هر متوسط فرد د در آمد سطحه د کوچنیو هیوادونو په پرتله لوړه ده، خو د دواړو ډلو هیوادونو په متوسط درآمد کې ورته والي یا هماهنگي شتون لري .

د سترو هیوادونو په برخه کې په متوسطه توګه سړي سر درآمد له یوه معین حد مثلاً ۱۰۰۰ ډالر څخه ۵۰۰ ډالر ته رسېږي.

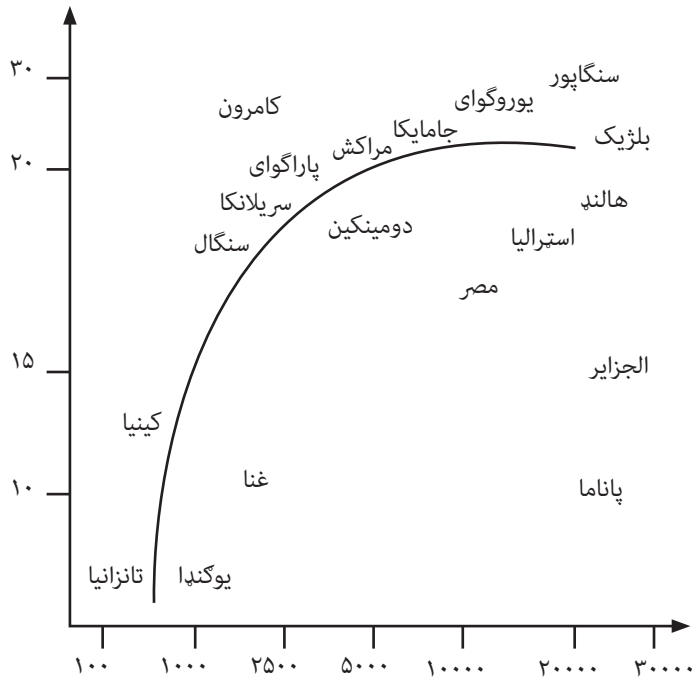
صنعتي تولیدات یې هم د ارزښت له مخی له ۱۳% ناخالص ملي محصول څخه ۲۲% ته لوړېږي. له ناخالص ملي محصول سره د صنعتي تولیداتو نسبت

شکل (۲) سړي سر درآمد په ډالر

البته د صنعتي توليداتو د ودې ونډه نامحدوده نده، کله چې پر مختللي اقتصادونه له صنعتي توليداتو څخه د نويو خدماتي صنايعو په لور حرکت کوي، د ناخالص ملي محصول په نسبت د صنعتي توليداتو زيات شوي ارزښت يا value added د ۱۰۰۰۰ او ۲۰۰۰۰ تر منځ وي، خو په درېيم شکل کې ښودل شوې ده، چې دغه ارزښت کموالی مومي او يا له ۱۰۰۰۰ ډالر څخه وروسته اعظمي ټکي مخ پر خور کيږي.

د صنعتي توليداتو نسبت

(۳) شکل: په ۱۹۹۲ کال کې د کوچنیو هیوادونو صنعتي توليدات نسبت داخلي محصول ته

د بنگله دیش په څېر په سترو هیوادونو کې د صنعتي توليداتو ونډه یوازې ۸٪، په هند کې ۲۱٪، په کلمبیا او مکسیکو کې ۲۰٪ او په تایلینډ کې ۲۸٪ ده، خو په کوچنیو هیوادونو کې صنعتي توليدات د ناخالص محصول په نسبت په اوګندا کې ۴٪، کینیا ۱۲٪ او په پانامه کې ۸٪ ده، خو د دغو هیوادونو برعکس په یوراګوای کې نږدې ۲۲٪ ده.

ممکن دغه توپیر له بېلا بېلو سر چینو څخه منځته راغلي وي. د مثال په توګه د کلمبیا ښېرازه کرهڼه، د مکسیکو نفتي زېرمو او داسې نورو دا موقع برابرې کړي وي چې له لږ سرمایه گذاري

سره تر جنوبي کوريا چې د سر چينو له مخې فقير دی، غوره صنعتي وده وکړي او يا ممکن دغه پرمختگ د هغو ستراتيژيو له برکته وي چې د دوی له لوري طرحه شوي دي.

هندوستان او تایلند خپل صنعت ته د چټکتيا ورکولو په موخه له بېلابېلو سياستونو څخه استفاده کړې ده، له همدې کبله شونې ده چې د صنعت وده يې په بېلابېلو پړاوونو کې قرار ولري. د مثال په توگه اوگاندا له کلونو را پدېخوا په داخلي جنگونو کې گير ده، په داسې حال کې چې کينيا په نسبي توگه د ثبات او د سيمې په توگه د مناسب بازار د وړاندې کولو له مناسب موقعيت څخه برخمنه ده. د هيوادونو ترمنځ وړاندې شوې نمونه د دې څرگندونه کوي چې په يوه مخ پر وده هيواد کې په صنعتي توليداتو کې د ارزښت اضافه والي بايد د ناخالص داخلي محصول تر ودې زياته چټکه وده وکړي.

البته دغه وړاند وینه د نړيوال بانک د ارقامو له مخې تر سره شوې ده. عموماً په هغو هيوادونو کې چې لږ يا متوسط درامد لري، د ۱۹۶۵ او ۱۹۹۰ کلونو تر منځ يې د صنعتي توليداتو کلنۍ وده د ۷٪ په شاوخوا کې وه، په داسې حال کې چې د هغوی ناخالص داخلي محصول ۴۸٪ و. خو دغه متوسطه نمونه سنجې د زياتو هيوادونو په انفرادي ارزيايي که نه ليدل کېږي: له ۴۲ مخ په وده هيوادونو څخه چې اړوند آمار يا احصايوي ارقام يې له ۱۹۶۵ څخه تر ۱۹۹۰ پورې لېدل شويدي، يوازې په ۱۹ هيوادونو کې صنعتي توليداتو تر ناخالص ملي محصول يو فيصد گړندی وده کړې ده او نورو ټولو هيوادونو تر يوه فيصد کمه وده درلوده.

په ښاري ژوند باندې د صنعت اغېز

له صنعتي انقلاب څخه را په دې خوا، ښاريتوب او صنعتي کېدلو په موازي توگه پر مختگ کړی دی. د مثال په توگه د نولسمې پېړۍ په لومړيو کې د انگلستان يوازې ۳۰٪ وگړيو ښاري ژوند درلود، په داسې حال کې چې د همدې پېړۍ په پای کې د ښاري وگړيو شمېر د هيواد د نفوس ۷۰٪ ته اوچت شو.

که څه هم په دې بهير کې بېلابېل عوامل تاثير لري، خو صنعتي کېدل د ورته پېښې تر ټولو مهم او اساسي عامل گڼل کېږي.

د صنعتي کېدلو تر څنگ يو لړ نور عوامل هم شته چې د ښاري نفوس د زياتوالي لامل گرزيډلی دی. د مثال په توگه په ښارونو کې توليدي شرکتونه دصحرې په پرتله له بېلابېلو برخو څخه سپما کولای شي، د ماهر او فني کارگرانو د استخدام په برخه کې هم له لږ مصارفو سره مخ کېږي، همدغه لامل دی چې شرکتونه او کارگران دواړه د ښارونو په لور خوځېږي.

کارگران په خپلو ښارونو کې د ځانونو لپاره کورونه ودانوي او شرکتونه د خپلو کارگرانو د هستوگنځي

په برابرېدلو باندې مجبور نه وي، په داسې حال کې چې په اطراف يا کوچنيو ښارونو کې شرکتونو ته په کار ده چې د خپلو کارگرانو لپاره د اوسېدلو ځای ځایګی برابر کړي.

په ښارونو کې د برېښنا، اوبو، د کانالیزاسیون د سیستم، لارو، د اوسپنې د پتلیو او داسې نورو په څېر زېر بنایي زیاتې صنایع د دولت له لوري ایجاديږي چې د شرکت په مصارفو کې تر ډېره بریده سپما را منځته کولای شي.

همدا شان په ښارونو کې صحې او داسې نورو اسانتیاوو ته هم لاس رسي کیدای شي نو په دې توګه شرکتونه د کلیو په پرتله په ښارونو کې د نفوس له ګڼ وال څخه ګټه پورته کوي .

ځکه په دې صورت کې شرکت کولای شي پراخو خدماتو او لومړنیو موادو ته لاس رسی ولري او تر څنګ یې د حمل او نقل له وخت او مصرف څخه هم سپما کولای شي. په ورته توګه په ښارونو کې د مېشت کېدلو له درکه شرکتونه د کورنیو او باندنیو ارتباطي اسانتیاوو او مالي بازارونو له شتون څخه هم ګټه پورته کولای شي. نو په دې توګه پانګه وال، مدیران او ټکنیشنران د خپل مفاد د زیاتوالي په موخه په ښارونو کې اوسېدلو ته ترجیح ورکوي.

په ښارونو کې د سترو بازارونو ایجاد یو ځانګړی جذابیت لري، ښارونو ته نږدې د سترو کارخانو تاسیس د شرکت د توزیع مصارف تر ټولو ټیټ حد ته رسوي، که چېرته د وزن لرونکو محصولاتو د لېږد را لېږ د مصارف زیات وي، په دې صورت کې هم شرکتونه هڅه کوي تر څو خپل تولیدي تاسیسات په ښارونو کې ودان کړي او په دې توګه د حمل او نقل له مصارفو څخه سپما وکړي.

په مخ په وده هیوادونو کې چې د ښارونو او اطراف تر منځ د حمل او نقل شبکې پرمصرفه وي، نو په ښاري سیمو کې د تولیدي اسانتیاوو تاسیس کولو ته تر جیح ورکول کېږي.

په ځینو مخ پر وده هیوادونو کې چې د لېږد لېږد شبکې په کافي اندازه شتون لري، سره له دې چې صنعتي شرکتونه ازاد ځای او ارزانه کارګرو ته د لاس رسی له کبله په اطرافو کې خپل شتون ته ترجیح ورکوي، خو د تګ را تګ او ترانسپورتي امکاناتو د اسانتیاوو له کبله کارګران په ښارونو کې د کار موندلو ته ترجیح ورکوي چې دغه پېښه تر ډېره ځایه د دریمي نړۍ په هیوادونو کې زیاته لیدل کېږي. په ښارونو او ګڼ میشته سیمو کې د بېکاري د خطر او ژوند د سختو شرایطو له وېرې سره بیا هم زیاتره کسان په خپلو ټاټوبو کې د ژوند په پرتله ښاري ژوند ته زیات تمایل لري.

هیڅ هیواد د ګڼ میشته ښارونو له درلودلو سره چې د ارامۍ احساس په کې شتون نه لري، علاقمند نه دي، د همدې دلیل له مخې دولتونه هڅه کوي چې د ورته لاملونو له کبله د مهاجرت له جريان څخه مخنیوی وکړي .

که چېرته دولتونه د کلیو او دهاتو په انکشاف کې دومره جدي واوسي لکه څومره چې د

صنعتي کېدلو په برخه کې تاکید کوي، دغه سياستونه په اوږده مهال کې په غوره توګه بريالي کيدلای شي .

د ورته مهاجرتونو د مخنيوي بله غوره لاره په هغو ښارونو کې د زيربنایي تاسيساتو ودانول دي چې لږ نفوس لري . ځکه د ورته اسانتياوو په صورت کې صنعتي شرکتونه دغو کوچنيو ښارونو ته مخ ګرځوي چې په دې توګه کارګران او زحمتکښه طبقه ځانته جلبولای شي.

د افغانستان په ښارونو کې د نفوس د تراکم لامل د کارګرانو له لوري د کار موندلو د هڅې تر څنګ يو لږ نور دلايل هم امکان لري.

د مثال په توګه د جګړې په وخت کې زيات افغانان د پاکستان او ايران په څېر ځينو هيوادونو ته مهاجر شول او هلته يې له ښاري ژوند سره عادت پيدا کړ، نو کله چې پيرته وطن ته را ستانه کيږي، هڅه کوي چې خپل ژوند ته په ښار کې دوام ورکړي، په داسې حال کې د کابل په څېر د افغانستان زياتره ښارونه د دومره ګڼ نفوس ظرفيت نه لري او د ځايي اوسيدونکو لپاره بېلابېلې ستونزې ايجادوي.

له همدې کبله لازمه ده چې دولت ښارونو ته د هغوی د راستنېدلو د مخنيوي سياستونه په کار واچوي، خلکو ته د هغوی په اصلي سيمو کې د کار امکانات او نورې بشري اسانتياوې برابرې کړي.

صنعت د پراختيا په برخه کې څه رول لري؟

دا ادعا هم نشو کولای چې ګواکي صنعتي کېدل په يوازې سر د اقتصادي پرمختګ يوازنی لامل دی او يا ټولو ټولنيزو ستونزو ته يو مخيز ځواب ويلای شي، خو دا هم څرګنده ده چې صنعت د اقتصادي پرمختګ په برخه کې تر ټولو مهم رول لري.

صنعت د اقتصادي ودې تر ټولو غوره لامل ګڼل کيږي، ځکه صنعتي توليد د دې امکان برابروي تر څو د وارداتو لپاره غوره بديل ايجاد شي او د صادراتو د زياتوالي له کبله ملي ثروت خلق کړای شي.

د شونتيا تر بريده دې هڅه وشي چې د کليو پراختيا او صنعتي کېدل په موازي توګه تر سره شي، ځکه صنعت کولای شي د کيمياوي سرې، تجهيزاتو او داسې نورو په څېر د کرهڼې د ودې اساسي امکانات برابر کړي. که څه هم دغه کرنيز وسايل او امکانات ساده وي خو غوره موثريت لري او کولای شي له وارداتي هغو نه په ارزانه قيمت تمام شي.

له بل لوري د مالوچو، جغندرو، تنباکو، ميوه جاتو او داسې نورو په څېر کرنيز توليدات د صنعت لپاره لومړني مواد برابرولای شي. د صنعت او کرهڼې تر منځ يو بل ته د لومړنيو توکيو د

بر ابرولو اړیکه موجوده ده.

د کرهنې په برخه کې د عاید له ودې سره بازار د صنعتي تولیداتو د عرضې لپاره هم مناسب شرایط برابروي. په ورته صورت کې بازار صنعت ته د تولید بازار یابې په برخه کې له economis of scal نه د مستفید کېدلو وړتیا ورکولای شي، په همدې توګه که چېرته د صنعتي توسعې په برخه کې ښاري درامد زیات شي، نو لکه څنګه چې زیاتو غذايي موادو ته اړتیا لیدل کېږي، نو کرنیز تولیدات او له هغوی څخه زیات مفاد تر لاسه کول هم زیاتېږي.

په لنډه توګه ویلای شو چې صنعتي وده د غذايي موادو د اړتیا، د اشتغال او درامد د توزیع د زیاتوالي لامل ګرځي.

لکه څنګه چې د څپرکي په لومړیو کې ورته اشاره وشوه، صنعت په یوازې سر نه شي کولای اشتغال ایجاد کړي او په همدې توګه په یوازې سر نه شي کولای په هیوادونو کې خاصاً په فقیرو هیوادونو کې د عاید توزیع مساوي کړي. ازاد اقتصاد چې کنټرول په کې کم وي او قیمتونه یې هم د بازار له لوري تعیینېږي، تر یوه حده کولای شي معاصري تکنالوژي ته له تمایل او په صنعتي برخه کې د هغې له استعمال څخه مخنیوی وکړي او د اشتغال د زیاتوالي په بڼه له صنایعو سره مرسته وکړي.

لکه څنګه چې لیدل کېږي په ترقی منونکو هیوادونو کې صنعتي ودې ته د نورو موخو د تحقق د کیلي په سترګه کتل کېږي: مثلاً د وابستګي یا په نورو باندې د اتکا د اړتیا کموالی، که چېرته هیواد وغواړي اساسي شیان وارد نه کړي او بیا هم اقتصادي ژوند ته دوام ورکړي، په کار ده چې د صنعت او زراعت ټول جوړښت ته تغیر ورکړي. او یا که چېرته مخ په وده هیواد د دې غوښتنه وکړي چې د باندینو له سیاسي او فرهنگي نفوذ څخه مخنیوی وکړي، نو ورته په کار ده چې د خارجیانو د مرستو په برخه کې د صنعتي فابریکو په تاسیس لاس پورې کړي.

په عمومي ډول داسې ادعا کېږي چې اقتصادي خود کفایي یا ځان بسنه په دې مفهوم ده چې یو هیواد ټول د اړتیا وړ توکي تولید کړای شي، تر څو په نورو باندې له اتکا څخه خلاصون ومومي.

د صنعت په وده کې د سوداګرۍ اغېز

د نفوس زیاتوالی، د طبیعي سرچینو له منځه تګ، د سرمایې تراکم، د کار تعلیمی کېدلو او د نوې تکنالوژي حصول او انطباق ته په کتو سره ممکن دولتونه د پام وړ موخو له مخې د لومړنیو موادو د صادراتو په برخه کې بېلا بېلې لارې او انتخابونه ولري.

معمولاً دولتونه د نسبي مفیدیت او د صنعتي کېدلو د موډل د تغیر په موخه د تجارت

دوه مختلفې ستراتيژۍ په نظر کې نيسي چې د وارداتو له تعويض او د صادراتو له زياتوالي څخه عبارت دي.

الف- د وارداتو عوض کول:

د داخلي توليداتو زياتوالي په معقوله توگه د صادراتو ځای نيولای شي او يا خو د صادراتو کچه اقل حد ته را ټيټولای شي.

په ۱۷۹۱ کال کې الکساندر هميلتون په خپل اثر (د صنعتي توليداتو په باره کې راپور) کې له انګلستان څخه د ارزانه وارداتو په مقابل کې د امريکايي توليدکونکو له حمايتي تعرفو يا educational tariffs سره په تړاو بحث پيل کړ او د وخت ولسمشر جفرسون په بندرونو کې ټولې تجارتي کشتۍ ودرولې، که څه هم دغه اقدام قصدي او سياسي جنبه نه درلوده، خو څرګنده شوه چې د وارداتو محدوديت د امريکا له صنعتي کېدلو سره مرسته وکړه.

همدا شان په مخ په وده هيوادونو کې هم د وارداتو د تعويض په موخه اقدامات او خپل تنکي صنعت ته وده ورکول پيل شوی دي چې دغه کړنې تر ډېره ځايه د لاتيني امريکا په هيوادونو کې صورت موندلی دی. په اسيايي او افريقايي هيوادونو کې چې له دوهمې نړيوالې جگړې وروسته يې استقلال تر لاسه کړ، د وارداتو د تعويض په فکر کې شول. په مجموع کې ټول مخ په وده هيوادونه د وارداتو د تعويض په موخه د صنعتي کېدلو په لټه کې دي.

هغه نظريات او استدلال چې د حمايتي تعرفې په گټه مطرح کېږي، د صنعتي کيدلوله اساسي عواملو څخه شمېرل کېږي چې مخ په وده هيوادونه د خپل ځوان صنعت د ودې لپاره له همدې ميتود څخه استفاده کوي. د امر د تحقق لپاره داخلي خصوصي يا دولتي سرمايه داران د نوې تکنالوژۍ په برخه کې پوهې ته اړتيا لري او بايد هڅه وکړي تر څو هغه توليدات توليد کړي چې مخکې د دوی په هيواد کې نه توليد کېدل.

د رقابتي وارداتو په وړاندې د نو ظهوره توليداتو د حمايت په موخه په وارداتو باندې د تعرفو يا گمرکي سهميو وضع کول هغه روش يا ميتود دی چې په نړيواله کچه ترې استفاده کېږي.

د نوي صنعت د په پېښو درولو لپاره هغه مقدار حمايت او سبسايډي ته اړتيا شته، تر څو دغه تنکی صنعت په داخلي بازار کې د پخو شرکتونو په وړاندې د سيالی کولو جوگه شي .

ب - د صادراتو په پياوړتيا کې صنعتي کيدل:

د صادراتو د ستراتيژۍ ټاکلو په هکله چې د صنعت د دوام لامل گرځي، ډيرې لارې شتون لري. له هغې ډلې نه ادم سميت (د ملتونو شتمني) په کتاب کې داسې څرګندونې کوي:

(د صادراتو بازارونه دا شونتيا رامنځته کوي، چې کارخانې له يو ډول کاليو نه ډير توليد وکړي او له مخې يې، له هغه وخته ډير چې يوازې د داخلي بازار لپاره يې توليد کاوه. متخصص شي.

اوږد مهال تولید، له یو تولید نه بل تولید ته د لگښت توپیر کموي. تخصص لامل گرځي چې هر شرکت د خپلو تولیداتو د مفیدیت لپاره لا ډیر څه زده کړي. په نړیوال بازار کې رقابت دواړو مواردو ته لازمه انگیزه برابروي.

هر کله که له صنعت نه غوره گټه په سمه توګه تر لاسه نه شوه، نو په هغه وخت کې کولای شو زده کړه او خپل عمل داسې په کار واچوو، څو د صادراتو له لارې د تولید وده کړندی کړو. هرڅومره چې زیات تولید نړیوالو بازارونو ته وړاندې کېږي، هومره د مشاهدې فرصتونه او ټکنالوژۍ لاسته راوړنه زیاتوي.

د اقتصادي پراختیا په برخه کې د صنعتي کېدلو اهمیت

د صنعتي کېدلو لومړنی اهمیت په دې کې نڅښتی دی چې له صنعتي کېدلو سره په ټولو برخو کې یو ډول نوښتګري، د تکنالوژي غوره والی او د مدیریت د روشونو ښه والي زیاتېږي.

د خدماتو او کرهڼې په برخه کې د بهر دې ارتقا په هغو مواردو کې د صنعتي کېدلو له میزان سره تړاو لري.

د کرهڼې په پروسه کې له معاصرو میتودونو څخه استفاده کول، د زراعتي محصولاتو د زیاتوالي لامل ګرځي.

زیاتره خدماتی فعالیتونه چې په ورځنیو جوامعو کې لیدل کېږي، مستقیماً د صنعتي انکشاف پایله ګڼل کېږي.

د لسم څپرکي د مطالبو لنډيز

د ملي اقتصاد د نورو سکتورونو په پرتله د صنعت برخه د اقتصادي پراختيا په برخه کې تر ټولو غښتلی رول لري چې په دې برخه کې د لویو او کوچنیو هیوادونو ونډه مختلفه ده او ستر هیوادونه د هغوی د پراخو امکاناتو له کبله په ګړندی توګه صنعتي کیږي.

صنعتي کېدل په ښاریتوب یا په ښارونو کې د اوسېدلو په عادت او بهیر باندې هم تاثیر غورځوي او د صنعتي کېدلو تر څنګ نورموجبات چې د نفوسو د ګړندی ودې لامل ګرځي دا ده چې په ښارونو کې د شرکتونو ایجاد، د نفوسو د جذب لامل ګرځي او په همدې ترتیب هر شرکت د نفوسو د تجمع له کبله له منځته راغلو سپمول کیدونکو امکاناتو څخه منفعت تر لاسه کوي.

خو د نفوس زیاتوالی د سړي سر عاید د کموالي لامل ګرځي، له همدې کبله زیاتره هیوادونه په ښارونو ګڼ نفوس له مېشت کېدلو سره زړه نه تړي .

صنعت او کرهنه په متقابل توګه د یوبل د بازاری توکي برابروي.

که چېرته صنعتي کېدل د کلیو له پراختیا سره یو ځای پراختیا وکړي، نو د کرهنې د اړتیا وړ ماشین آلات او تجهیزات د صنعت له لوري تهیه کیږي او په متقابل توګه د صنعت لپاره خام یا لومړي مواد د زراعت له لوري تهیه کیږي .

د صنعت د پراختیا په برخه کې سوداګري هم مهم نقش لري چې په ترڅ کې یې واردات په صادراتو باندې بدلېږي چې د صادراتي استراتیژۍ د انتخاب په برخه کې زیاتې ګټې تامین کېدلای شي.

په پای کې ویلای شو چې د اقتصادي پراختیا په برخه کې صنعت له خورا اهمیت څخه برخمن دی او د تکنالوژي له غوره والي سره د کرهنې او خدماتو د برخې ځواک اضافه کېدلای شي.

د لسم څپرکي پوښتنې

- ۱- د لویو او کوچنیو هیوادونو د ناخالص داخلي محصول او صنعتي تولیداتو نسبت د گراف په واسطه مقایسه کړئ؟
- ۲- په ښاریتوب یا په ښارونو کې د وگړیو د زیاتې میشت کېدنې په برخه کې د صنعت تاثیرات توضیح کړئ؟
- ۳- د صنعت او کرهڼې د سکتورونو تر منځ متقابل تاثیرات واضح کړئ؟
- ۴- صنعت څه ډول کولای شي په هیواد کې د خارجیانو د سیاسي او فرهنگي نفوذ مخه ونیسي؟
- ۵- د صنعت په پراختیا کې د سوداګرۍ رول روښانه کړئ؟
- ۶- ایا صنعت په یوازې سر کولای شي د وروسته پاتې والي ستونزه حل کړي؟
- ۷- د خدماتو، کرهڼې او مدیریتي میتودونو د ښه والي په برخه کې د صنعتي کېدلو نقش بیان کړئ؟
- ۸- د وارداتو د تعویض په برخه کې د صنعت اهمیت توضیح کړئ؟

د صنعتي اقتصاد له نظره د صنعت ارزونه او تحلیل

ټولیزه موخه:

په دې څپرکي کې د صنعت موضوعات د صنعتي اقتصاد له نظره څېړل کېږي او صنعتي اقتصاد له کوچني اقتصاد، د مدیریت او صنعتي ادارې له اقتصاد سره مقایسه کېږي او د صنعتي اقتصاد عملي جنبه او تیوري هم مطالعه کېږي.

د زده کړې موخې: محصلین به د دې څپرکي په پای کې د لاندې مواردو په هکله معلومات تر لاسه کړي:

- د صنعتي اقتصاد او مدیریت د اقتصاد مقایسه کول.
- له صنعتي ادارې سره د صنعتي اقتصاد توپيرونه په گوته کول.
- د ډینامیک صنعت په برخه کې د کارسون د نظریاتو پېژندل.
- د صنعتي اقتصاد په برخه کې د ځینو اقتصاد پوهانو له تیوريو او نظریاتو سره اشنا کېدل.
- د صنعتي اقتصاد له تیوري او د هغې له عملي جنبې سره پېژندل گلوي پیدا کول.
- له کوچني یا میکرو اقتصاد سره د صنعتي اقتصاد مقایسه کول.

د میکرو(کوچني) اقتصاد سره د صنعتي اقتصاد پرتله

د استگلر په اند صنعتي اقتصاد په کوچني اقتصاد کې د شرکت د تیوري مداوم دی چې په لږ توپیر سره بیانېږي.

که څه هم صنعتي اقتصاد او کوچنی اقتصاد د شرکت د تصامیمو، اقل حد ته د مصارفو د کمولو او لوړ حد ته د مفاد د رسېدلو په برخه کې یو ډول دريځ لري، خو بیا هم د دې دواړو په منځ کې یو څه توپیر شته چې په لاندې ډول مطالعه کېږي:

الف: کوچنی اقتصاد تر ډېره بریده رسمي، قیاسي او تجریدي شکل لري، په داسې حال کې چې صنعتي اقتصاد د ورته خصوصیاتو له مخې غریب دی، یا دا چې لږ رسمي شکل لري.

ب: معینو محدودیتونو ته په پام سره، په کوچني اقتصاد کې موخه د مفاد زیاتوالی دی، په داسې حال کې چې صنعتي اقتصاد د شرکت لپاره کومه کوټلی موخه نه لري، بلکې څو اړخیزې موخې لري، په دې معنا چې صنعتي اقتصاد د شرکت موخې له یوې واقع بینانه زاویې څخه مطالعه کوي.

د کوچني اقتصاد په خلاف صنعتي اقتصاد یوازې محدودیتونه په نظر کې نه نیسي، بلکې د دغو محدودیتونو د رفع کولو لټه هم کوي، له همدې کبله صنعتي اقتصاد یو فعال ډسپلین گڼل کېږي.

ج: کوچنی اقتصاد د تولید جزیات او د شرکت د عملیاتو ټول جوانب په نظر کې نه نیسي او تر ډېره ځایه نظري بحثونه او موضوعات مطالعه کوي، خو صنعتي اقتصاد د صنایعو جزیات او جوانب مطالعه کوي او د اړوندو مسایلو بنیادي څېړنه کوي.

د: له کوچني اقتصاد څخه تر لاسه شوې زیاتره پایلې ممکن له تجربوي نظره د آزمایشت وړ نه وي، خو صنعتي اقتصاد له ورته محدودیتونو څخه فارغ دی او تر ډېره ځایه په تجربوي مشریت باندې تاکید کوي.

ح: صنعتي اقتصاد د دولت سیاستونه او هغه پایلې چې له ورته سیاستونو څخه تر لاسه کېږي، مطالعه کوي، حال دا چې دا ټول مسایل په کوچني اقتصاد کې نه څېړل کېږي.

خ: په کوچني اقتصاد کې د شرکت تیوري د صنعتي اقتصاد د تیوري اساس او بنسټ تشکیلوي، خو صنعتي اقتصاد خارجي عوامل په نظر کې نیسي چې د هغه مهم خصوصیت تشکیلوي.

سره له دې چې دواړه میتودونه د صنعتي اقتصاد جوانبو د مطالعې په برخه کې یو له بل څخه چندان توپیر نه لري، خو کوچنی اقتصاد زیاته تجریدي او صنعتي اقتصاد زیاته قیاسي جنبه لري.

د دولت په سیاست گذاري کې تر ډېره ځايه د صنعتي اقتصاد پلوي کيږي او د ټولني له نظره مهم گڼل کيږي، خو په ورته ډگر کې کوچنی اقتصاد له ورته اهميت څخه نه برخمن کيږي.

س : کوچنی اقتصاد د بازار ساده جوړښت په نظر کې نيسي، په ورته بحث کې د رقابت او انحصار اصطلاحات څرگند دي او پایلې يې هم په اسانۍ سره تر لاسه کيږي. په داسې حال کې چې د صنعتي اقتصاد اصلي موضوع له اوليگوپول څخه عبارت ده، يعنې په صنعتي اقتصاد کې هغه بازار مطالعه کيږي چې نه رقابتي جنبه ولري او نه انحصاري جنبه ولري، بلکې د دواړو ترکيبي جنبه ولري چې ورته حالت د واقعيت عالم ته نسبتاً نږدې معلوميږي.

ش : لکه مخکې چې ورته اشاره وشوه، صنعتي اقتصاد تر ډېره ځايه د سياست گذاري مسايل څيږي، لکه د کار او کسب په اړه د دولت سياست، د کامل انحصار ضد سياست، کنټرول، قوانين، مقررات او داسې نور، خو کوچنی اقتصاد له ورته مسايلو سره چندان سروکار نه لري.

د صنعتي اقتصاد او د مديريت اقتصاد مقايسه

لکه څنگه چې د مديريت په اقتصاد کې د تقاضا، مصارفو، مفادو، رقابت او داسې نورو په څېر موضوعات څېړل کيږي او د تصميم نيونې لپاره مناسب دي، نو له همدې کبله په دې وروستيو کې د مديريت اقتصاد ته زياته پاملرنه کيږي. ياد شوي موضوعات په صنعتي اقتصاد کې هم ځانگړی اهميت لري، خو له دې سره سره د دغو دواړو تر منځ ځينې توپيرونه شته چې په لاندې ډول مطالعه کيږي:

الف : لومړي دا چې د مديريت اقتصاد په يوه صنعت يا هيواد کې لږ ډير، اکثر حد ته د مفاد د رسېدلو په فرضيه باندې ولاړ دی او د ورته موخې لپاره بېلابېلې لارې چارې لټوي، خو د صنعتي اقتصاد مشخصه متفاوته ده.

په صنعتي اقتصاد کې تر ډېره ځايه په درک، فهم او د موجوده سيستم د تطبيق په تشریح باندې تاکيد کوي او له همدې لارې وړاند وينه کوي چې متغيرات په سيستم باندې څه تاثيرات واردوي.

همدا شان ارزيايي کيږي چې صنعتي اقتصاد يو اثباتي بهير دی، په داسې حال کې چې د مديريت اقتصاد يو دستوري بهير يا Order Trend دی.

ب : د مديريت اقتصاد د خپلو خصوصياتو او ميتودونو له مخې يو بين رشته يي موضوع ده، په داسې حال کې چې صنعتي اقتصاد دا ډول ځانگړنې نه لري.

په عملياتو، حسابداري، روان پوهنې، بازار موندنې او اقتصاد کې تحقيق يو تر بله ترکيب

کیري، تر څو د مدیریت اقتصاد تشکیل شي، خو صنعتي اقتصاد ورته رشتو ته چندان اړتیا نه لري. همدا شان په ورته حال کې د مدیریت اقتصاد فهم او درک ته اړتیا لري، ترڅو د تصمیم نیونکو لپاره د پوهاوي غوره امکان برابر شي.

هغه څه چې تر اوسه مو مطالعه کړی دي، د کوچني اقتصاد له نقطه نظره وړاندې شول، په داسې حال کې چې د تصمیم نیونکو ستونزې یوازې د کوچني اقتصاد تر سطحې پورې محدودې نه پاتې کیږي، بلکې سر چینې د ټولي ټولنې په وړاندې محدوده بڼه لري، نو یوه مولد ته په کار دی چې دغو محدودو سر چینو ته په پام سره د اوس او راتلونکي لپاره متنوع شیان او خدمتونه تولید کړي. په دې صورت کې باید تصمیم و نیول شي چې څه ډول شیان تولید شي.

مثلاً: کمپیوټر یا ډوډی، درمل او که اسلحه تولید شي او په څه مقدار تولید شي؟ دا ټولې هغه پوښتنې دي چې هم د ټولنې د اقتصاد او هم له ټولنیز نظره مهمې گڼل کیږي چې په صنعتي اقتصاد کې تر بحث لاندې نیول کیږي.

یو انفرادي تولید کوونکی عمومي منافع په نظر کې نه نیسي، نو له همدې امله په کار دی چې په ورته چارو کې دولت مداخله وکړي او د صنایعو، قیمتونو، تولیداتو، مالیاتو، مالي سر چینو او داسې نورو په څېر ټول اړخونه تر څارنې لاندې ونیسي.

له صنعتي سازمان سره د صنعتي اقتصاد توپیر

زیاتره اقتصاد پوهان صنعتي اداره له صنعتي اقتصاد سره مترادفه بولي، خو (کارلسون) د هغوی تر منځ په دوو توپيرونو باندې قایل دی. د هغه په عقیده، د صنعتي ادارې اصلي او مهمه برخه د وخت په یوه لحظه کې د صنعت له جوړښت څخه عبارت دی.

په لومړي سر کې (چمبرلین) د (۱۹۳۰) لسيزې په لومړیو کې انحصاري رقابت ته په پام سره د صنعتي ادارې په نقش باندې تاکید کاوو او له هغه وروسته د (ماسون) او (بین) په څېر د اقتصاد نورو علماوو د نیوکلاسیک د تیوري په اساس اداري جوړښت او عملکرد مطرح کړ چې د کامل رقابت، انحصار او انحصاري رقابت زیات موډلونه یې د اولیکوپول له بېلابېلو موډلونو سره یو ځای کړل.

خو صنعتي اقتصاد دواړه برخې، یعنې صنعتي اداره او هغه موضوعات چې کارلسون د (صنعت د ډینامیک) په نومونو نومولي وو، په بر کې نیسي.

کارلسون په دې عقیده و چې د صنعت ډینامیک څلور مهم موضوعات په بر کې نیسي:

الف: د شرکت د اقتصادي فعالیت ماهیت او له اقتصادي ودې سره د هغه تړاو ځانگړی اهمیت لري.

ب: دې ټکي ته په پام سره چې د وخت په اوږدو کې د شرکتونو پولي حدود څه ډول بدلون مومي، او د شرکتونه ورته تړاو د شرکت او په مجموعې کې د صنعت په وده کې څه رول لري.

ج: فني تحولات اود فني پرمختگ مناسب تشکیل د کوچني او لوی اقتصاد په سطحه د فني پرمختگ لامل گرځي.

د: اقتصادي سياستونه د اقتصادي ودې او اقتصادي تغيړاتو لپاره د موانعو او ايجاد شوي اخلاص د حل په برخه کې اساسي رول لري. د دولت له لوري دغه ډول اقتصادي سياستونه په داخلي او نړيواله سطحه دکوچني اقتصاد او ملي اقتصاد په سطحه برجسته رول لري.

صنعتي سياست له رقابتي او يا انحصاری مخې د صنعتي ادارې د سيستم د کارکردگي ډول تر څېړنې او مطالعې لاندې نيسي او شنه کوي چې کوم عوامل د انحصار د ايجاد لامل گرځي او تر کومه وخته به دغه عمل ته ادامه ورکول کيږي. کله چې اقتصاد پوهانو خپله پاملرنه د صنعت د ډينامیک لورته اړوي، د هغوی د تحقيق ساحه پراخيږي او هغه مسايل تحليل او تجزيه کوي چې تغيير او بدلون په کې اړين او ضروري وي.

صنعتي اداره هغه ساحه او حدود بر رسي کوي چې د انحصار شتون ټولنيزه رفاه کموي. د صنعت ډينامیک خپله توجه هغو دلایلو ته را گرځوي چې انحصار ځنگه منځته راځي او تر کومه وخته دوام کوي.

تيوري او په صنعتي اقتصاد کې د هغې عملي جنبه

د صنعتي اقتصاد ته داب له تيوريکي او ميتودولوژیک بحثونو څخه تشکيلیږي چې په نظري او تجربوي تحليلونو باندې ولاړ دی. د جوړښت، ادارې، د کار او کسب د مالکیت، رقابتي سلوک او په شرکت کې د قیمت د سياستونو په څېر هغه لومړنی موضوعات چې مورې بې نن ورځ مطالع کوو، مخکي په يو نه يو ډول طرح او مطالعه کېدل چې د قیمت تکتیکونه او د ستراتيجيو انکيزې په بر کې نيسي. توليد او له هغه څخه تر لاسه کېدونکې پایلې د عمومي سياست موضوعات دي چې د يوې نظريې په توگه مطرح کيږي.

د پيدايښت په لومړيو کې صنعتي اقتصاد پوهانو داسې انکېرله چې اړوند کار يې د تېري زمانې له مطالعاتو سره تړاو لري. هغوي په هغه زمانه معتقد ول چې اقتصادي تيوري يوازې د تطبيق لپاره کارول کيږي. له ۱۹۳۰ نه وړاندې زياتره مطالعاتو د مالي تشکيلاتو، د ساختار د تغييراو د رقابتي تکتیکونو د ډول په څېر يوازې د هغوی په توصيف او ظاهري تعبير باندې تاکيد

کاوو. په ارزيايي او سلوک کې تر ډېره ځايه د اقتصادي هغو په ځای يوازې په قانوني نورمونو باندې ټينگار کېده.

د قيمت او توليد تر منځ کومې ځانگړې اړيکې شتون نه درلود او د بازار عيني جوړښت په نظر کې نه نيول کېده چې دغو ټولو د اقتصاد د تيوري په برخه کې د عمومي تفاهم له نشتوالي څخه سرچينه اخيسته.

چمبرلين د قيمت او قيمت گذاري د تيوري په اړوند بنسټ پورې مربوطه کړه او د واقعي اقتصاد عمل يې په تمرکز، د شيانو په توپير او د هغوی په قانوني حدودو، تجارتي اعمالو او د توليد کړنې ته د ننوتلو په موانعو پورې وتاړه.

ځينې اقتصادي څېړونکو خپلې شننې او ارزيايي د څېړنې په لور حد کې تصور کولې او د خپل فعاليت پايله يې د ابزار جوړونې په داسې عنوان معرفي کولې چې گواکې له هغوی څخه استفاده ناشونې وي. په داسې حال کې چې که له تيارو شويو ابزارو څخه استفاده ناشونې بڼه ولري، نو يقيناً چې نقش او رول يې کموالی مومي.

عمومي عقیده او احساس داسې دی چې د تيوري نقش د پوښتنو طرحه ده چې ځوابونه يې له تجربي تحقيقاتو څخه تر لاسه کيږي.

کوم موډل چې د مازون له لوري وړاندې شوی دی، کېدی شي له نظريې او تجربې څخه د استفاده کولو مناسب ترکیب وي.

د عملکرد، جوړښت او مناسبو تغيرونو په پېژندلو کې تيوري گټوره ټامپيري، خو د تغيراتو تر منځ تړاو ضروري دی، تر څو د تجربې د تحليلونو په واسطه اثبات شي. د قيمت تيوري چې د چمبرلين له لوري وړاندې شوه، د قيمت د تعين او ارزيايي د يوه فورمول په توگه کار ترې اخيستل کېده.

د اوسني وخت پوهان د متقابلو قدرتونو تيوري د گالبرايټ او د شومپيټر د (خلاقيت د تخريب) تيوري ته منسوبوي، خو دغه دواړه موضوعات چې د صنعتي اقتصاد پوهانو د دلچسپي لامل گرځيدلي دي، د مارشال د انحصار په بحث کې وړاندې شوي دي.

په عمومي توگه اقتصاد پوهان د قيمت په تيوري مبتني، د ادم سميت د تيوري په محتوا باندې وفادار پاتې شوي دي، ځکه صنعتي اقتصاد د قيمت له تيوري څخه د يوې گوښې ځانگې په توگه د اقتصاد د علماوو د پام وړ گرځېدلی دی

د یولسم څپرکي د مطالبو لنډیز

په دې څپرکي کې مو په پراخه توګه د صنعتي اقتصاد له نظره د صنعت مطالعه وکړه.

په لومړي سر کې مو د صنعتي اقتصاد او میکرو اقتصاد تر منځ توپيرونه جوت کړل چې په لاندې ډول دي:

د میکرو اقتصاد نهايي موخه لوړ حد ته د مفاد له رسولو څخه عبارت دی، خو صنعتي اقتصاد له هغه سره په څنګ کې څو نورې موخې تعقیبوي. کوچنی اقتصاد رسمي، قیاسي او تجریدي بڼه لري، او یو غیر فعال بهیر ګڼل کیږي، خو صنعتي اقتصاد یو فعال دسپلین ګیل دی.

کوچنی اقتصاد د تولید او توزیع جزیات په نظر کې نه نیسي، خو صنعتي اقتصاد ورته جزیات او جوانب مدنظر نیسي او د موضوع عمق ته ځان رسوي.

صنعتي اقتصاد د دولت سیاستونه په نظر کې نیسي او د هغوی څېړنه او بررسي کوي، خو کوچنی اقتصاد ورته مسایلو ته چندان پام نه کوي.

همدا شان د څپرکي په اوږدو کې د صنعتي اقتصاد او صنعتي مدیریت تر منځ له یو لړ توپيرونو څخه یادونه وشوه چې په عمومي توګه صنعتي اقتصاد یو اثباتی روش ګڼل کیږي، خو د مدیریت اقتصاد ته د یوه دستوري روش په سترګه گوري. صنعتي اقتصاد له صنعتي ادارې سره هم توپیر لري چې د کارلسون له نظره د صنعتي ادارې اصلي برخه د وخت په یوه لحظه کې د صنعت له جوړښت څخه عبارت دی، خو صنعتي اقتصاد د صنعتي ادارې تر څنګ د صنعت ډینامیک په بر کې نیسي.

د صنعتي اقتصاد تیوري او عملي جنبه هم د دی څپرکي له عناوینو څخه ده چې د صنعتي اقتصاد اساس او بنسټ د ادارې، د کار او کسب د مالکیت، رقابت، د سیاست د قیمتونو، تولید او داسې نورو په څېر له تیوريکي بحثونو څخه تشکیلېږي.

الته تیوري د یولړ نظریاتو او پوښتنو له طرحې څخه عبارت ده چې ځوابونه یې د تجربوي تحقیقاتو په پایله کې تر لاسه کیږي.

د قیمت تیوري چې په لومړي سر کې د ادم سمیت او له هغه وروسته د چمبرلین له لوري طرحه شوه، په کې وړاندې شوي نظریات چې د صنعتي اقتصاد پوهانو د خوښي وړ وګرځېدل، د الفرید مارشال په نظریاتو کې هم وړاندې شوي دي.

د یولسم څپرکي پوښتنې

- ۱- د صنعتي اقتصاد او میکرو اقتصاد تر منځ توپيرونه په څه ډول دي؟
- ۲- صنعتي اقتصاد د مدیریت له اقتصاد سره مقایسه کړئ؟
- ۳- د کارلسون له نظره د صنعت ډینامیک کوم موضوعات په بر کې نیسي؟
- ۴- د صنعتي اقتصاد او صنعتي ادارې تر منځ توپيرونه توضیح کړئ؟
- ۵- د صنعتي اقتصاد له نقطه نظره د تیوري او د هغې د عملي جنبې تر منځ اړیکې بیان کړئ؟
- ۶- له قیمت او قیمت گذاري سره په تړاو د چمبرلین نظریات توضیح کړئ؟
- ۷- له تیوري او تجربې سره په تړاو د مازون موډل بیان کړئ؟

د صنعتي کېدلو اهمیت او عوامل

ټوليزه موخه:

د صنعتي کېدلو له مفهوم او عواملو سره آشنایي

د زده کړې موخې: محصلین به د دې څپرکي په پای کې د لاندې مواردو په هکله معلومات تر لاسه کړي:

- د ساتلیف له نظریاتو سره په تړاو له صنعتي معیارونو سره اشنا کېدل.
- د صنعتي کېدلو له بېلابېلو عواملو سره اشنا کېدل.

صنعتي کېدل څه معنا لري؟

صنعتي کېدل له هغه جریان څخه عبارت دی چې په ترڅ کې یې لږ پر مخ تللي هیوادونه په پر مختللیو هیوادونو باندې بدلېږي. البته دصنعتي هیوادونو د طبقه بندي په موخه بېلابېل معیارونه د اقتصاد له لوري په نظر کې نیول کېږي چې ځینې مهم یې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

الف: په ملي تولید کې د فابریکه یې توکیو د ونډې زیاتېدل.

ب: په صنعتي سکتور کې د هیواد د نفوس د استخدام صعودي بهیر.

ج: د سړي سر عاید صعودي میل، خو لنډ مهاله اقتصادي بحرانونه په دې بهیر کې یوه

استثنا گنل کيږي.

صنعتي اقتصاد هغه اقتصاد ته ويل کيږي چې په صنعت کې د کارخانه یی صنعت ونډه تر ۶۵٪ زیاته وي.

(کوزنتس) هغه سیمه یا هیواد د صنعتي هغې په نامه پیژینی چې د صنعتي تولید مجموعې زیاتوالی په کې دوام دار بهیر وي او یا د کار او سرمایې مادي ځواک په کار اچول شوی وي.

د ساتلیف د نظر له مخې د لاندې معیارونو سلسله اړینه ده، تر څو یو هیواد د صنعتي هیواد په توگه تلقی شي.

د یوه هیواد حد اقل ۲۵٪ ناخالص ملي تولیدات د صنعت په برخه کې تولید شي.

حداقل ۶۰٪ صنعتي تولیدات په کارخانو کې تولید شي.

د یوه هیواد حد اقل ۱۰٪ نفوس د صنعت په ساحه کې په کار بوخت وي.

یادونه کيږي چې د ساتلیف له لوري تشخیص شوي حالات د هیوادونو له واقعیتونو سره سره نه خوري.

د صنعتي کېدلو په جریان کې کوم عوامل تاثیر لري؟

په عمومي توگه د هیوادونو د صنعتي کېدلو په پروسه کې دوه عوامل مرکزي رول لري چې له اقتصادي او غیر اقتصادي عواملو څخه عبارت دي، چې د غیر اقتصادي عواملو په لړ کې سیاسي هغه له ځانگړې اهمیت څخه برخمن دي.

اقتصادي عوامل: فزیکي سرماییه یا پانگه، طبیعي سرچینې، د ماهر کار قواوي، مدیریت او رهبري، تکنالوژي، د بازار اندازه او زېربنایي امکانات د صنعتي کېدلو د بهیر له اقتصادي عواملو څخه عبارت دي. خو په دې لړ کې فزیکي سرماییه د هیواد د صنعتي کېدلو په برخه کې نسبت نورو ته مرکزي رول لري. ځکه څرگنده ده چې د مخ په ودې یا درېیمې نړۍ د صنعتي کېدلو په لاره کې تر ټولو ستر خنډ د سرمایې کمبود دی.

د طبیعي سرچینو شتون هم په خپل نوبت سره د هیوادونو د صنعتي کېدلو په برخه کې مهمه دنده تر سره کوي.

همدغه طبیعي سرچینې دې چې د صنعت لپاره د اړتیا وړ خام مواد تهیه کوي، خو له دې سره سره په هیواد کې د طبیعي سرچینو نه شتون، کوم داسې گواښ نه گنل کيږي چې د

صنعتي کېدلو پروسه په تپه ودروي.

د مثال په توګه ځينې داسې هيوادونه شته چې د طبيعي سر چينو له پلوه غني دي، خو لا تر اوسه پورې د صنعتي هيوادونو په ليکه کې ځای نه لري، لکه د نفتو ځينې صادرونکي هيوادونه. همدا شان د جاپان او سويلي کوريا په څېر ځينې داسې هيوادونه شته چې د طبيعي سر چينو له پلوه فقير دي، خو د پرمختلليو هيوادونو په قطار کې ځای لري، نو په دې توګه ويل کيږي د صنعتي کېدلو په جريان کې د تکنالوژيکي پرمختګ د اهميت له مخې د طبيعي سر چينو ځای اشغال کړ. د دې تر څنګ مديريت او د انساني قوې مهارت تر اوسه پورې د صنعتي کېدلو په جريان کې کليدي رول لري. اصلاً د دغو عواملو نه شتون د درېمې نړۍ د صنعتي کېدلو د بهير تر ټولو ستر خنډ بلل کيږي.

محدود بازار هم د صنعتي کېدلو د مانع حيثيت لري، خاصاً په کوچنيو هيوادونو کې. ورته هيوادونه د لوړو تعرفو، او د هغوی د صادراتو په مقابل کې د صنعتي هيوادونو د شديد رقابت په څېر له يو لړ محدوديتونو سره مخ کيږي.

په دغه بهير کې د غير اقتصاد عواملو اهميت هم د اقتصادي عواملو تر هغه کم نه دی. زياترو صنعتي او غير صنعتي هيوادونو د دغې تجربې حقيقت تاييد کړی دی. د صنعتي هيوادونو په لړ کې جاپان، چين، سويلي کوريا او داسې نور هيوادونه د دغه امر مصداق دي او چيلي، پاکستان، د منځني ختيځ او افريقا زيات هيوادونه هغه ډله تشکيلوي چې د صنعتي کېدلو په درشل کې د غير اقتصادي عواملو په اهميت باندې تاکيد کوي.

د غير اقتصادي عواملو په لړ کې عمومي امنيت او سياسي ثبات ځانګړی اهميت لري، ځکه خصوصي پانګه اچونه د سياسي بې ثباتي په وړاندې خورا حساسيت لري، همدا شان دولتونو سوداګريزې اړيکې هم په اغېزمنه توګه د سياسي ثبات او بې ثباتي له شرايطو څخه متاثر کيږي.

د مناسبو او يا نا مناسبو سياستونو خپلول د صنعتي کېدلو د بهير په ګرندي توب او ټينبيلي باندې قوې اغېز لري، همدا دليل دی چې د کلايسکو د مکتب د ادعا په اساس، صنعت ته د لاس رسي او اقتصادي پراختيا په لاره کې د درېمې نړۍ د هيوادونو ورسته پاتې والی د وارداتو د تعويض په باره کې دنيمګړيو يا غير اغيز منو سياستونه استعمال دی چې د همدغو هيوادونو د دولتونو له لوري صورت نيسي.

افغانستان هم له ورته قاعدې څخه مثننا نه دی او عملاً ليدل کيږي چې تر اوسه پورې د وارداتو د تعويض مناسبه پاليسي او سياست په کار نه دی اچول شوی.

د دولسم څپرکي د مطالبو لندیز

صنعتي کېدل له هغه جریان څخه عبارت دی چې په پایله کې یې لږ صنعتي هیوادونه په صنعتي هیوادونو باندې بدلېږي. د څپرکي په اوږدو کې د ورته بهیر له یو لږ معیارونو څخه یادونه وشوه چې د فابریکه یي تولیداتو ونډه، د صنعت په برخه کې د استخدام شویو وگړیو د شمېر سلنه، او د سړي سر عاید زیاتوالی د یادونې وړ دي.

د اقتصاد علماوو له ډلې څخه د کورنتس په نامه یو عالم هغه سیمه یا هیواد د صنعتي هیواد یا سیمې په صفت پیژني چې په صنعتي تولید کې یې ورځ تر بلې زیاتوالی راځي ساتلیف هغه هیوادونه د صنعتي هیوادونو په توگه پیژني چې په لاندې معیارونو باندې برابر وي:

- حداقل ۲۵٪ ناخالص ملي تولیدات یې په کارخانو کې تولید شي.

- حداقل ۶۰٪ صنعتي تولیدات یې د کارخانو په برخه کې تولید شي.

- حداقل ۱۰٪ وگړي یې د صنعت په برخه کې استخدام شوي وي.

همدا شان د څپرکي په اوږدو کې یادونه وشوه چې دوه ډوله عوامل د صنعتي کېدلو په بهیر کې رغنده رول او اغېز لري چې هر یو یې په ترتیب سره له اقتصادي عواملو او غیر اقتصادي عواملو څخه عبارت دي.

اقتصادي عوامل د فزیکي پانگې، طبیعي سرچینو، د ماهرکار د قوې، مدیریت او رهبري، تکنالوژي، د بازار د اندازې او زېربنایي تاسیساتو په څېر له یو لږ فکتورونو څخه عبارت دي، په داسې حال کې چې غیر اقتصادي هغه د یوه هیواد سیاسي اوضاع، ثبات او امنیتي عوامل په ځان کې را نغاړي، چې په دې لړ کې عمومي امنیت او سیاسي ثبات ځانگړی رول لري.

د دولسم څپرکي پوښتنې

- ۱- د صنعتي کېدلو معيارونه توضیح کړئ
- ۲- کوزنتس کومې سیمې یا هیوادونه د صنعتي هغو په صفت پېژني؟
- ۳- د سالتیف له نظره د صنعتي کېدلو لپاره کوم معيارونه اړین ګڼل کېږي؟
- ۴- د صنعتي کېدلو اقتصادي عوامل توضیح کړي؟
- ۵- د صنعتي کېدلو غیر اقتصادي عوامل کوم ډول عوامل دي توضیح یې کړئ.

د صنعتي ودې په اړه نظريات

ټوليزه موخه:

له نيوکلاسيک مکتب سره آشنایي، د جوړښت پلوی (ساختار کرایي) نظریې، د تړاو تیوري، د لوړ فشار د نظریې او اقتصادي سیاستونو په هکله د معلوماتو لرل.

د زده کړې موخې: د دې خپرکي په پای کې به محصلین د لاندې مواردو په هکله معلومات تر لاسه کړي:

- په اقتصادي مسایلو کې د دولت د رول په هکله د نیوکلاسیکو د نظر په هکله معلومات تر لاسه کول.
- د باندنۍ سوداګرۍ په اړه د جوړښت پلوي مکتب د نظریې په هکله معلومات تر لاسه کول.
- د تړاو د تیوري له مخې د صنعت په هکله معلومات تر لاسه کول.
- د ستر فشار له نظریې سره اشنا کېدل.
- د صنعتي کېدلو د سیاستونو په اړه د معلوماتو تر لاسه کول.

له صنعتي ودې سره په تړاو بېلابېل مکاتب بېلابېل نظريات او فکري برداشتونه لري چې له دې جملې څخه د نیوکلاسیک مکتب، د ستر فشار نظریه، د جوړښت پلوي نظریې او د تړاو مکتب نومونه اخستلای شو چې هر یو یې د صنعتي پراختیا څرنګوالی مطالعه کوي.

نیو کلاسیک مکتب

د نیوکلاسیکو علماوو په نظریاتو کې دوه موخې نغښتې دي. لومړۍ استراتیژی دا ده چې بازار باید د یوه ازاد میکانیزم لرونکی وي، تر څو صنعتي ودې ته زمینه برابره شي.

د دغه نظر له مخې د بازار میکانیزم د قیمتونو د سیستم له لارې د سرچینو د تخصیص ځواک لري. د نیوکلاسیک مکتب د نظر له مخې د بازار د میکانیزم په برخه کې د دولت مداخله باید تر ټولو ښکته برخې ته ورسېږي، په دې معنا چې په ټولو مسایلو کې د دولت نقش محدود شي تر څو د دې زمینه برابره شي چې د کار د قوې قیمت د بازار له لوري تعیین شي او د داخلي تولید او صادراتو تر منځ تبعیض له منځه ولاړ شي.

د هغوی دوهمه ستراتیژی دا ده چې داخلي تجارت دې ازاد پرېښودل شي او د اسعارو نرخ ته دې کموالی ورکړل شي. دا په دې مفهوم چې د وارداتو کنترول له منځه ولاړ شي، د گمرکي تعرفو نرخونه نزول وکړي او په مجموع کې د شونتیا تر بریده، دولت د ازاد تجارت د نظام په توگه عمل وکړي.

د دغې تیوري له مخې دولت باید د کار او سرمایې په چارو کې مداخله ونکړي .

د وابستگی د مکتب د نظر په څېر د نورو نظریو په خلاف د نیوکلاسیک مکتب له نظره په درېیمه نړۍ کې د صنعتي کېدلو امکان زیات دی او دا له هغو سیاستونو سره تړاو لري چې د دولت له لوري د صنعتي کیدلو په باره کې په کار اچول کېږي.

د دغه مکتب د صاحب نظرانو په اند، د مخ پر ودې هیوادونو په اقتصاد کې د دوه رنگي چلند شتون کولای شو د دغو هیوادونو او مدرن صنعت د ایجاد کېدونکي پله د بندولو په دود تلقی کړو، ځکه دغه هیوادونه کولای شي د صنعتي هیوادونو له تجربو او موډلونو څخه په استفادې سره صنعتي انکشاف وکړي .

د جوړښت پلوی نظریه

د جوړښت پلوی مکتب چې د ۱۹۵۰ په لسیزه کې منځته راغی، د کلاسیک مکتب په پرتله ډېر ځوان دی. (لیتل) وایي د صنعت او صنعتي انکشاف په برخه کې له ۱۹۵۰ لسیزې وړاندې د جوړښت پلوی هیڅ ډول اثارو او نظریې شتون نه درلود.

جوړښت پلوي انعطاف نه منونکی نظر لري او عقیده لري چې په پرمختیایي هیوادونو کې تقاضا د فقر او بیوزلۍ د شتون له امله ارتجاعی خواص نه شي لرلای، همدا شان د فقر او بیوزلۍ

او د تولید د لږ موثریت له کبله عرضه هم په کې چندان غښتلی موقف نه لري.

د جوړښت پلوو په نظر له صنعتي پلوه په کار دا وه چې پر مختللي هیوادونه د بېکارۍ له ستونزې سره مخ وای، په داسې حال کې چې ټول مخ په وده هیوادونه له ورته قضیې سره مخ وي چې دغه پېښه د یوه نا پرمختللي سیستم د ځانگړیو خواصو پایله وي.

د جوړښت پلوۍ، مکتب یوه بله مهمه موضوع د خارجي تجارت موضوع ده.

دغه بحث د لاتینې امریکا د اقتصاد پوه راټول پر بیش له نظریې څخه په استفادې سره څیړو. د نوموړي د نظر له مخې نړۍ دوه برخې ده: پر مختللي هیوادونه چې د مرکزي هیوادونو په نوم هم یادېږي او وروسته پاتې هیوادونه چې د محیطي هیوادونو په نوم هم یادېږي. د دغو دوو، ډلو تر منځ د توپیر دوه ټکي شتون لري چې یو یې د کار د بازارونو د چلند اود تکنالوژي له برکته د مفیدیت له تغیر څخه عبارت دی، چې د دغو دوو ډلو تر منځ د صادراتو په مورد کې د هغوی په قیمت باندې متفاوت اغېز غورځوي.

دوهم توپیر دا دی چې صادراتو ته د مرکزي او ورسته پاتې هیوادونو د تقاضا تغیر یو ډول نه دی، په پایله کې مبادله د مرکزي هیوادونو په گټه او د وروسته پاتې هیوادونو په زیان پای ته رسیږي چې په پایله کې یې دغه هیوادونه د خارجي پرداخت په وړاندې له کسر سره مخ کیږي.

د ساختارگرایانو په نظریه باندې یو لږ نیوکې او انتقادونه شوي دي چې له دې لږ څخه په مخ په وده هیوادونو کې د عرضې او تقاضا د عدم انعطاف فرضیه یو بدبینانه نظر گڼل کیږي. زیاتره مخ په وده هیوادونه شته چې تر اوسه پورې یې د صنعتي کېدلو وس نه دی تر لاسه کړی، چې دغه نیمگړتیا په ورته ډگر یعنې د د وارداتو په برخه کې د هغوی د سیاست د عدم موثریت له کبله منځته راغلي ده چې د صنعتي بهیر وروسته والی په اثبات رسوي چې په اصلاح او سموالي باندې یې د ساختارگرایانو له لوري تاکید شوی دی.

د تړاو تیوري

دغه نظریه د صنعتي کېدلو د ارزیابي په برخه کې د یوې افراطي نظریې په توگه پېژندل شوې ده چې د سمیر امین، امانویل، گودرفرنګ، کلابوتوما او پل باران په څېر د یو لږ صاحب نظرانو له لوري طرحه او توسعه ورکول شوې ده. د دغې نظریې اصلي تاکید دا دی چې د مرکزي او وروسته پاتې هیوادونو تر منځ یوه نامساوي اړیکه شتون لري. دغه کسان هم د پربیش په څېر نړۍ ته په دوه گوني نظر گوري. د دغه مکتب له نظره د نړۍ سرمایه داري سیستم د کار یو نړیوال وېش منځته راوړي چې په پایله کې یې مخ په وده او وروسته پاتې هیوادونه مرکزي هیوادونو ته د

خامو موادو په صادرولو باندې مجبورېږي او په بدل کې يې له دغو هيوادو څخه کارخانه يې مواد واردوي. په مجموع کې ويلای شو چې دغه نظريه د سرمايه داري په نظام باندې څرگنده نيوکه کوي.

د تړاو د مکتب د صاحب نظرانو له نظره د هغو هيوادونو ډله چې نوي صنعتي شوي دي، د سرمايه داري ودې ته زړه نه ښه کوي، ځکه د هغوی زياتره دهقانان او کارگران لږ درآمد لري او په ورته جوامعو کې موثره تقاضا تر په ټولو ښکته سطحه کې قرار لري.

د تړاو د نظريې مهم اصل د مرکزي هيوادونو په پرتله په محيطي هيوادونو کې د مز د سطحې ټيټوالی دی چې دا پخپله د دغو دوو ډلو تر منځ د نامساوي اړيکې د منځته راوړلو لامل گرځي.

د فشار ستره نظريه

د دريمې نړۍ په هيوادونو کې چې د نفوس د ليروالي، تقاضا د زياتوالي او نا برابري توزيع له امله د سړي سر عايد له کموالي څخه سر ټکوي، همدا شان د بازار محدوديت يې هم د هغو موانعو له ډلې څخه شمېرل کېږي چې د صنعتي کېدلو په لاره کې خنډ ايجادوي. له بلې خوا د صنعتي هيوادونو له لوري درنې تعرفې او شديد رقابتونه هم په ورته بهير کې ورته ننگونې گنل کېږي چې په دې توگه نه شي کولای خپل خدمت ته گټوره تکنالوژي وړاندې کړي چې له کبله يې د صنعتي کېدلو بهير لا پسي ټکنی کېږي او يا خو په ټپه درېږي.

په دې اړه د درانه فشار تيوري چې په ۱۹۶۳ ام کال کې د روډن له لوري طرحه شوه، د هغو لارو پلټنه کوي چې له کبله يې کوچني هيوادونه کولای شي د داخلي بازارونو د توسعې له لارې د صنعتي کېدلو بريد ته ورسېږي.

روډن ادعا لري چې د دغو هيوادونو د موفقيت چانس په دې کې نغښی دی چې د خپلو سر چينو حداقل يوه برخه د توسعې د پلان د اجرا لپاره گوسنې کړي. لکه څنگه چې د سرمايه گذاري اقل حد د هيوادونو د موفقيت لپاره ضروري دی، خو په يوازې سر سره کافی شرط نه گنل کېږي، نو له همدې کبله هره برخه د نورو توليداتو لپاره په نورو برخو کې لازمه تقاضا منځته راوړي.

د صنعتي کېدلو په ترڅ کې په يوځلي توگه زياتې برخې کولای شي بسيا شي. دغه نظريه د نورکس، سبتوسک او فليمينگ په څېر د نظر د څښتنانو له لوري د متعادل رشد د دوکتورين او يا لوی فشار په چوکاټ کې پراختيا موندلې ده.

د دغه نظر له مخې دولت بايد په مختلفو برخو کې د هم اهنکه سرمايه گذاري د تشويق له لارې اساسي رول تر سره کړي، خاصا د هغو هيوادونو په برخه کې چې د غير ازاد تجارت او

پرمصرفه حمل او نقل له ستونزو سره مخ وي او خپل تولیدات په اسانه سره نړیوالو بازارونو ته نه شي رسولای، دغه طرحه ورته موثره ده.

د لوی فشار تیوري له دې امله چې یوه مبهمه نظریه ده، د زیاتو اقتصاد پوهانو له لوري تر نیوکې لاندې راغلې ده.

هغه سیاستونه چې په صنعتي کېدو کې په پام کې نیول کېږي:

صنعتي سیاستونه په اصل کې د هغوی له اړونده تیوريو څخه سرچینه اخلي، ځکه هر نظري مکتب د خپل نظر وړ انکشافی سیاستونه وړاندې کوي. خو له دې سره سره دوه اساسي استراتیژۍ د اقتصادي تئوريسينو يا د تیوريو د طراحانو له لوري معرفي شويدي چې دغه استراتیژۍ په ترتیب سره داخلي او باندني سیاستونه په نظر کې نیسي. که څه هم دغه استراتیژۍ له باندني سیاست سره تړاو لري خو هره یوه یې په خپل ضمن کې د داخلي بازارونو په وړاندې هم معین سیاستونه وړاندې کوي چې د تنکي او ځوان صنعت د زېږیدلو او ودې سیاست یې یوه بېلگه ده.

په هغې استراتیژۍ کې چې باندني مسايل په نظر کې نیسي، تر ډېره ځایه باندنيو بازارونو ته په کې زیاته پاملرنه کېږي چې تر ډېره ځایه د نیوکلاسکو علماوو له نظریاتو څخه سرچینه اخلي او دا توصیه کوي چې د تولید ساختار باید داسې طراحی شي تر څو وکولای شي په باندینيو بازارونو کې نفوذ وکړای شي. د دغه امر د تحقق په موخه دوه اساسي فکتورونه په نظر کې نیول کېږي: د نړیوال بازار د تولیداتو قیمت او کیفیت او په خپله نړیوال بازار د یوه کامل رقابت د بازار په څېر فرض شوی دی، ځکه نړیوال بازار ته ننوتل پخپله د مالیاتو د مختلفو ډولو د کموالي او یا مالیاتي تعرفو د کموالي یا حذف کېدلو مستلزم دی. دغه مسله په سهمیه بندي باندې د کنترول او هغو محدودیتونو په څېر د ټولو محدودیتونو په برخه کې صدق کوي چې په وارداتو باندې وضع کېږي.

خارج ته د نظر کولو د استراتیژۍ پیروي په صنعتي توکيو کې د ازاد تجارت په معنا نه دی، ځکه د داخلي قیمتونو او نړیوالو قیمتونو تر منځ توپیر د وخت په هره شېبه کې واقع کېدونکی حقیقت دی، خو اقتصادي میلان تل د وارداتي تعرفو او اسعارو د نرخ د کنترول په لټه کې دی.

ځینې شواهد او ارقام په ډاگه کوي، یو لړ هیوادونو چې له دغې استراتیژۍ څخه د صنعتي کېدلو په موخه پیروي کړې، د نورو په پرتله په گړندی- توگه د صنعتي کېدلو موخې ته رسیدلي دي. یو شمېر مخ په وده هیوادونو او د سویلی کوریا، چین، سنگاپور، تایوان او هانگ کانگ په څېر اسیايي هیوادونو په ځانگړې توگه صنعت ته لاس رسی پیدا کړی دی چې د څلورو کوچنیو زمریانو او یا (غول چهارتایي) په نامه یادېږي. که څه هم د هغوی موفقیت د بېلابېلو عواملو له کبله دی، خو ځانگړی تجارتي سیاست یې د دغو عواملو په لومړي سر کې ځای نیسي.

له داخلي استراتیژی سره په تړاو باید و ویل شي چې دغه استراتیژی د باندنۍ استراتیژی په خلاف ده چې تر ډېره ځایه په داخلي بازارونو باندې تمرکز کوي. دغه استراتیژی په لومړي سر کې د پربیش په څېر د ساختارگرایانو په واسطه توصیه شوه او له هغه وروسته د درېیمې نړۍ د اقتصاد پوهانو له لوري تعقیب شوه.

د دغه نظر پلویانو مخ په وده هیوادونه د وارداتو د عوض له لارې د صنعتي کېدلو د سیاست لور ته تشویق کړل. په دې اړه هغو هیوادونو ته چې د تکنالوژۍ له پلوه وروسته پاتې دي، ضروري ده، تر څو په قیمتونو کې د دخالت او د وارداتو د مخنیوي لپاره د موانعو د ایجاد له لارې د داخلي بازارونو د لومړنیو اړتیاوو د پوره کېدلو لپاره د صنعتي سرمایه گذاري په توسعې تشدید لاس پورې کړي.

دغه پالیسي دوه داخلي او باندني اړخونه لري، په دې معنا چې په لومړي قدم کې باید داخلي بازار د نویو صنایعو له ایجاد او نویو صنعتي شیانو سره چې مخکې له بهر څخه واردېدل، تر تاثیر لاندې راوړل شي او په دوهم قدم کې وارداتي سهمیې نسبتاً لوړې او په خارجي تجارت باندې نسبتاً درانه ممانعتونه وپیل شي او په څنګ کې د اسعارو نرخ کنټرول شي. سره له دې چې د اشتغال زیاتوالی د دغې استراتیژی- اصلي موخه ده، خو په عمل کې د سرمایوي او صنعتي شیانو په مورد کې د مالیاتي معافیتونو د غیر واقعي نرخونو د موجودیت له کبله له دغې استراتیژی- څخه ګټه اخستل په اړوند هیوادونو کې د سرمایه بر یا capital-intensive صنایعو د ایجاد لامل ګرځېدلي دي.

د دیارلسم څپرکي د مطالبو لنډیز

د دې څپرکي په اوږدو کې له صنعتي ودې سره په تړاو د نیوکلاسیک، د لوی فشار نظریه، د ساختار گرایانو نظریه او د صنعتي کېدلو د سیاستونو په څېر د اقتصادي مکاتبو نظریات مطالعه شول.

د نیوکلاسیک مکتب له نظره باید د صنعتي کېدلو په برخه کې دوه ستراتیژي رعایت شي. لومړۍ ستراتیژۍ دا ده چې باید ازاد مارکیټ شتون ولري او د بازار میکانیزم د قیمت د سیستم له لوري تنظیم شي. دولت نباید په بازار کې دخالت وکړي او یا یې د خالت تر ټولو ټیټې کچې ته راکښته شي.

دوهمه ستراتیژۍ دا ده چې باید خارجي سوداگري ازاده بڼه ولري او د اسعارو نرخ ته کموالی ورکړل شي، تر څو د وارداتو په وړاندې موانع او کنټرول له منځه ولاړ شي.

د ساختار گرایي مکتب د نوي تفکر یو طرز گنل کېږي او د انعطاف نه منلو نظر لري، د دغه مکتب پیروان عقیده لري چې په غریبو او بېوزله هیوادونو کې غیر ارتجاعی بڼه لري او عرضه هم چندان ښه اثر نه لري.

د دغه مکتب له نظره نړۍ په دوو گروپونو، یعنې په پرمختللیو یا مرکزي او وروسته پاتې یا محیطي هیوادونو وېشل شوې ده.

د وابستگي یا تړاو تیوري د صنعتي کېدلو په برخه کې افراطي نظر لري. هغوی هم د ساختارگرایانو په څېر نړۍ په دوو برخو وېشې چې یوه برخه یې د مرکزي او بله برخه یې د محیطي هیوادونو په نومونو وېشې. د دغه مکتب له نظره سرمایه داري نړۍ د کار یو نړیوال وېش را منځته کړی دی چې په پایله کې یې مخ په وده هیوادونه اړ دي خپل خام مواد او لومړي توکي مرکزي هیوادونو ته صادر کړي او صنعتي توکي له مرکزي هیوادونو څخه وارد کړي.

د لوی فشار د تیوري له مخې د صنعتي کېدلو په برخه کې د درېیمې نړۍ هیوادونه له زیاتو ستونزو سره لاس او گریوان دي، نو له همدې کبله په اقتصادي برخو کې د دولت د سرمایه گذاري پلانونه په سمه توگه نه تطبیق کېږي.

اقتصادي سیاستونه له اړوندو اقتصادي تیوریو څخه سرچینه اخلي چې هر اقتصادي مکتب یې د صنعتي کېدلو لپاره په اړوند داخلي او خارجي ستراتیژیو کې داخلوي.

د دیارلسم څپرکي پوښتنې

- ۱- نیوکلاسیک علماء د صنعتي کېدلو په برخه کې کوم ډول استراتیژی په نظر کې نیسي، توضیح یې کړئ؟
- ۲- د بازار او سرمایه گذاري په چارو کې د دولت د مداخلې په اړه د نیوکلاسیک مکتب نظر څه ډول ده؟
- ۳- په مخ په وده هیوادونو کې د عرضې او تقاضا په برخه کې د ساختارگرایانو نظریه څه ډول ده؟
- ۴- له خارجي تجارت سره په تړاو د ساختارگرایانو د مکتب نظر بیان کړئ؟
- ۵- د وابستگي تیوري سرمایه داري نظام څه ډول ارزیايي کوي؟
- ۶- د لوی فشار د نظریې له مخې، کوچني هیوادونه څه ډول کولای شي صنعتي وده تر لاسه کړي؟
- ۷- د لوی بزرگ د تیوري له مخې دولتونه د مخ په وده هیوادونو د صنعتي کېدلو لپاره کوم ډول تدابیر نیولای شي؟
- ۸- د تیوري او سیاست تر منځ څه اړیکه شتون لري؟
- ۹- د داخلي او باندنۍ استراتیژی په هکله معلومات ورکړئ.
- ۱۰- مخ په وده هیوادونه صنعتي سیاستونه څنګه په مخ بیايي؟

سرچینې او اخځلیکونه:

- ۱- لکچرنوت «اقتصادي صنعتي» پوهنځی اقتصاد پوهنتون کابل
- ۲- یوسفی داکتر محمد قلی «اقتصاد صنعتي» جلد اول، تهران، پوهنتون طباطبائی، ۱۳۸۲.
- ۳- متوسلی، داکتر محمود، توسعه اقتصادي، تهران ۱۳۸۲
- ۴- مجله اطلاعاتی صنعتي افغانستان اسد ۱۳۸۳
- ۵- مجله دوماهه اتاق های تجارت و صنایع، سرطان واسد ۱۳۸۴
- ۶- مبادی اقتصادي تصدي، پوهندوی دکتور محمد انور دوست
- ۷- مظلوم یارمحمد قدیر مونوگراف ۱۳۷۵ پوهنځی اقتصاد
- ۸- برنامه ریزی کنترل تولید و موجودی ها، داکتر محمد تقی فاطمی قمی ۱۳۸۵
- ۹- سیاست پولی و انفلاسیون، کاری ای، کینس وری سی، فیر مترجم احمد جاوید شعیبی، سرطان ۱۳۸۸
- ۱۰- مشعوف میرمحمد یعقوبی، نشریه توسعه و صنعت اتحادیه صنعتگرایان ولایت هرات جدی ۱۳۸۵
- ۱۱: ارمکی غلام رضا آزاد مترجم اقتصاد توسعه و صنعت، انتشارات فردوس ۱۳۷۹
- ۱۲- سلیمی فر داکترمصطفی، اقتصاد توسعه ۱۳۸۲ مشهد
- ۱۳- هوسا فهیمه تاریخچه صنایع ماشین افغانستان، بازار، مجله اتاق های تجارت و صنایع ۱۳۸۴
- ۱۴- طاهری، ابوالقاسم، نظام صنعتي، تهران
- ۱۵- مشعوف، میرمحمد یعقوب، تکنالوژی و انتقال آن در شرایط فعلی افغانستان مجله اطلاعات صنعتي افغانستان.
- ۱۶- فروزش، محمد ابراهیم، بقای صنایع داخلی درگرو سرمایه گذاری های مشترک مجله اطلاعات صنعتي افغانستان اسد ۱۳۸۳

د ښوونیز نصاب د پراختیا د ریاست پیغام

د پوهنې وزارت د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت د ښوونیز نصاب د انکشاف ریاست د ټولنې د عیني او ښکاره ضرورت په درک کولو سره چې د محصلینو او شاگردانو د درسي کتابونو په برخه کې یې تخنیکي او مسلکي رشتې درلودې او لري یې، په لومړي سر کې یې تصمیم ونيو، چې په ښوونیزو پلانونو او درسي مفرداتو باندې بیا کتنه وکړي او ورپسې بیا د شاگردانو او محصلینو د درسي کتابونو د تالیف لپاره مبادرت او کوشش وکړي. د خدای (ج) په فضل او مرحمت سره او د ادارې او حسابدارۍ څانګې د ښوونکو په میرانې او همت سره د ادارې او حسابدارۍ درسي کتابونه تالیف شول تر څو په وړیا ډول د شاگردانو او محصلینو په واک او اختیار کې ورکړل شي. د علم او معرفت له ټولو لوستونکو، علاقمندانو، د ادارې او حسابدارۍ د مکاتبو له ښوونکو، گرانو شاگردانو او د تخنیکي او مسلکي زده کړو د چارو له متخصصینو او همدا شان له ټولو څېړونکو او شنونکو څخه صمیمانه هیله کېږي، چې د دې کتابونو په مطالعې سره چې په لومړي ځل د ښوونکو او د ادارې او حسابدارۍ څانګې د مسلکي غړو له لوري تالیف او تدوین شوي دي. د مسلکي، تخنیکي او علمي مطالبو او مفاهیمو د څرنګوالي په هکله خصوصاً د هغوی املايي او انشایي اشتباهاتو په اړه مونږ ته لارښوونه وکړي، ترڅو په راتلونکي کې وکړای شو، په همدې او نورو برخو کې گرانو شاگردانو ته له دې څخه ښه، غوره، گټور او ارزښتناکه موضوعات وړاندې کړو.

همدا شان له گرانو شاگردانو او محصلینو څخه هیله کوو ترڅو د دې کتابونو د مطالعې او استفادې پر مهال د هیواد اقتصادي ستونزې، فقر او وروسته پاتې والی په نظر کې ونیسي او د کتابونو په ساتنه کې کوشش او زیار وباسي، ترڅو د ډېرو شاگردانو او محصلینو د گټې وړ وگرځي.

پته: د پوهنې وزارت- د مسلکي او تخنیکي زده کړو معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا ریاست

د درسي کتابونو د چمتو کولو عمومي مدیریت

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**